

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

**Kritická edice a analýza kroniky Ignáce Hejtmánka
z Bystrého**

Bc. Martin Sahula

Diplomová práce

2022

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Martin Sahula**
Osobní číslo: **H20335**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Regionální**
Téma práce: **Kritická edice a analýza kroniky Ignáce Hejtmánka z Bystrého**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Práce si klade za cíl zpřístupnit text kroniky Ignáce Hejtmánka veřejnosti, následně ho podrobit analýze a konfrontovat ho s dalšími příslušnými prameny či odbornou literaturou. Hejtmánkova kronika vznikala během druhé poloviny 19. století a objevují se v ní jak retrospektivní zápisy událostí čerpající ze starších pramenů, tak popisy událostí, kterých byl autor svědkem. Hejtmánek sleduje dějiny města, famosti, velké dějiny i dějiny svého rodu. Kronika je zároveň prvním amatérským historickým dílem o dějinách Bystrého, proto bude také jedním z cílů práce prozkoumat její vliv na díla pojednávající o dějinách Bystrého, která vznikla později.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Ackerknecht, Erwin H, History and Geography of the Most Important Diseases, New York 1965.
BARTOŇ, Jiří, O kronikách obcí, Praha 2007.
BATÍK, Václav, Dějiny města Bystrého, Bystré 1908.
BĚLINA, Pavel – FUČÍK, Josef, Válka 1866, Litomyšl 2005.
BŘEZINA, Vladimír, Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku. Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století, České Budějovice 2008.
ELČKNER, František, Kronika města Bystrého, Bystré 1948.
FONTANE, Theodor, Der deutsche Krieg von 1866. Band 1: Der Feldzug in Böhmen und Mähren, Berlin 1870.
GLOSER, Jaroslav, B 670, Bystré 2019.
GLOSER, Jaroslav, Hohenemsové v Bystrém, Bystré 2000.
GROOTE, Wolfgang von ? GERSDORF, Ursula von, Entscheidung 1866. Der Krieg zwischen Österreich und Preußen, Stuttgart 1966.
HALADA, Jan, Lexikon české šlechty, Praha 1992.
HROMÁDKA, Tomáš, Kroniky obcí, Praha 2014.
JUŘÍK, Pavel, Kolowratové: Věrně a stále, Praha 2016.
KADLEC, Jaroslav, Přehled českých církevních dějin 1-2, Praha 1991.
KUTHAN, František ? MAREK, Jaroslav, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví, Praha 2009.
MAŠEK, Petr, Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, Díl I. A?M, Praha 2008.
MAŠEK, Petr, Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, Díl II. N?Ž, Praha Argó, 2010.
MIKULEC, Jiří, Kostel sv. Jana Křtitele a karmelská zbožnost v Bystrém, Bystré 2017.
Petráň, Josef, Příběh Ouběnic, Praha 2001.
Petráň, Josef, Rebelie: příběh jednoho týdne a dvou dní v březnu roku 1775, Praha 1975.
POCHE, Emanuel, Umělecké památky Čech I-IV, Praha 1977-1982.
TOŠNEROVÁ, Marie, Kroniky českých měst z období raného novověku, In Problematika historických a vzácných knižních fondů. Sborník z konference konané ve dnech 5. ? 6. listopadu 2008 v Olomouci, Olomouc 2009.
VELEŠÍK, Vladimír ? VELEŠÍK, Vladimír ml., Bystré, město dobrých rodáků, Bystré 2019.
WIRTH, Zdeněk, Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století 22, Politický okres Poličský, Praha 1906.
WONDRÁK, Eduard, Historie moru v českých zemích, Praha 1999.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Hana Stoklasová, Ph.D.
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: 30. března 2021
Termín odevzdání diplomové práce: 30. března 2022

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2021

Prohlašuji:

Tuto práci s názvem Kritická edice a analýza kroniky Ignáce Hejtmánka z Bystrého jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 5. 10. 2022

Bc. Martin Sahula v. r

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především vedoucí práce Mgr. Haně Stoklasové, Ph.D. za ochotu, trpělivost, cenné rady i vstřícnost po celou dobu. Dále pak bysterskému nadšenci panu Petru Staňovi za konzultace místních reálií a nasměrování k dalším informacím.

ANOTACE

Diplomová práce je věnována moderní kritické edici kroniky Ignáce Hejtmánka z Bystrého. Cílem práce je zpřístupnění rukopisu veřejnosti prostřednictvím edice, jelikož obsahuje důležité informace z dějin Bystrého od středověku až do konce 19. století. Pramen je cenný především pro detailní zápisy z revolučního roku 1848 a prusko-rakouské války roku 1866. Jednotlivé zápisy byly podrobeny analýze a porovnány s ostatními primárními prameny a odbornou literaturou.

KLÍČOVÁ SLOVA

kritická edice, kronika, Ignác Hejtmánek, Bystré, 19. století

TITLE

Critical Edition and Analysis of the Chronicle of Ignác Hejtmánek from Bystré

ANNOTATION

The master thesis is concerned with modern critical edition of chronicle of Ignác Hejtmánek from Bystré. The topic was chosen to make the text of chronicle available to public through the edition because it contains important information about the history of Bystré since Middle Ages to the end of the 19th century. The source is valuable especially for detailed notes of revolutionary year 1848 and Prussian-Austrian war in 1866. Individual records were subjected to analysis and compared with primary sources and secondary literature.

KEYWORDS

critical edition, chronicle, Ignác Hejtmánek, Bystré, 19th century

Obsah

ÚVOD.....	9
1. VNĚJŠÍ A VNITŘNÍ POPIS KRONIKY IGNÁCE HEJTMÁNKA.....	12
1.1 VNĚJŠÍ POPIS.....	12
1.2 VNITŘNÍ POPIS.....	12
1.3 PŘEHLED ZÁPISŮ V KRONICE IGNÁCE HEJTMÁNKA.....	17
2. ŽIVOT IGNÁCE HEJTMÁNKA.....	20
3. JEDNOTLIVÉ ZÁPISY V KONTEXTU DĚJIN	22
3.1 DĚJINY MĚSTA A PANSTVÍ.....	22
3.1.1 ZANIKLÁ OBEC KAMENCE.....	22
3.1.2 KRUTOVLÁDA VILÉMA JINDŘICHA BEZDRUŽICKÉHO Z KOLOVRAT	24
3.1.3 VÁLKY MINULÉ.....	26
3.1.4 PRVNÍ OBECNÍ VOLBY	30
3.1.5 BAROKNÍ KOSTEL SVATÉHO JANA KŘTITELE.....	31
3.2 HEJTMÁNEK VE VÍRU VELKÝCH UDÁLOSTÍ DLOUHÉHO 19. STOLETÍ.....	34
3.3 PŘÍRODNÍ JEVY A POHROMY	41
4. EDICE.....	43
ZÁVĚR	141
SUMMARY	143
JMENNÝ REJSTŘÍK K EDICI.....	145
MÍSTNÍ REJSTŘÍK K EDICI	152
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	158
OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	163

ÚVOD

Tématem předkládané diplomové práce je kritická edice a analýza kroniky Ignáce Hejtmánka z Bystrého.¹ Ten ve druhé polovině 19. století vedl neobvyklou kroniku, ve které se pokusil o co největší zaznamenání regionálních událostí jak z předchozích staletí, tak těch současných. Kromě dějin města a panství věnuje pozornost událostem velkých dějin 19. století nebo třeba historii svého rodu.

Hlavním cílem práce je edičně zpřístupnit Hejtmánkův text veřejnosti a pomocí úvodního textu provést čtenáře jak charakteristikou pramene, tak jeho nejdůležitějšími pasážemi, a případně upozornit na zcela nové informace. Přestože Hejtmánkova kronika některé tyto informace obsahuje, je dosavadní literaturou zcela opomíjena. Jedná se například o novou verzi příběhu o zaniklých Kamencích, či působení pruských vojsk v regionu během válečného roku 1866.

Veškeré informace v kronice byly podrobeny důkladné analýze a konfrontovány s dostupnou odbornou literaturou či primárními prameny. U farních dějin vychází analýza a posouzení pravdivosti údajů v textu převážně z pramenů, jelikož jsem během své bakalářské práce podrobně pracoval s bysterskou farní kronikou a zpracovával dějiny farnosti od baroka po josefínské reformy a to především proto, že jim v literatuře není věnována téměř žádná pozornost. Dějiny města a panství jsou již konfrontovány se sekundární literaturou, která je o poznání četnější, než je tomu v případě literatury k dějinám farnosti.

Pro farní dějiny je tedy hlavním pramenem stará farní kronika založená roku 1682,² případně její pokračovatelka založená ve druhé polovině 19. století.³ Pro dějiny města a panství je nejnosnější prací, která má nejširší informační záběr, - kniha *Bystré, město dobrých rodáků*.⁴ Následují dvě práce z první poloviny 20.

¹ Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli (dále jen SOKA Svitavy), Mezi fondový soubor kronik (dále jen MfSK), *Hejtmánkova kronika*, sign. KR 570.

² SOKA Svitavy, Farní úřad Bystré (dále jen FÚ Bystré), *Liber memorabilium*, sign. KR 159.

³ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium II.*, sign. KR 34.

⁴ Vladimír VELEŠÍK – Vladimír VELEŠÍK ml., *Bystré, město dobrých rodáků*, Bystré 2019.

století: *Dějiny města Bystrého*⁵ a *Kronika města Bystrého*⁶ a nakonec dílo o nejdůležitějším a nejdéle vládnoucím šlechtickém rodu v *Bystrém – Hohenemsově v Bystrém*.⁷

Jelikož je literaturou zcela opomíjena i samotná osoba Ignáce Hejtmánka, je jediným zdrojem informací k jeho životě novinový článek, jenž vyšel po jeho smrti v poličském čtrnáctideníku *Jitřenka*.⁸

U revolučních událostí roku 1848 jsou využívány pro dokreslení obecného kontextu monografie týkající se jednotlivých států. V případě války 1866 se z českých prací jedná o dílo Pavla Běliny a Josefa Fučíka,⁹ a z německých o titul Wolfganga von Groote a Ursuly von Gersdor.¹⁰

Pro správné určování pomístních názvů, jejich polohu, ale i pro dokreslení pozemkových záležitostí rodiny Hejtmánků jsou pak nezbytně důležité katastrální mapy z roku 1839. Konkrétně se jedná o císařské povinné otisky stabilního katastru¹¹ a o indikační skici.¹²

Předkládaná práce se skládá ze čtyř číslovaných kapitol. Ta první se zabývá vnější i vnitřní charakteristikou kroniky. Pozornost je tedy věnována jak fyzickému stavu knihy, tak detailnímu rozboru obsahu. Následuje podkapitola, která přináší přehled jednotlivých zápisů v kronice podle stran a značně tak ulehčuje orientaci v neucelené kronice.

Druhá kapitola sleduje život Ignáce Hejtmánka, jeho zásluhy, funkce i pozemkové záležitosti jeho rodiny.

⁵ Václav BATÍK, *Dějiny města Bystrého*, Bystré 1908.

⁶ František ELČKNER, *Kronika města Bystrého*, Bystré 1948.

⁷ Jaroslav GLOSER, *Hohenemsově v Bystrém. Česká epizoda v životě hraběcího rodu z Voralberska*, Bystré 2000.

⁸ *Dopis z Bystrého*, *Jitřenka* 3, 1884, č. 16.

⁹ Pavel BĚLINA – Josef FUČÍK, *Válka 1866*, Litomyšl 2005.

¹⁰ Wolfgang von GROOTE– Ursula von GERSDOR, *Entscheidung 1866. Der Krieg zwischen Österreich und Preußen*, Stuttgart 1966

¹¹ Město Bystré, *Císařský otisk stabilního katastru*, 1839, dostupné z: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_715-1_4.

¹² Město Bystré, *Indikační skici*, 1839, dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=CHR030018390>.

Následuje třetí kapitola, jež ve své první podkapitole sleduje nejdůležitější události z dějin města a panství, které Hejtmánek zaznamenal. Nejobsáhlejší podkapitola celé diplomové práce sleduje dvě z velmi důležitých událostí s celoevropským významem. Jedná se o revoluční rok 1848 a o prusko-rakouskou válku roku 1866. V této podkapitole je značná pozornost směřována právě k válce 1866, a to hned z několika důvodů. Jedním z cílů této práce je přinést na světlo doposud neznámé informace z dějin Bystrého. To zcela splňují zápisy z prusko-rakouské války, kdy můžeme sledovat pobyt pruských okupačních vojsk v Bystrém, jejich násilné chování v okolních obcích i soupis všech nákladů a škod s nimi spojených. Zcela určitě se tak jedná o nejcennější pasáže z celého díla. Naopak dění revolučních událostí roku 1848 je obecně známé a cílem této práce není jejich opakování pomocí kompilace z dostupné literatury. Hejtmánek navíc čerpal do své kroniky informace z aktuálního tisku a dokázal tak popisovat situace v jednotlivých městech prakticky hodinu po hodině. Rozepisování těchto událostí by tak tedy bylo jen pouhým prepisováním. Poslední podkapitola se pak věnuje přírodním jevům a pohromám, které zaujímají značné místo prakticky v každé dobové kronice.

Čtvrtou a nejobsáhlejší kapitolu předkládané práce tvoří samotná edice, která je samozřejmě opatřena poznámkami pod čarou, které upřesňují jednotlivé události, doplňují informace o konkrétních osobách, opravují nepřesné či chybné informace a odkazují na rozšiřující prameny nebo literaturu. K edici náleží také jmenný a místní rejstřík.

1. VNĚJŠÍ A VNITŘNÍ POPIS KRONIKY IGNÁCE HEJTMÁNKA

1.1 VNĚJŠÍ POPIS

*Slavné památky předků našich na bývalém panství Bysterském s počátkem 15. století, jakož i znamenitější události, jež se vesměs stávali, obzvláště v konstitučním roku 1848, kdež se počali spisovati od Ignáce Hejtmánka měšťana v Bystrým číslo 45 neboli ustáleně Hejtmánkova kronika*¹³ se nachází ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli v Mezifondovém souboru kronik. Hejtmánkova kronika se skládá ze dvou mírně odlišných sešitů v šedé papírové vazbě s rozměry 350 x 230 milimetrů. Kvůli špatnému stavu papírových desek je kronika uložena v deskách s tkanicemi. I přes značné poškození papíru je drtivá většina listů čitelná, výjimku tvoří několik míst, kde kvůli natržení papíru není možné přečíst dané slovo.¹⁴

1.2 VNITŘNÍ POPIS

Celá kronika je psána jedním autorem – Ignácem Hejtmánkem, jazykem je čeština a písmem česká novogotická kurzíva. Skládá se z 93 popsaných stránek značených novodobou paginací, strany 19, 20, 21, 22, 49, 109 a 110 jsou prázdné, po straně 84 přechází číslování plynule na stranu 101 a nezdá se, že by nějaký text chyběl. Mezi stranami 72 a 75 jsou vloženy dva listy papíru, které obsahově náleží do zápisu.¹⁵

¹³ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*.

¹⁴ Příloha č. 1.

¹⁵ Příloha č. 2.

Přestože se jedná o soukromý počín, který nebyl vázán žádnými normami ani pravidly, vzniklo dílo, které se značně vymyká způsobu tehdejšího kronikářství. Roku 1836 začal platit pokyn Karla hraběte Chotka k vedení obecních a farních kronik. Pokyn čítá celkem 14 bodů a našli bychom v něm například tyto náležitosti: na začátku zmínit všechny starší písemné odkazy na lokalitu (listiny a privilegia), pravdivé zachycení událostí místního charakteru, slavnosti, významné návštěvy či počty obyvatel. Hejtmánek sice nevedl oficiální kroniku města, tudíž se nemusel přímo tímto pokynem řídit, ale podobným stylem byly regionální kroniky běžně vedeny již několik staletí. Jako příklad lze uvést obě bysterské farní kroniky. V té starší,¹⁶ založené již roku 1682, je na začátku popisována podoba farnosti, rozloha lesů, polí, stav kostelů i historické pozadí. Poté následují důležité události z každého roku. V podobném duchu je vedena i nová farní kronika, založená roku 1880.¹⁷

Jak už má kronika ve svém názvu, jedná se o popis po sobě jdoucích událostí. Hejtmánek sice začíná kroniku posloupností bysterských farářů, vrchností a různými staršími zprávami, ale následně se zaměřuje na požáry a přírodní jevy, které se staly v době sepisování kroniky. Poté se však opět vrací k událostem o několik století starším, aby se po nich zase vrátil do roku 1848 a popsal revoluční události napříč Evropou, načež se opět vrací do minulosti. Takovýmto časově neuspořádaným způsobem je vedena celá kronika. Autor kroniky se tedy ani v případě uspořádání časových údajů nedržel klasického schématu. Obsah Hejtmánkovy kroniky je tak značně chaotický. Není uspořádána ani tematicky dle oblastí zájmu, ani dle časové posloupnosti.

Ignác Hejtmánek pravděpodobně sepisoval kroniku v letech 1848 až 1883. Tento údaj nelze s naprostou jistotou ověřit. Na deskách kroniky je nadepsáno: „...obzvláště v konstitučním roku 1848, kdež se počali spisovati...“ Události revolučního roku jsou však zaznamenávány až po 35 stranách předchozího textu, zároveň však nikde v kronice není poznamenáno jakékoliv datum pořizování

¹⁶ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*.

¹⁷ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium II*.

zápisů. Hejtmánek byl v revolučním roce na přelomu svých 25 a 26 let, což založení kroniky nikterak nevyklučuje. Rok 1883 znamená pak datum posledního zápisu, který se týká velkého požáru v Bystrém.¹⁸ Následujícího roku již Hejtmánek zemřel.

V kronice nalezneme zápisy, které se týkají událostí od roku 1012 až po počátek 80. let 19. století. Nejstarší událostí vážící se k roku 1012 je bitva mezi Čechy a Poláky u již zaniklé obce Kamence nedaleko Bystrého, které se budu podrobněji věnovat níže. Takto stará událost je však ojedinělá a následujícím popisovaným rokem je až letopočet 1337. Z období středověku se však jedná o velmi stručné zápisy bez souvislostí, od 70. let 15. století začíná postupný výčet vrchnosti, ale i zde se nejedná o rozsáhlé informace. Obsáhlejší zápisy s detailnějším popisem se začínají týkat až událostí po roce 1600.

Obsah kroniky po jednotlivých stranách je nastíněn v následující podkapitole. Nejobsáhlejší zápisy se týkají čtyř oblastí. První je přehled bysterských vrchností od 2. poloviny 15. století až do autorovy současnosti. Tato „kapitola“ je vlastně chronologickým popisem dějin panství na jedenácti stranách. Nejdlejší ucelenou „kapitolou“ je velmi podrobný dvanácti stránkový popis revolučních událostí roku 1848, jak uvnitř monarchie (Praha, Vídeň), tak v zahraničí (Francie, Německo, Itálie), události v jednotlivých městech jsou zde popisovány prakticky hodinu po hodině. Třetím tématem je válka roku 1866. Tyto zápisy, které vychází z bezprostřední osobní zkušenosti, jsou pravděpodobně nejcennější částí celé kroniky. Značná část na konci díla je pak věnována rodu Hejtmánků a jejich rodinnému domu číslo 45. Událostem z roku 1848 a 1866 bude věnována samostatná podkapitola níže.

Při popisu a zkoumání kroniky hraje také velkou roli věrohodnost či nevěrohodnost zápisů. Z žádné části textu nevyplývá jakákoliv cílená manipulace s informacemi, ať už v podobě domýšlení či zamlčování. Prakticky veškeré mylné informace jsou zapříčiněny dvěma důvody, a těmi jsou chybný překlad nebo

¹⁸ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 84.

nedostupnost pramenů. Nejvíce chyb lze nalézt hned na první stránce kroniky,¹⁹ na počátku kapitoly o bysterských katolických farářích. Hlavní příčinou je nepříliš dobrá znalost latiny. Ignác Hejtmánek kvůli nepříznivé finanční situaci svých rodičů absolvoval pouze povinnou školní docházku a při vlastním samovzdělávání se pravděpodobně věnoval jiným oblastem než právě latině.²⁰ Například informace o prvním katolickém faráři Janu Cypriánu Bezuchovském jsou zapsány zcela špatně, i přestože jsou ve staré farní kronice zapsány správně.²¹ Příčinou chyb je tedy fakt, že stará farní kronika je vedena celá v latině a pro bysterské farní dějiny 17. století je jediným pramenem k čerpání informací. Nepřesnosti se také vyskytují kolem stavby nového barokního kostela. Na několika místech v kronice se vyskytují data počátku stavby, etap či dostavění kostela, buďto v souvislosti s konkrétním farářem nebo vrchností, nebo v souvislosti s výročím kostela.²² Zde je opět drtivá většina informací zapsána v latině, ať už ve farní kronice nebo v několika účtech a sbírkách. Druhá skupina chyb se týká převážně středověkých dějin panství od 2. poloviny 15. století do počátku 17. století.²³ Zde se jedná například o nesrovnalosti v letech panování na panství, vynechání majitele panství, který vládl jen krátké období, nebo o nepřesné rodinné vazby. Takovéto chyby jsou pochopitelné, neboť Hejtmánek patrně nedisponoval přístupem k pramenům uloženým mimo region. I přes některé tyto nesrovnalosti dokázal poměrně přesně popsat historii bysterského panství v rozsahu 400 let.

Kromě vlastního Hejtmánkova textu se v kronice vyskytuje celkem pět opisů, které Hejtmánek převzal od jiných autorů. Prvním takovýmto textem²⁴ je opis ze spisu Adolfa Martin Pleischla, profesora farmaceutické chemie a medicínského topografa Prahy a Vídně, který vydal spis o léčivém prameni Balda, jenž leží jen několik kilometrů od Bystrého. Pleischl se v tomto spisu rozepsal i o bysterské historii. Zajímavostí je, že tento dvoustránkový opis je plný chyb a nepřesností,

¹⁹ *Tamtéž*, pag. 1.

²⁰ Viz druhá kapitola.

²¹ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 105.

²² SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 2, 18, 24 a 60.

²³ *Tamtéž*, pag. 25-28.

²⁴ *Tamtéž*, pag. 24-25.

prakticky každý údaj bylo nutné v poznámkách opravit. Hejtmánek přesto text neváhal opsat, převážila u něj tedy touha zmínit domovský kraj z pohledu vzdělané autority, a to i navzdory nesprávně uvedeným informacím. Hejtmánek navíc na následujících stranách začíná také popisovat historii panství a to s mnohem větší relevantností. Druhým opisem²⁵ je několik údajů ze starého kancionálu uloženého na kůru kostela. Dalším textem²⁶ je pojednání o dějinách Bystrého a okolí z článku o hradě Svojanov pocházejícího z pera Maurice Trappa vydaného v časopise Památky archeologické v 1. díle 5. čísla roku 1855. Jelikož se jednalo o odborné historické periodikum, je počet nepřesností minimální. Dále jsou pak opsány tři svatební smlouvy a jedna smlouva o prodeji pole,²⁷ jež se týkají Hejtmánkových předků a které čerpal z městských knih. Posledními opisy jsou pak tři krátké zápisy ze stran 106 a 107 z městské kroniky. Zde je zajímavé uvedení citovaných stránek. Hejtmánek musel logicky u všech událostí, které se nestaly za jeho života, čerpat nebo doslovně opisovat z jiných pramenů,²⁸ avšak citace uvádí až na posledních stranách kroniky právě u zmiňovaných smluv a třech starších zápisů.

Dostí svérázná kronika Ignáce Hejtmánka je tedy amatérským historickým pokusem o zaznamenání co největšího počtu událostí převážně z Bystrého a okolí, a to jak z jeho současnosti, tedy 2. poloviny 19. století, tak z dějin sahajících až do středověku. Hejtmánek čerpal v drtivé většině z regionálních pramenů, pravděpodobně nejvíce z bysterských městských a farních kronik, opomenuta ale nesmí také zůstat ani lidová ústní tradice předávání si příběhů z generace na generaci. Aktuální informace o událostech mimo region byly těženy z tisku – novin a časopisů, čemuž bude také věnována pozornost níže.

²⁵ *Tamtéž*, pag. 51-52.

²⁶ *Tamtéž*, pag. 52-55.

²⁷ *Tamtéž*, pag. 101-105.

²⁸ Retrospektivní zápisy tvoří přibližně polovinu kroniky.

1.3 PŘEHLED ZÁPISŮ V KRONICE IGNÁCE HEJTMÁNKA

pagina	obsah	rok
1-4	Přehled katolických farářů	1620-1880
5-6	Důchody pro bysterskou faru ustanovené Janem Bezdružickým z Kolovrat	1600
6-7	Přehled bysterské vrchnosti	1720-1848
8-9	Různorodé stručné zápisy	1337-1755
10-17	Přírodní pohromy, požáry, mor, válečná běsnění, drahota a jiná neštěstí	1032-1811
18	Stoleté výročí nového kostela sv. Jana Křtitele	1852
19-22	Nepopsány	
23-24	Opis historie Bystrého ze spisu doktora Pleischla o léčivém prameni Balda	1553-1849
25-35	Přehled bysterské vrchnosti (detailnější) 2. pol. 15. stol. -1848	
35-36	Robotní povinnosti poddaných od úpravy patentem Marie Terezie do jejich zrušení	
36-47	Revoluční události roku 1848 v Evropě	1848-1853
47-48	Atentát na císaře Františka Josefa I.	1853
49	Nepopsána	
50	Soupis dárců v obecní sbírce	

51-52	Opis ze starého kancionálu uloženého na kůru	1636-1760
52-55	Opis textu o historii Bystrého a okolí z časopisu Památky archeologické	1072-1873
56	Různé zápisy	1833-1868
56-58	Selské povstání	1775
59	Shrnutí robotního patentu	1775
60-68	Různé zápisy – první volby v Bystrém počasí, požáry	1667-1873
69-75	Válka 1866 v Bystrém i v Evropě	1866
76-77	Požáry a pohromy	1870-1871
77-78	Výroba, postavení a svěcení kříže na bysterském hřbitově	1867-1872
78-80	Velká povodeň v západních a severních Čechách	1872
80-84	Různé zápisy	1872-1883
101-102	Svatební smlouva mezi Havlem Hejtmánkem a Maruší Brtounovou	1641
102-104	Svatební smlouva mezi Janem Hejtmánkem a Alžbětou Zámečnickovou	1669
104-105	Svatební smlouva mezi Markem Hejtmánkem a Mařenou Křížovou	1719
105-106	Prodej pole od domu Hejtmánků č. 45	1762
106-107	Mor ve Vídni	1679
107	Různé zápisy	1713-1731

107-108	Požáry	1874-1877
109-110	Nepopsány	
111	Výkup z povinností naturálních odvodů rodinného domu číslo 45	1851-1853
112-114	Rodokmen rodu Hejtmánků	1582-1874

2. ŽIVOT IGNÁCE HEJTMÁNKA

Přestože byl Ignác Hejtmánek aktivním účastníkem politického i společenského života v Bystrém, významným místním mecenášem, plodným amatérským historikem a kronikářem rodného kraje, vlastencem a nakonec jedním z nejzámožnějších a nejváženějších obyvatel města, neexistují o jeho životě a této pestré činnosti téměř žádné prameny. Jediným zdrojem informací o Hejtmánkovi je medailonek, který vyšel po jeho smrti v poličském čtrnáctideníku *Jitřenka* dne 16. srpna 1884.²⁹ Stejně tak dostupná literatura ponechává osobu Ignáce Hejtmánka bez zmínky kromě krátké poznámky, že byl v letech 1868-1870 zvolen bysterským starostou.³⁰

Hejtmánek pochází z velmi starého rodu, přičemž jako svého prvního předka uvádí měšťana Johanna Hejtmána, který působil v letech 1582-1585 jako bysterský purkmistr.³¹ Ignác Hejtmánek se narodil jako čtvrtý syn z celkem devíti sourozenců rodičům Bernardovi a Rozálii dne 28. června 1822 v domovním čísle 45, který obýval rod Hejtmánků již po mnoho generací.³² Jakožto čtvrtému synovi z nepříliš zámožné rodiny mu již nebylo umožněno plnohodnotné vzdělání, proto na rozdíl od svých tří starších bratrů mohl vystudovat pouze obecnou školu. Jeho údělem tak bylo hospodaření na rodinných polích, v čemž však našel velkou zálibu. Po otcově náhlé smrti roku 1839 se tak stal v sedmnácti letech dědicem domu i pozemků, ale také živitelem svých mladších sourozenců, což rodinu uvrhlo do ještě horší finanční situace. Hejtmánek tak trávil šest dní týdně prací na polích a neděle věnoval samostudiu. Po deseti letech tvrdé práce na vlastních pozemcích si vzal dne 19. června 1849 za manželku Annu rozenou Pucharovou ze Sedliště nedaleko Litomyšle.³³

²⁹ *Dopis z Bystrého*, Jitřenka 3, 1884, č. 16.

³⁰ V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 70.

³¹ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 112.

³² SOA Hradec Králové, FÚ Římskokatolické církve Bystré, Matrika N 1816-1839, sign. 1601, pag. 63.

Příloha č. 3.

³³ *Dopis z Bystrého*, s 253; dále srov. SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 112.

Díky znalosti nejnovějších hospodářských postupů z vydávané literatury dokázal čím dál více zvětšovat výnosnost svých polí a postupně nabývat značný majetek. Kromě knih týkajících se zemědělství obsahovala jeho knihovna vlastenecké a rolnické písně, historické i náboženské knihy, cestopisy, zároveň byl odběratelem Havlíčkových Národních novin, Slovanu, Moravských novin, Matice rolnické i Matice lidu. Po Hejtmánkově smrti čítala jeho knihovna přes 300 svazků, které byly rozděleny mezi jeho dvě dcery a ostatní příbuzenstvo.³⁴

Ignác Hejtmánek se tak stával čím dál úspěšnějším a váženějším občanem, což mu roku 1868 vyneslo post starosty. Dále byl prvním předsedou bysterské záložny, zasadil se o vybudování městské knihovny, kterou také štědře podpořil, založil Hejtmánkovu nadaci pro studující s částkou 3000 zlatých či čtyři mešní nadace pro chudé.³⁵

Minimálně dvě staletí obývala rodina Hejtmánků dům číslo 45, který se nachází na východní straně bysterského náměstí.³⁶ K tomuto domu náležely pozemky ležící za domem a v blízkosti města³⁷ a dále pozemky ležící jihovýchodně od města v části katastru Bystrého, která se nazývala U sulkovské cesty.³⁸ 18. února 1868 pak Ignác Hejtmánek zakoupil od Josefa Glosra dům číslo 68 nacházející se v jihozápadním rohu náměstí,³⁹ do kterého se pak rodina v listopadu téhož roku nastěhovala.⁴⁰ Tímto nákupem také rodina Hejtmánků získala příslušné pozemky, které ležely severně od města v části katastru nazývané Na čtvrtcích.⁴¹

Ignác Hejtmánek zemřel dne 29. května 1884 ve věku téměř šedesáti dvou let kvůli ochrnutí plic zapříčiněného tuberkulózou.⁴²

³⁴ *Dopis z Bystrého*, s. 254.

³⁵ *Tamtéž*.

³⁶ Příloha č. 4, domovní číslo 45, číslo parcely 225.

³⁷ Čísla parcel 421, 422, 425, 426, 1445.

³⁸ Čísla parcel 1867, 1869, 1871, 1874, 1929, 1931, 1934, 1935.

³⁹ Příloha č. 5, domovní číslo 68, číslo parcely 279.

⁴⁰ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 114.

⁴¹ Čísla parcel 785-795.

Bystré, *Indikační skici*; dále srov. SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 114.

⁴² SOA Hradec Králové, FÚ Římskokatolické církve Bystré, Matrika Z 1856-1884, sign. 5422, fol. 152v-153r.

3. JEDNOTLIVÉ ZÁPISY V KONTEXTU DĚJIN

3.1 DĚJINY MĚSTA A PANSTVÍ⁴³

3.1.1 ZANIKLÁ OBEC KAMENCE

Okolo roku 1000 se dostala Morava pod kontrolu polského knížete Boleslava I. Chrabrého, přičemž Moravané vystupovali přímo jako jeho aktivní spojenci. V roce 1012 se stal českým knížetem Oldřich II., který pak mezi lety 1018-1020 Moravu připojil k Čechám.⁴⁴

Dle Hejtmánka došlo právě k bitvě mezi Čechy a Poláky v roce 1012 pouze několik kilometrů od Bystrého. Polské vojsko bylo díky zradě vesnice Kamence informováno o pohybech vojska knížete Oldřicha a mohlo tak u vesnice Trpín přichystat léčku. Když se Češi přiblížili ke vsi, byli přepadeni ze zálohy a pobiti. Za toto zrádné chování Kamenckých nechal kníže celou vesnici strhnout a již nikdy na jejím místě neměla vzniknout nová. Autor kroniky s touto bitvou také spojuje pojmenování třech okolních vesnic: *„Že tu české vojsko mnoho vytrpělo, zve se ta vesnice Trpín. Hlásnice se jmenuje, že tu o vojenských záležitostech hlasovali a rokovali. Hartmanice, že tam mnoho vojska harcovalo.“*⁴⁵

Archeologické průzkumy opravdu potvrdily existenci vesnice díky pozůstatkům sklepení, její zánik je však nejasný a existují další dvě odlišné verze příběhu. Naprosto opačná verze se nachází v listině z 18. července 1786, kde uživatelé kamenckých pozemků z obcí Trpín, Hlásnice a Bystré vysvětlují císařsko-královské usměrňující komisi původ těchto pozemků. Dle nich byla po bitvě v roce 1012 vesnice naopak vyplněna Poláky a obyvatelé odvedeni do zajetí. Tyto

⁴³ Příloha č. 6.

⁴⁴ Srov. Petr SOMMER – Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha 2009, s. 219-220; dále srov. Petr CHARVÁT, *Zrod českého státu*, Praha 2007, s. 222-223.

⁴⁵ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 17.

pozemky, které ležely několik staletí ladem, byly obdělány obyvateli zmíněných obcí a obhospodařovány jako rustikál. Roku 1719 byly však při individuální visitaci na nátlak vrchnosti zapsány jako dominikál, z nichž pak vrchnost vybírala vysoké poplatky za nájem. Navíc roku 1758 převzala do svého majetku také kamencké lesy.⁴⁶ Polohu kamenckých pozemků můžeme vidět na indikačních skicách Bystrého z roku 1839, nacházejí se jižně od města.⁴⁷

Pokud takováto bitva skutečně proběhla, je otázkou, zda to bylo přesně roku 1012 jako součást možných polských výpadů za hranice Moravy. Pokud ano, je další otázkou, zda by byl u takovéto nečekané potyčky přímo přítomen český kníže Oldřich. Další možností je, že k bitvě došlo až v letech 1018-1020, kdy docházelo k připojování Moravy k Čechám.

Bitva u Bystrého z roku 1012 je poprvé zmiňována ve dvou raně novověkých dílech, konkrétně v kronice Václava Hájka z Libočan a Tomáše Pešiny z Čechorodu. Ti píší o bitvě mezi Čechy a Poláky na hranicích Čech a Moravy poblíž Bystrého. Má se zároveň jednat o nejstarší událost, kdy je poprvé zmíněno Bystré.⁴⁸ Pro toto tvrzení však neexistují žádné prameny ani jakékoliv dřívější zmínky.⁴⁹

Třetí verze se váže až ke třicetileté válce. Nachází se ve sbírce pověstí z regionu, kterou vydal hartmanský učitel Karel Kremlička v roce 1950. Vesnice Kamence byla prosperujícím místem plným pracovitých a skromných lidí. Nejbohatším sedlákem byl Jan Zeman, jehož syn Prokop se zamiloval do chudé ale velmi krásné dívky Anči. Když se o jejich vztahu dozvěděl Prokopův lakomý otec, tvrdě jim oznámil, že se nesmějí dále stýkat, jedině že by Anča přinesla hrnec plný stříbrných mincí. Právě toho času dorazili do Bystrého Švédové táhnoucí k Brnu. Vyhladovělí

⁴⁶ SOKA Svitavy, Archiv města Bystrého, *Stížnost uživatelů kamenckých pozemků 1786*, inv. č. 2, sign 207.

⁴⁷ Příloha č. 7.

⁴⁸ Bystré je prokazatelně poprvé zmíněno v arcibiskupské listině Arnošta z Pardubic, jež se týká litomyšlského biskupství, pod které začalo Bystré spadat po jeho založení. Srov. Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin 1*, Praha 1991, s. 231.

⁴⁹ Vladimír VELEŠÍK – Vladimír VELEŠÍK ml., *Bystré, město dobrých rodáků*, Bystré 2019, s. 11.

vojáci přibili na zeď radnice oznámení slibující velkou odměnu tomu, kdo zaopatrí vojsku řádnou potravu. Jediná Anča se přihlásila a žádala za odměnu příslušný hrnec stříbrných. Vedla tedy vojáky lesem k ukrytým stádům dobytka kamenckých obyvatel, přičemž se jim do cesty postavil její milovaný Prokop se sekyrou. Ve chvíli své smrti Anču proklel jako zrádkyni, poté Švédové ukořistili dobytek, pobyli sedláky, vesnici vypálili a dále táhli k Brnu. Na tom místě už nikdy vesnice neožila, pouze zde sedávala na ohořelých trámech šílená Anča, která přesýpala stříbrné tam a zpět.⁵⁰

3.1.2 KRUTOVLÁDA VILÉMA JINDŘICHA BEZDRUŽICKÉHO Z KOLOVRAT

V jedenácti-stránkovém oddílu, který popisuje jednotlivé majitelé panství, je největší prostor⁵¹ věnován Vilémovi Jindřichu Bezdrůžickému z Kolovrat,⁵² nejkrutějšímu bysterskému pánovi. Vilém rozhodně nedostal odkazu svého, u poddaných oblíbeného, otce Jana Bezdrůžického. Roku 1608 se ujal panství, ale pro špatné hospodaření byl nucen většinu z něj dát do zástavy své tetě Johance Švihovské. Ta tedy spravovala Bystré, Jedlovou, Hartmanice, Hlásnici a Vilém pouze Korouhev, Lačnov, Pomezí, Stašov a Trpín.

Švihovská se chovala k poddaným velmi krutě a jakýkoliv náznak nesouhlasu ihned trestala. Hejtmánek zmiňuje událost, kdy roku 1612 nechala na několik týdnů zatknout členy městské rady v čele s rychtářem Pavlem Tocháčkem.⁵³

Po smrti Johanky Švihovské v roce 1616 přebral opět celé panství Vilém Jindřich, který pokračoval ve stopách své tety. Každá vesnice byla nucena z panského pivovaru odebírat týdně tři velké a dva malé sudy piva, které ale většinou nespotřebovala a tak čím dál více tratila. Poddaným byly stále zvětšovány

⁵⁰ Karel KREMLIČKA, *Sborník pověstí Lidmilova svojanovského úseku*, Hartmanice 1950, s. 12-13.

⁵¹ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 28-32.

⁵² Narozen 5. listopadu 1589, zemřel 11. července 1642.

⁵³ Srov. Václav BATÍK, *Dějiny města Bystrého*, Praha 1908, s. 36.

robotní povinnosti, dokud v roce 1620 nedošlo k selskému povstání. Když začaly žně, poddaní odmítli sklízet obilí z panských polí. Bezradný hrabě Vilém musel požádat bysterské měšťany, aby obilí sklídili místo sedláků, a za odměnu jim sliboval lepší zacházení a ochranu. Ti tedy souhlasili a začali sklízet. Vzbouření a ozbrojení sedláci mezitím tábořili na loukách mezi Bystrým a Jedlovou. Mezi sedláky a majitelem panství se snažil vyjednat smír rytmistr se svoji skupinou vojáků: „*Když rytmistr vyslyšel ty žaloby od sedláků, žádal jich, aby ho propustili s vojáky do zámku a sami aby před zámkem stát zůstali. Rytmistr přijeda do zámku přednesl pánovi, že z takovej příčiny je k němu vyslaný, aby to vyšetřil, co se stalo mezi ním a jeho sedláky. Vyslyše obě strany, vyrozuměl tomu, že všechna vina pánova byla a vynasnažil se, aby pána k tomu přived, v čem jim ublížil, aby jim to vynahradil, a to aby na nich nežádal, co nejdřív nebylo*“⁵⁴

Poté co Vilém Jindřich slíbil poddaným lepší zacházení, odjížděl rytmistr z Bystrého přes louky zase zpět. V tu chvíli však došlo nedopatřením k potyčce mezi sedláky a rytmistrovým oddílem, kdy byli všichni sedláci pobiti. Hejtmánek uvádí verzi, ve které jeden z posledních odjíždějících vojáků omylem nabral svého koně na ostruhy, čehož se zalekl jeden ze sedláků a ručnicí vojáka zastřelil.⁵⁵ Druhou verzi zaznamenává novější farní kronika z přelomu 19. a 20. století. Důvodem výstřelu na vojáka měla být situace, kdy sesedl z koně, aby ho nechal se napást.⁵⁶

Po těchto událostech se hrabě Vilém choval k poddaným ještě krutěji. Paradoxně potrestal i Bysterské, kteří mu pomohli. Prakticky sebral městu všechna privilegia, zabavil městský les i pivovar. Navíc také museli odebírat každý týden tři sudy piva z panského pivovaru.⁵⁷

⁵⁴ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 30.

⁵⁵ *Tamtéž*, pag. 31.

⁵⁶ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium II.*, KR 34, pag. 401-403.

⁵⁷ Jaroslav GLOSER, *Hohenemsové v Bystrém. Česká epizoda v životě hraběcího rodu z Voralberska*, Bystré 2000, s. 14.

Na zapáleného luterána Viléma Jindřicha dopadla tíha porážky stavů na Bílé hoře.⁵⁸ Ferdinand II. nařídil konfiskaci protestantských majetků. Tu bysterskou měl roku 1622 na starosti Pavel Michna z Vacínova, který nechal město rabovat. Hrabě z Kolovrat ovšem rychle přestoupil na katolickou víru a vykoupil se polovinou hodnoty panství. O rok později se tak již mohl stát vojenským velitelem chrudimského kraje. Na sklonku svého života v letech 1640-1642 byl pak podkomořím králové, čímž spravoval příjmy věnných měst.⁵⁹

Přestup majitele panství na katolickou víru však neznamenal pro poddané žádnou změnu. Zátěž ze strany hraběte ve spojení se strastmi třicetileté války je přivedly do velké chudoby, a tak začali hojně z panství prchat: „*tak oni zanechajíce domů pustých pryč utekli a víc se nenavrátili. Neb již jen dva sousedi koně měli. A tak ten pán celý panství vniveč uvedl. Panoval 34 let. Umřel roku 1642. Černá bud' památka jemu.*“⁶⁰

3.1.3 VÁLKY MINULÉ

Prvním vojenským konfliktem, jehož události Ignác Hejtmánek v souvislosti s Bystrým popisuje, je třicetiletá válka.⁶¹ To, že si obyvatelstvo v časech války nemohlo být jisté vůbec ničím a také nikým, dokazují zápisy popisující události z posledních let třicetileté války. Dne 17. června 1643 při ústupu císařských vojsk tedy vojsk domácích, která se před Švédy stahovala přes Bystré na Moravu, došlo

⁵⁸ Od počátku husitských válek až do roku 1638 bylo Bystré bez katolického faráře. Od 2. pol. 16. století se stalo sídlem reformační agitace, kde se sjížděly i evangelické šlechtičny jako Trčková či Haugvicová. Srov. Petr STAŇA, *Faráři v Bystrém. Krátké pojednání o farářích, kteří sloužili na bysterské farnosti od roku 1535*, Bystré 2020, s. 3; dále srov. Lenka MATUŠÍKOVÁ – Alena PAZDEROVÁ, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Chrudimsko I*, Praha 2001, s. 7.

⁵⁹ V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 37.

⁶⁰ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 32.

⁶¹ Třicetiletá válka byla ozbrojeným konfliktem trvajícím od roku 1618 do roku 1648. Jednalo se o vyvrcholení sporů mezi katolíky a protestanty, které postihlo celou Evropu. Začala pražskou defenestrací následována bitvou na Bílé hoře a skončila Vestfálským mírem. Srov. Josef POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*, Praha 1970.

k rabování Bystrého, kdy vojáci z celého panství ukradli koně, dobytek, šatstvo i obilí.⁶²

O tři roky později, 15. října 1645 zakusili Bysterští krutost i druhé strany válečného konfliktu. Švédský generál Lennart Torstenson, který se v těchto dnech pohyboval po Moravě, dorazil se 400 jezdci od Bystřice pod Perštejnem do Bystrého. Vojáci pečlivě prohledali všechny domy ve městě a navíc ukradli 40 koní. Již tak ožebračení obyvatelé neměli z čeho žít, což ovšem nezabránilo dalším švédským vojákům, aby druhý den ráno přijeli do města a požadovali 4000 zlatých jako výpalné a to i přesto, že Bysterští již nějaký čas museli Švédům odvádět pravidelné poplatky. Zaplacení tak vysoké sumy bylo samozřejmě naprosto nereálné: *„Nemohouce takovou sumu sehnat, celé městečko vydrancovali, dobytek, zlato, šatstvo, a kde co bylo, sebrali. Konečně, kde jaké důchodenské a zádušní příjmy schovány byly, a kde se co vypůjčit mohlo, jim dáti se muselo, s čímž za armádou jeli.“* V následujících dnech švédské vojsko opouštělo Moravu a na několik dní se usadilo na Bysterském panství, což přineslo zkázu i pro okolní vesnice, jako byly Korouhev, Jedlová, Stašov či Pomezí: *„Celé zkazili a v nic uvedli: z komor, stájí, stodol všechn nábytek, dobytek a zboží pobrali, stavení strhali, spálili a tak všechno vydrancovali, že toho nejmenšího k živobytí lidem nenechali a kde by hlavu ukrýt mohli. Odtud táhli k Litomyšli, Pardubicím, Královému Hradci a tam už tak zle neučinili.“*⁶³

S blížícím se koncem války na sklonku roku 1647 však postihl Bystré ještě jeden válečný teror. Z Uničova přijelo do města 20 švédských jezdců, kteří bysterským sebrali všechny koně, obyvatelstvo pronásledovali, bili, a nakonec zastřelili purkmistra Matěje Myslivce.⁶⁴

Bystré však nezažívalo útrapy třicetileté války pouze na jejím konci ve 40. letech, jak zmiňuje Hejtmánek. V roce 1622 došlo k rabování města Pavlem Michnou z Vacínova, jak je zmíněno výše. V letech 1623-1625 pak zažilo město

⁶² *Tamtéž*, pag. 10.

⁶³ *Tamtéž*, pag. 11.

⁶⁴ *Tamtéž*.

ležení Valdštejnova velitele Simonettiho. V létě 1625 pak následovali vojáci Šlikova regimentu, za jejichž pobytu vyvstala Bysterským obyvatelům nutnost zajistit proviant pro vojsko i 600 koní.⁶⁵

I válka mezi Rakouskem a Pruskem o rakouské dědictví⁶⁶ v první polovině 18. století silně zasáhla do života bysterských. Roku 1740 vpadlo pruské vojsko v čele s králem Fridrichem II. bez vyhlášení války do Slezska. Poté co bavorská, saská i francouzská armáda jakožto pruští spojenci vtrhli do Čech, byli obyvatelé Bystrého nuceni zajišťovat jim zásobování. Pro saskou armádu, která měla ležení v Chrudimi, bylo dopraveno 26 centů⁶⁷ sena i slámy, 3050 bochníků chleba a 13 korců⁶⁸ ovsa. Ještě větší objem dodávek byli Bysterští nuceni dopravit do Havlíčkova Brodu: „*Pak odtáhli Sasi k Německému Brodu,⁶⁹ tam se jim pak zavezlo z Bystrého 134 korců ovsa, 5400 bochníků chleba. To stálo mimo fůr⁷⁰ 291 zlatých a 25 krejcarů.*“ Následujícího roku se tato cizí vojska přesunula z Čech na Moravu a saská armáda vracející se z Brna se utábořila v Bystrém, což znamenalo pro obyvatelé další výdaje, a také rozšíření blíže nespecifikované nákazy. Poté, co se změnila síla na bojišti, bylo Bystré nuceno naopak zásobovat vlastní císařskou armádu. Tyto všechny výdaje za celý rok vystoupaly na 3057 zlatých.⁷¹

Roku 1744 vpadla pruská armáda opět do českých zemí, Bystré tak bylo nuceno přidat k poplatkům za zachování míru v chrudimském kraji 80 zlatých a 10 centů sena a slámy. Bysterský hejtman takový poplatek odmítl a ani napodruhé se nedostavil na výzvu do Pardubic. Braniborský generál tak poslal do Bystrého

⁶⁵ František ELČKNER, *Kronika města Bystrého*, Bystré 1948, s. 47; dále srov. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 37-38.

⁶⁶ Války o rakouské dědictví, v tomto případě konkrétně slezské války (1740-1745) začaly poté, co pruský král Fridrich II. odmítl uznat pragmatickou sankci Karla VI., dle které připadala habsburská koruna jeho dceři Marii Terezii, a vznesl územní nároky na Slezsko. Srov. Victor Lucien TAPIÉ, *Marie Terezie a Evropa: od baroka k osvícenství*, Praha 1997, s. 59-70.

⁶⁷ 1 cent = 61,7 kg

⁶⁸ 1 korec = 93,56 l

⁶⁹ Havlíčkův Brod

⁷⁰ Fůra byla součástí robotních povinností poddaných. Ti mohli být vysláni na dlouhou cestu za účelem přemístění materiálů/naturálií dle pokynů vrchnosti. Zde museli dopravit veškeré zmíněné suroviny z Bystrého do Havlíčkova Brodu (cca 80 km).

⁷¹ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 12.

rytmistra,⁷² lejtanta,⁷³ strážmistra a 50 husarů, načež bysterský hejtman uprchl: „*Tedy ti vojáci, co chtěli sníst a vypít, a k tomu ještě 100 zlatých se jim dát muselo, načež zase odjeli.*“⁷⁴

Posledním válečným neštěstím, u kterého Ignác Hejtmánek ještě nebyl přítomen, jsou napoleonské války, konkrétně předvečer bitvy u Slavkova.⁷⁵ Tato událost se stala 17 let před Hejtmánkovým narozením a měla bezprostřední dopad na jeho rodinu, proto můžeme předpokládat, že jeho zápisy vychází právě z rodinné ústní tradice.

Koncem listopadu roku 1805 kolem Bystrého táhla francouzská armáda. Přímo do města dorazil důstojník s 36 vojáky. On a 16 mužů se ubytovalo na zámku, ostatní v hostinci a dalších dvou domech. Bez okolků pili a jedli v hospodě, jak se jim zlíbilo, stejně tak si brali z domů vše, co chtěli. Vojáci si také vzali dva koně, jeden z nich patřil rodině Hejtmánků: „*Z čísla 45⁷⁶ vzali též koně a té samé noci ještě v Korouhvi Trnkom. Ona jim je měla dát hraběnka, kancelista ale, jménem Hoza, uměl francouzsky, ten jim řekl, že jsou již hraběnciny starý, ale že jim poradí od dvouch na celým panství nejlepších koní a také sám této noci s nima šel. Jaké to bylo uleknutí, když přišli, to se dá jen myslet. Důstojník arci nemoch mluvit, ale Hoza toho nasliboval hromadu, že dostanou koně zase po vojně a peníze také, v čem se vyšacujou.*“⁷⁷ V Korouhvi dostali snad hodnýho koně (za náhradu), byl jim těžký tuze na ježdění, ale v Bystrým číslo 45 dostali takovou mrchu, že nevěděl, co je čehý a hot. K tomu jim muselo ještě Bystrý složit výpalné 700 zlatých.“ Ze strachu z přepadení a ztráty svého majetku lidé běžně ukrývali zboží a úrodu do skrýší nebo je zazdívali. Jedné noci na Bystré zaútočila odtržená francouzská jednotka. Nenadálý útok způsobil hospodáři z čísla 17 mrtvici,⁷⁸ po které sedm let až do své

⁷² Hodnost důstojníka jezdeckva odpovídající hodnosti kapitána.

⁷³ Hodnost poručíka.

⁷⁴ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 14.

⁷⁵ 2. prosince se odehrála nedaleko Brna bitva u Slavkova, nebo-li bitva tří císařů, jedna z nejslavnějších bitev vůbec. Napoleon Bonaparte drtivě porazil ruská vojska cara Alexandra I. a rakouského císaře Františka I., čímž způsobil zánik Svaté říše římské a změnil mocenské pořádky v celé Evropě. Srov. Dušan UHLÍŘ, *Bitva tří císařů. Slavkov / Austerlitz 1805*, Brno 1995.

⁷⁶ Dům rodiny Hejtmánků.

⁷⁷ Oblečou.

⁷⁸ Dědeček Ignáce Hejtmánka.

smrti již nepromluvil, ani nemohl chodit: „*A tak si může každý snadno pomyslit, jaký měli ti naši předkové zlý živobyti.*“⁷⁹

3.1.4 PRVNÍ OBECNÍ VOLBY

Zavedení ústavy v Habsburské monarchii roku 1848 znamenalo naprostou změnu v politické správě. Došlo ke zrušení šlechtických panství, místo nich byly v roce 1850 ustanoveny nové politické kraje a politické a soudní okresy. Při rušení vrchnostenské správy se dospělo k závěru, že ta vykonávala natolik rozsáhlou agendu, že nebylo finančně únosné zřizovat takové množství státních úřadů. Zcela nově tak byla vytvořena instituce samosprávy. Zde platilo pravidlo, že jakékoliv lidské sídliště se muselo stát obcí, nebo jako součástí obce takzvanou osadou. V každé obci musel být zřízen obecní výbor volený na tříleté funkční období, který volil do svého středu starostu- purkmistra a k němu minimálně dva radní. Starosta disponoval výkonnou pravomocí, tudíž prováděl usnesení obecního výboru. Obecní samospráva začala fungovat v roce 1850 a byla rozdělena do dvou působností: 1. přenesené – na obec byla přenesena část působnosti státu, 2. přirozené – obec spravuje sama vlastní majetek. Do pravomocí starostů přešla péče o chudé, obecní majetek či hospodářství. Volební právo obecních orgánů bylo podmíněno majetkovým censem a volilo se celkem ve třech voličských sborech. Nevolenými členy se automaticky stávali z titulu své funkce správce velkostatku a duchovní správci (tzv. virilní hlas).⁸⁰

V Bystrém se první volby konaly 8. srpna 1850. Volební právo měli pouze ti občané, kteří platili některou z přímých daní. Voliči byli rozděleni do třech skupin, přičemž každá volila tři členy samosprávy. První sbor čítal 15, druhý 75 a třetí 207 osob. Na správný průběh dohlížel vyslaný úředník z okresního úřadu. Ten vyhlásil výsledky voleb z okna radnice za slavnostní hudby a střelby z hmoždířů. Prvním

⁷⁹ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 15.

⁸⁰ Srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích*, Praha 2005, s. 297-308.

starostou byl zvolen Antonín Michl z domovního čísla 38, první radním správce velkostatku Gustav Schneider z domovního čísla 1 a druhým radním František Just zastupující Nedvězí. Dále byli zvoleni František Puchar, Jan Hájek, virilista páter Karel Scharfenberger, Václav Zámečník, Ignác Dědič, Bedřich Češka, Václav Soukup, Adolf Freisleben a Josef Svoboda z Nedvězí.⁸¹

3.1.5 BAROKNÍ KOSTEL SVATÉHO JANA KŘTITELE

Jak bylo již zmíněno výše, v kronice se několikrát nachází zápisy o novém kostele svatého Jana Křtitele v Bystrém, zároveň jsou v nich nepřesnosti a chyby. Jedná se o nejvýznamnější stavbu v dějinách Bystrého, která je doposud velmi výraznou dominantou města.

Gotický předchůdce dnešního chrámu byl již několik desítek let v nevyhovujícím stavu, když se majitel panství Jakub Hanibal z Hohenemsu v listině z roku 1712 zavázal k výstavbě nového.⁸² Důvodů bylo hned několik. Po třiceti letech úspěšného působení škapulířového bratrstva nebylo během velkých mariánských poutí možné vměstnat dovnitř všechny poutníky a většina z nich musela stát venku. Zároveň poutníci, kteří se těsnali uvnitř v horkých letních dnech, často omdlévali. Navíc ostatní kostely ve farnosti byly už opravené nebo dokonce nově vystavěné, přitom ten farní zůstával v nereprezentativním stavu.

Stavba však započala až po desíti letech kvůli řádění moru na panství v letech 1713-1714.⁸³ Následujícího roku navíc došlo k požáru radnice, která byla opravována v letech 1717-1719.⁸⁴ V roce 1721 bylo ze zádušních majetků jednotlivých kostelů ve farnosti a škapulířového bratrstva nahromaděna suma 4283

⁸¹ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 15; dále srov. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 69-70.

⁸² SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 129-131.

⁸³ *Tamtéž*, pag. 60.

⁸⁴ V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 53.

zlatých a 7 krejcarů.⁸⁵ K této vybrané částce přidala vrchnost dalších 2479 zlatých, navíc po celou dobu stavby zajišťovala materiál.⁸⁶

Stavbu tedy mohl zahájit až syn Jakuba Hanibala, František Rudolf z Hohenemsu. Farář Jan Jindřich Heft položil slavnostně základní kámen 8. června 1722.⁸⁷ Presbytář sloužil k bohoslužbám až do svého stržení v dubnu roku 1724, zatímco byla loď kostela postupně odbourávána. Nový presbytář vysvětil 27. října 1726 nastupující farář Zikmund Vlach.⁸⁸

Celý kostel byl pak dokončen a vysvěcen k 2. květnu 1736. Celková částka za výstavbu chrámu činila 6117 zlatých.⁸⁹ V prvních letech bylo využíváno vybavení starého kostela a od 40. let byly darovány nebo zakoupeny nové oltáře, lavice, kazatelny i zvon.⁹⁰

Jedná se o emporový kostel s křížovou lodí a dvěma věžemi v západním průčelí, jež má v prvním patře na obou stranách lodi oratoře a pod nimi v přízemí se nachází mělké kaple. Je zaklenut valenou klenbou, nad portálem s pískovcovým orámováním se nachází kůr s varhany. Postranní vchody jsou pravoúhle a prostě orámované.⁹¹

Ostatním významným událostem z farních dějin je v kronice věnována minimální pozornost, přitom mají často přesah až do současnosti. Jsou zmíněny buďto jednou větou pouze v souvislosti s příslušným farářem či majitelem panství při jejich chronologických přehledech, nebo samostatně heslovitě bez jakéhokoliv kontextu, proto jim zde nebudu věnovat pozornost. Jedná se například o založení a působení škapulířového bratrstva, stavbu nynější bysterské fary či hartmanské kaple. Pro popis těchto událostí bych chtěl odkázat na svou bakalářskou práci

⁸⁵ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 132.

⁸⁶ *Tamtéž*, pag. 927.

⁸⁷ *Tamtéž*, pag. 66.

⁸⁸ *Tamtéž*, pag. 69.

⁸⁹ *Tamtéž*, pag. 84.

⁹⁰ *Tamtéž*, pag. 89, 891, 910; dále srov. *Smlouva na kostelní lavice 1741, Smlouva na karmelský oltář 1748*, místo uložení Římskokatolický farní úřad Bystré.

⁹¹ Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století 22, Politický okres Poličský*, Praha 1906, s. 13-16.

týkající se bysterských farních dějin během baroka⁹² či materiálovou studii o kapli svatého Jana Nepomuckého v Hartmanicích.⁹³

⁹² Martin SAHULA, *Dějiny farnosti Bystré od 80. let 17. století do josefínských reforem*, bakalářská práce obhájena na FF Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2020.

⁹³ TÝŽ, *Výstavba kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích ve světle zápisů v bysterské farní kronice*, in: *Východočeský sborník historický*, 39, Pardubice 2021, s. 129-135.

3.2 HEJTMÁNEK VE VÍRU VELKÝCH UDÁLOSTÍ DLOUHÉHO 19. STOLETÍ

Ignác Hejtmánek ve své kronice zaznamenává dvě velmi důležité události s celoevropským významem. Zároveň se jedná o nejcennější zápisy v kronice. Revoluční události roku 1848 napříč Evropou jsou detailním popisem dění v jednotlivých metropolích čerpaných z dobového tisku, a také nejdelším celkem díla. Záznamy z prusko-rakouské války roku 1866, jakožto z konfliktu u kterého byl Hejtmánek očitým svědkem, pak přináší bezprostřední vhled do života civilního obyvatelstva během probíhající války.

Přestože po porážce Napoleona a následném Vídeňském kongresu byla snaha takzvané Svaté aliance⁹⁴ zabránit šíření revolučních myšlenek a navrátit politická uspořádání zpět před Velkou francouzskou revolucí, tak se však pomocí nových komunikačních prostředků šířily mezi obyvateli myšlenky této revoluce, jako jsou občanská rovnost, omezení panovníka ústavou, odstranění privilegií šlechty, právní ochrana občanů či účast na politickém životě. Prorůstáním těchto myšlenek do stále širší společnosti a zvětšující se všeobecná nespokojenost obyvatel nakonec odstartovaly na začátku roku 1848 revoluci na Sicílii, které se rozšířila do celé Evropy a skončila až v srpnu 1849 potlačením revoluce v Uhrách.⁹⁵

Hejtmánek popsal na dvanácti stranách kroniky revoluční události v jednotlivých městech prakticky hodinu po hodině.⁹⁶ Detailní informace musel bezpochyby čerpat z dobového tisku, tak jak je vyjmenováno v kapitole výše. Přestože revoluce probíhala napříč celou Evropou, směřoval Hejtmánek pozornost pouze k třem hlavním a dvou vedlejším místům. Nejvíce prostoru je věnováno událostem v Praze, Vídni a poté na Apeninském poloostrově. Hejtmánek byl příznivcem liberálního politického směru, ovšem se zakotvenými konzervativními křesťanskými hodnotami. Bepochyby se cítil Čechem a svou pozornost směřoval

⁹⁴ Prusko, Rusko a Rakousko.

⁹⁵ Viz literatura Eric HOBSEAWM, *The age of revolution*, New York 1996; dále srov. Michael RAPPORT, *1848: Year of Revolution*, London 2009.

⁹⁶ SOkA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 37-48.

k dění v monarchii nejen v tomto revolučním roce, jak dokládají zápisy v kronice. Pozornost k apeninským záležitostem pak směřoval jakožto křesťan k papeži, a protože právě sjednocovaná Itálie usiluje o území, která náleží Habsburské monarchii a které nutně potřebuje pro vytvoření samostatného státu.

O něco menší měrou pak sleduje události v Paříži, přičemž Francie byla již od dob Velké francouzské revoluce považována za centrum veškerých rebelií a revolucí. Okrajově pak zaznamenává situaci v pruském Berlíně, což ukazuje na všeobecné mínění Čechů, kteří se necítili nikterak spojeni s Německým spolkem a jeho politickým vývojem. To dokládá i odmítnutí účasti české delegace na celoněmeckém parlamentu ve Frankfurtu nad Mohanem ústy Františka Palackého. Vývoj v ostatních městech napříč Evropou není Hejtmánkem zaznamenán vůbec, a to ani v Budapešti, která byla součástí monarchie.

Válka roku 1866 byla vyústěním pruských snah o sjednocení celého Německa, tedy uplatněním maloněmecké koncepce a vyloučením Rakouska z Německého spolku. Přímoú záminkou pro rozpoutání války byl spor o rozdělení vévodství Šlesvicka a Holštýnska ležících na jižní polovině Jutského poloostrova,⁹⁷ které Prusko s Rakouskem společně dobyli, poté co byla tato dvě vévodství anektována dánským králem. Pruský král Vilém I. navíc uzavřel spojeneckou smlouvu s italským králem Viktorem Emanuelem II., pro kterého bylo pro sjednocení celé Itálie bytostně důležité získat Benátsko, které bylo doposud ovládáno Rakouskem.⁹⁸ Spojencem Rakouska se stalo Sasko.⁹⁹

Hlavním bojištěm této války se staly české země, takzvané severní bojiště. V čele rakouské armády stanul polní zbrojmistr Ludwig von Benedek a v čele pruské armády náčelník generálního štábu Helmut von Moltke. V posledních

⁹⁷ Dnes je území rozděleno mezi Německem a Dánskem.

⁹⁸ V roce 1861 bylo Sardinsko-Piemontské království transformováno na Italské království, které v čele s Viktorem Emanuelem II. ovládalo téměř celou Itálii. V cestě za sjednocením celého Apeninského poloostrova mu stálo pouze Benátsko pod rakouskou nadvládou a Papežský stát rozkládající se v okolí Říma. Srov. Guiliano PROACCI, *Dějiny Itálie*, Praha 1997, s. 248-250.

⁹⁹ Pavel BĚLINA – Josef FUČÍK, *Válka 1866*, Litomyšl 2005, s. 77-89; dále srov. Wolfgang von GROOTE– Ursula von GERSDOR, *Entscheidung 1866. Der Krieg zwischen Österreich und Preußen*, Stuttgart 1966, s. 105-140. K tomu dále Klaus-Jürgen BREMM, *1866: Bismarcks Krieg gegen die Habsburger*. Darmstad 2016.

červnových dnech došlo k bitvám u Náchoda, Trutnova, České Skalice, Dvora Králové, Mnichova hradiště, Svinišťan a Jičína. S výjimkou bitvy u Trutnova byla ve všech bitvách rakouská armáda tvrdě poražena. Rozhodující bitva proběhla 3. července u Hradce Králové. V té se střetlo přes 400 000 mužů. Po celodenním boji byla rakouská armáda poražena se ztrátou přes 44 000 mužů, zatímco pruská ztratila 9 000 mužů. Pruské jednotky postupovaly dále na Moravu, kde si v Mikulově zřídily hlavní stan, kvůli nedostatku sil však nebyly schopny pokračovat v tažení na Vídeň. Velkou roli také hrála epidemie cholery zavlečená pruskými vojáky do českých zemí, která nakonec postihla obě armády i civilní obyvatelstvo.¹⁰⁰

Druhým, takzvaným jižním bojištěm se stala Itálie. Velitelem početně slabší rakouské armády byl arcivévoda Albrecht Fridrich Rakousko-Těšínský. 24. června se mu podařilo porazit italskou armádu v druhé bitvě u Custozy¹⁰¹. Italy se podařilo porazit i na moři v bitvě u ostrova Vis v Jadranském moři,¹⁰² kdy 20. července flotila rakouského kontradmirála Wilhema von Tegetthoffa porazila neočekávanou taktikou početně silnější italské loďstvo. Pro neudržitelnost Benátska a velké ztráty na severním bojišti bylo však Rakousko donuceno podepsat 12. srpna v Cormóns s Italy příměří a z Benátska se nadobro stáhnout.¹⁰³

Celá válka roku 1866 skončila podepsáním Pražského míru dne 23. srpna. S výjimkou Benátska bylo Rakousku slíbeno zachování územní celistvosti. Bylo však nuceno vystoupit z Německého spolku, přičemž byl v čele s Pruskem vytvořen Severoněmecký spolek. Monarchie byla navíc nucena zaplatit Prusku válečnou náhradu 40 milionů zlatých. Bezprostředním důsledkem této války pro Rakousko bylo následujícího roku 1867 přetvoření dosavadní monarchie na dualistickou monarchii, tedy vznik Rakousko-Uherska. Díky své porážkou oslabené pozici nemohl císař František Josef I. dále odolávat tlaku nespokojených Maďarů a musel přistoupit na toto rakousko-uherské vyrovnání. Tato válka byla jednou ze tří

¹⁰⁰ BĚLINA – FUČÍK, *Válka 1866*, s. 243-245, 445-452; dále srov. GROOTE – GERSDOR, *Entscheidung 1866*, s. 243-260.

¹⁰¹ V první bitvě roku 1848 zvítězilo rakouské vojsko v čele s maršálem Radeckým.

¹⁰² Po bitvě u Trafalgaru se jednalo o druhou největší námořní bitvu 19. století. Dnešní Chorvatsko.

¹⁰³ BĚLINA – FUČÍK, *Válka 1866*, s. 159, 517-535.

pruských vítězných válek v letech 1864-1871, které jej dovedly k sjednocení celého Německa.¹⁰⁴

Rakouské císařské vojsko leželo v okolí Bystrého, konkrétně v Hartmanicích a na Svojanově, již od května. Na svátek Božího Těla¹⁰⁵ dorazila část vojska¹⁰⁶ do města, kde uspořádala přehlídku. V následujících dvou dnech zůstala ubytována v Bystrém, v Hejtmánkově domě číslo 45 byli ubytováni dva vojáci.¹⁰⁷

Od 24. června táhla císařská vojska Bystrým k Hradci Králové. Toho dne se jednalo o stovky vojáků a 400 vozů: *„jelo veskrz kolik set vojska k Hradci, dragounů,¹⁰⁸ kyrysarů¹⁰⁹ a hulánů,¹¹⁰ první dvoje jeli přes městečko s muzikou, lidé jim nosili na vošatkách, na mísách, ven koláče, s útrpností, že jedou do boje, což jim bylo velmi milé, neb se v Poličce, o Bystrým s pochvalou zmiňovali.“* V následujících dnech skrze bysterské panství projelo 26 dělostřeleckých baterií, přes 5000 vozů a 800 volů.¹¹¹

3. července 1866 však došlo k rozhodující porážce císařských vojsk v bitvě u Hradce Králové, která znamenala postup Prusů přes celé Čechy i Moravu. 4. července v noci zavládla v Bystrém panika, jelikož do města dorazili prchající vozkové se zprávou o porážce a s tím, že jsou pronásledováni pruskými jednotkami. Nejednalo se však o Prusy, ale o Sasy, kteří v této válce stáli na straně monarchie a kteří také prchali z prohrané bitvy. V následujících dnech vládl mezi obyvateli silný strach, kdy se objeví postupující nepřítel. První pruské jednotky dorazily k Bystrému 10. července v 10 hodin ráno, nikdo však neprchal: *„Jeden ale si zajel do městečka, s napřaženou karabinou se proháněl po všech ulicích, když se tázal na rakouské vojsko, jeli tu, neb jak dávno odtáhlo, vždy na otázanýho namířil*

¹⁰⁴ *Tamtéž*, s. 475-478.

¹⁰⁵ 16. června.

¹⁰⁶ „6 kumpanií“, cca 600 mužů.

¹⁰⁷ SOKA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 69.

¹⁰⁸ Příslušník jízdní pěchoty. Pohyboval se na koni jako kavalérie, ale bojoval jako pěchota.

¹⁰⁹ Kyrysník, příslušník těžkého jezdeckta.

¹¹⁰ Příslušník polského jezdeckta. Po trojím dělení Polska se huláni vyskytovali i v habsburské, ale i v pruské armádě.

¹¹¹ SOKA Svitavy, MfSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 70.

karabinu (rakouská jízda byla tu za zámkem na úhoře přes noc, asi o hodinu dříve odjeli, než přijeli Prusi). Z lidu nejdřív málokdo věděl, že jsou to Prusi, každý je měl za Sasy a tím také nikdo neutíkal, jako v jiných obcích činili, což jim bylo také divné, lid se na ně díval, a když žádnému nic neřáli, pomalu si na ně zvykl.“¹¹²

Pro dobrou znalost němčiny bylo Hejtmánkovi přikázáno, aby provedl pruské jednotky 16 kilometrů dlouhou cestou do Rovečného, zde si pak obstarali jiného průvodce: „*Cestou jsem musil ty hejtmany učit česky, jak se co jmenuje. Obzvláště se učili: 'já nic nevemu, já to zaplatím', protože lidé všady před nima utíkali ze strachu, to bylo ale tím horší, neb ničili, nač přišli, co nemohli vzít s sebou.*“ Toho dne se také část vojska ubytovala v Bystrém. Hejtmánkova rodina se musela přes noc postarat o 26 vojáků. V dalších dnech se počet pohyboval mezi 10 až 20 muži a až 16 koňmi. Od 10. srpna do 2. září pak dostala rodina ke stálému ubytování 7 hulánů i s koňmi:¹¹³ „*Nejdřív se jim musila dát celá strava ráno kávu chleba a máslo, v poledne pro každého muže libru masa mimo jiného, k svačině zase kávu a vejce natvrdo, mnozí jim musili dát též pivo každý den.*“ Tento režim trval prvních čtrnáct dnů, další dva týdny se už stravovali sami: „, *ale obsluhy bylo posud dost, oheň v peci neb na ohnisku ani nevyhas.*“ Stejně tak museli dávat ze svých zásob pro koně oves a seno.

Teror nepřátelských vojsk se tedy Bystrému vyhýbal. Takové štěstí ale již neměly okolní vesnice. 18. července přijelo do 12 kilometrů vzdálené Vítějevsi pět pruských vojáků a bez okolků začali nakládat na vozy vše, co jim přišlo pod ruce. Lid se ihned začal bránit a z vozů si bral svůj majetek zpět. Jelikož pouhá pětice Prusů nedokázala vesničanům odolávat, odjela. Druhého dne však do vesnice přijelo 50 vojáků s nabitými puškami a na setkání zastřelili tři obyvatele a pět jich těžce zranili.¹¹⁴ Starosta, který se snažil zabránit dalšímu krveprolití, se nechal odvést k veliteli jednotky. Zde velitel i starosta zjistili, k jakému to došlo

¹¹² *Tamtéž*, pag. 71.

¹¹³ V posledním týdnu jich bylo 9.

¹¹⁴ Dle matriky zemřelých se ke dni 18. července pojí 4 úmrtí, tudíž ještě jeden z těžce raněných podlehl způsobeným zraněním. Srov. SOA Hradec Králové, FÚ Římskokatolické církve Svojanov, Matrika Z 1846-1897, pag. 28.

nedorozumění: „*Neb oni tři vojáci, co přišli zpět z Vítějevsi, udali, že ostatní dva byli tam utlučený, oni ale ostali u Bělej v palírně a to způsobilo tolik neštěstí a hrozného strachu, lid byl z dědiny skoro všečen rozutíkaný po lesích a okolních dědinách.*“ Těžké chvíle prožil také obyvatel Jedlové Bobek, který měl Prusům dát dva kusy dobytka, což odmítal a vojákům odporoval. Byl proto veden do Svojanova před vojenský soud, kde měl být zastřelen: „*již na cestě strachy omdlával, v Svojanově na prosbu některých obdržel milost. Co jsou smrtelné ouzkosti, ty opravdu zakusil, neb se vyjádřil, že kdyby mu brali podruhé všečen dobytek, že by jim více nebránil.*“ Z Jedlové bylo celkem odebráno 50 krav. Prusští vojáci kradli i v ostatních vesnicích. V Sulkovci sebrali 9 kusů dobytka, jednoho koně, 150 strychů¹¹⁵ ovsa a 60 bochníků chleba. V Trpíně se jednalo o 20 krav, 25 centů sena a ze sýpky 458 strychů žita a 30 strychů ovsa. V Hartmanicích pak 20 kusů dobytka.¹¹⁶

V druhé polovině roku 1866 propukla v českých zemích epidemie takzvané pruské cholery, kterou sem zavlekla okupační vojska. Kvůli ubytovacím podmínkám vojáků se nemoc začala rychle šířit mezi civilním obyvatelstvem a vyžádala si na našem území přes 100 000 obětí. Epidemie se nevyhnula ani Bystrému, kde začali lidé od 20. srpna umírat. „*tu teprve pojímala každého hrůza, neb žádný nevěděl, kdo s kým mluví nebo jen ho vidí na posled. Když otec od dětí ráno do 10 hodin oral na poli a k večeru byl již na slámě, neb matka od kolika dětí ráno ještě zametala světnici a o třech hodinách odpoledne byla již na věčnosti. Když ve dvou dnech z jednoho stavení a jedné světnice zemřeli otec, matka a dcera, kdy všechny tři přišli k pochování do jednoho hrobu. To trnul již každý strachem, brzo přijde li řada také na něho.*“ Jako prosbu k Bohu na odvrácení neštěstí pořádali Bysterští několik procesí k sochám svatého Šebestiána a bolestné Panny Marie. Aby se dál nešířila mezi obyvateli panika, přestalo se zvonit umíráčkem. Z hygienických důvodů se nejdřív neslo tělo na hřbitov a až pak byla sloužena mše,

¹¹⁵ 1 strych = 93,56 l

¹¹⁶ SOKA Svitavy, MFSK, *Hejtmánkova kronika*, pag. 72-73.

několikrát se stalo, že se v jednom dni konalo až 5 pohřbů. Nákaza sužovala obyvatele města šest týdnů a celkem jí podlehl přes sto osob.¹¹⁷

Kromě přímých svědectví z Bystrého popisuje Hejtmánek v kronice také situaci na jižním bojišti, zde opět musel čerpat z dobového tisku. Zmiňuje bitvu u Custozy, postupy obou vojsk a podrobně popisuje námořní bitvu u ostrova Vis.¹¹⁸

Součástí Hejtmánkových záznamů jsou také soupisy nákladů za stravování pruského vojska a ostatních škod. Problémem je, že jsou popisovány na dvou různých stranách a pokaždé s jinými údaji, což činí situaci značně nepřehlednou. S jistou pravděpodobností by se však dalo určit, že první zápis¹¹⁹ se týká nákladů na rekvizice, které vznikly přímo v době pobytu pruské okupační armády, kdy po uzavření příměří měli Prusové teoreticky povinnosti již za vše zaplatit. Otázkou zůstává, jaká byla skutečná praxe. Druhý soupis¹²⁰ by se pak mohl vztahovat k uplatňovaným škodám po válce, kdy přicházely na řadu kvitance a stvrzenky na rekvírované věci ať už od Prusů či Rakušanů.¹²¹ Za stravování pruského vojska během přibližně měsíce a půl obdrželo Bystré celkem 3356 zlatých. Za polní škody pak 466 zlatých a 44 ½ krejcaru. Velkým problémem bylo, že si obyvatelé jednotlivých domů nezapisovali, kolik který den ubytovali mužů a případně, co vše navíc kromě běžné stravy jim ještě museli odevzdat. Jelikož vyplácení probíhalo zpětně, někdy až po roce, nikdo si nepamatoval přesné počty, ani je neměl jak doložit a mnoho obyvatel tak přišlo o velkou část náhrad.¹²²

¹¹⁷ *Tamtéž*, pag. 74-75.

¹¹⁸ *Tamtéž*, pag. 73-74.

¹¹⁹ *Tamtéž*, pag. 72.

¹²⁰ *Tamtéž*, pag. 75.

¹²¹ Literatura viz Alexandra ŠPIRITOVÁ, *Válečné odškodnění obyvatelstva v Čechách po roce 1866*. In: *Paginae historiae*. Sborník Státního ústředního archivu v Praze, č. 4. Praha 1996, s. 182-205.

¹²² *Tamtéž*, pag. 75.

3.3 PŘÍRODNÍ JEVY A POHROMY

Důležitým jednotícím prvkem drtivé většiny dobových kronik jsou zápisy o počasí, jeho anomáliích a s tím pojící se pohromy. Jak je u Hejtmánkovy kroniky zvykem, ani zápisy týkající se tohoto tématu nejsou nijak uspořádány a prolínají se celým textem od začátku do konce bez chronologické posloupnosti. Nejstarší zmínka se váže k roku 1479, kdy údajně nebyla žádná zima a nenapadl žádný sníh, navíc od května až do konce září vůbec nepršelo.¹²³ Nejmladší zápis pak popisuje velký požár Bystrého roku 1883, kdy shořelo 9 domů, 9 chlévů a 7 stodol.¹²⁴

Hejtmánek ve své kronice popisuje jak několik staletí staré pohromy, tak i ty, které se staly za jeho života. Neomezuje se pouze na domovský region, ale zmiňuje například i zemětřesení či velké požáry v Evropě. Hlavním jmenovatelem těchto zápisů je u Hejtmánka jakožto zeměděle vždy promítnutí daného přírodního jevu na úrodnost. „1851 Nastalo na jaře brzy teplo, takže na svatého Jiřího již luka a žita pěkně zeleného bylo, zato ale máj byl tak studený, že ještě 6. máje od 8 hodin ráno až do 12 silně chumelilo a 15. byl tak silný mráz, že když šel po trávníku, tatáž tráva zčernala. Léto bylo celé příliš mokré, takže se nic bez zmoknutí nesklidilo, ani sena, ani obilí, obzvlášť obilí utrpělo velkou škodu. Na začátku srpna začalo pršet a pršelo až do polovice října, takže skrz ten celý čas sotva v 14 dnech den neb dva se zdrželo deště, obzvlášť v neděli bývalo jasno, takže byli lidé nuceni po všechny neděle a svátky pracovat o obilí, neb již nejen na ležatě, ale i na stojatě rostlo a v stodoly mnohým tak zrostlo, že nemohli ani snopy od sebe odtrhnout. Zemčata¹²⁵ se též neurodily a k tomu ještě zčernaly, takže mnohý ani sazbu nedostal nazpět. Žita sypaly sotva kopa 3 míry a pšenice sklídl mnohý, co vysel, a ještě z toho nemoch ani z jednoho ani z druhého nic upíct. Po žních leny ty vzaly zkázu neb po vytahání nic nezaschly a ustavičně na ně pršelo, tak se nic neležely a na začátku listopadu již přišel sníh, takže kdo ho nesebral před tím sněhem, potom již k žádné potřebě nebyl, větším dílem se užíval za stelivo pod dobytek. Mnohý ho zaorali hned

¹²³ Tamtéž, pag. 8.

¹²⁴ Tamtéž, pag. 84.

¹²⁵ Brambory.

*na podzim, po vesnicích třeba po kolika měřicích. Takže pamětníka nebylo, by takový zlý rok pamatoval.“*¹²⁶

Na dvou stranách pak detailně popisuje velkou povodeň v západní polovině Čech ze dnů 25. a 26. května 1872, která patří k nejničivějším zdokumentovaným katastrofám na českém území.¹²⁷ Na západě Čech se vytvořila cyklóna, která 25. května odpoledne způsobila velmi silné přívalové srážky, například Berounka tak dosáhla úrovně tisícileté vody. Zápavy poškodily Hořovicko, Rakovnicko, Berounsko i Prahu. Zničeno bylo 200 domů a dalších více než 500 silně poškozeno, o život přišlo 337 osob.¹²⁸ Hejtmánek popisuje postup záplav, kde u jednotlivých obcí vyjmenovává ztráty na životech i majetku. Podrobně pak popisuje katastrofickou scénu z vesnice Hředle na Berounsku, kdy se pět členů rodiny ve snaze o záchranu vyšplhalo na střechu své chalupy, ta se však zborčila a všichni utonuli. I zde můžeme vidět, jak věrohodným kronikářem Ignác Hejtmánek byl. V matrice zemřelých farního úřadu Žebrák se u vsi Hředle k tomuto datu nachází zaznamenáno pět osob rodiny Zvonařových.¹²⁹

¹²⁶ *Tamtéž*, pag. 62-63.

¹²⁷ *Tamtéž*, pag. 78-80.

¹²⁸ *Nejhorší záplavy na území Čech*, Infomet – Informační stránky Českého hydrometeorologického ústavu, <http://www.infomet.cz/index.php?id=read&idd=1337942608> (26. 8. 2022).

¹²⁹ SOA Praha, FÚ Římskokatolické církve Žebrák, Matrika Z 1863-1877, pag. 114-115.

4. EDICE

EDIČNÍ POZNÁMKA

Zkratky slov jsou rozepsány celými slovy.

Nečitelná slova či jejich části jsou rozepsaná do hranatých závorek, přičemž každá tečka značí jedno písmeno.

Zdvojená písmena, délka písmen, velká písmena a *i/y* se řídí současnou pravopisnou normou.

Ve větách je upravována interpunkce dle současné pravopisné normy, avšak se zachováním významu původní věty.

Středníky jsou podle potřeby nahrazeny tečkami/čárkami.

Nespisovné výrazy jsou ponechány pro zachování autentičnosti pramene.

Stejně tak ponecháno dvojí označení města *Bystrá/Bystré*.

Pag. 1

Výňatek z památných knih: Posloupnost katolických farářů v Bystré
Známo, že Husovo učení z počátku patnáctého století se všude až do pádu na Bílé hoře rozšiřovalo. Helvétské i evangelické pastory katoličtí kněží z far vyháněli a sami se nasazovali, což se v Bystré přihodilo, a poslední helvétský kazatel byl Jan Cyprián Bezuchovský.¹³⁰ Po smutném pádu Čechů na Bílé hoře roku 1620 se museli protestanté ze země vystěhovati, kteří nechtěli katolickou víru přimout. Obyvatele bysterské se ale zase k předešlé víře svých otců navrátili, což i tehdejší evangelický farář učinil. Propustil manželku i děti a byl přijat za kněze katolického. Z toho měl pan Oldřich František Libštejnský, hrabě z Kolovrat, toho času majitel panství Bystrá, velikou radost, tak že jmenovaného faráře správcem také fary jedlovské, limberské¹³¹ a banínské ustanovil, kterýž všechny čtyři fary dobře až do smrti spravoval.¹³² Po jeho smrti roku 1643 byl ustanoven páter Matěj Dubovský, kterýž roku 1663 zemřel.¹³³ Jej následoval Jan Gebinger rozený z Litomyšle, všechny čtyři fary dobře řídil a příkladně živ byl, zemřel roku 1681. Po něm byl jeho bývalý kaplan Antonín Gottfried Herbst¹³⁴ na velkou prosbu občanů bysterských od paní

¹³⁰ Na okraji stránky poznamenáno, že byl farářem v letech 1638-1642.

¹³¹ Limberk neboli Pomezí.

¹³² O Janu Cypriánu Bezuchovském je zde uvedeno několik nesprávných informací. Posledním protestantským kazatelem byl Jan Sarkandr Humpolecký, který byl pro neochotu přestoupit ke katolické víře roku 1622, vyhnán z farnosti. Až do roku 1638 spravoval bysterskou farnost kazatel karmelitánského řádu Severín Rozmarovský. Roku 1638 nastoupil do úřadu faráře právě Jan Cyprián Bezuchovský, rodák z Přerova nad Labem, který konvertoval ke katolické víře a opustil svoji rodinu. Když se stal roku 1642 majitelem panství Oldřich František Libštejnský z Kolovrat, jako silně věřící katolík nebyl spokojen s farářem konvertitou a Bezuchovského propustil. Srov. Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli (dále SOKA Svitavy), Farní úřad Bystré (dále FÚ Bystré), *Liber memorabilium ad parochiam Bistrensem spectans ab A[nn]o 1682*, inv. č. 21, sign. KR 159 (dále *Liber memorabilium*), pag. 105; dále srov. František ELČKNER, *Náboženské a kulturní snahy našich předků*, Nevydáno, s. 5; dále srov. Petr STAŇA, *Faráři v Bystrém. Krátké pojednání o farářích, kteří sloužili na bysterské farnosti od roku 1535*, Bystré 2020, s. 7.

¹³³ Matěj Dubovský vykonával farářský úřad pouze do roku 1649, kdy byl pro duševní chorobu odveden z farnosti a na další 4 roky se do farnosti vrátil Jan Cyprián Bezuchovský. V letech 1653-1663 sloužil Václav Calva, který je zde úplně vynechán. Srov. P. STAŇA, *Faráři*, s. 8; dále srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 105.

¹³⁴ Rodák z České Lípy, zemřel 3. 11. 1716 v Praze, pohřben v kapitulní kryptě u sv. Víta. Byl jedním z nejvýznamnějších katolických farářů v Bystrém vůbec. Založil důsledně vedenou farní kroniku, jejíž zápisy jsou klíčovým pramenem pro období 1682-1780. Za své jednadvacetileté působení ve farnosti dokázal společně s hraběnkou Annou Kateřinou z Martinic roku 1683 založit a úspěšně vést škapulířové bratrstvo či přesvědčit vrchnost k výstavbě nové fary, která slouží bysterským farářům do dnes. Roku 1703 byl povolán do Prahy, aby se stal kanovníkem kapituly sv. Víta a později jejím děkanem. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 25-46.

Anny Kateřiny, hraběnky z Martinic,¹³⁵ na jmenované faře potvrzen. Za to, že mu tu milost na paní hraběnce Bysterští vyprosili, prokazoval se k nim vždy laskavým a dobročinným. Za něj se učinilo narovnáni, že Bysterský místo koledy, letnic, posvícenských koláčů a za len 12 zlatých jemu odváděli. Toho času vyjednala hraběnka z Prahy do Bystrého bratrstvo svatého škapulíře.¹³⁶ Poněvadž k této kostelní slavnosti vždy mnoho duchovních se scházelo, uvolilo se městečko každoročně k té bratrské pouti na oběd faráře za 3 zlaté přizvati. Jmenovaný farář byl 22 let v Bystrém. Roku 1703 byl povýšen v důstojnosti

¹³⁵ Žila v letech 1624-1685. Rozená Bukůvková z Bukůvky. Přestože nepocházela z významné rodiny, byla dědičkou velkého majetku na Moravě. Po smrti svého manžela roku 1677 se stala majitelkou bysterského panství, kde se zasloužila o rozkvět duchovního života. Srov. Vladimír BŘEZINA, *Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*, České Budějovice 2008.

¹³⁶ 27. května 1683 bylo z iniciativy hraběnky Martinic a faráře Herbst slavnostně založeno škapulířové bratrstvo Panny Marie Karmelské. Hned zpočátku došlo k zajištění celého chodu bratrstva. V jeho čele stanul farář Herbst, hospodářské záležitosti převzal ředitel bysterské školy a hraběnka zabezpečila bratrstvo každoročními naturálními dárkami. Jako každé jiné náboženské bratrstvo, bylo i toto shromážděním laiků pod vedením duchovního, které se scházelo u konkrétního oltáře v příslušném kostele. Členové se účastnili společných mší, procesí a denně se modlili ke svému patronovi. Důležitá byla také příprava na smrt, pohřbívání zesnulých členů bratrstva a následná podpora v posmrtném životě pomocí zádušních mší a modliteb. Všechny tyto aktivity v rámci bratrstva měly být štědře odměněny odpustky. Specifikem škapulířových bratrstev Panny Marie Karmelské bylo nosit tzv. malý škapulíř. Jednalo se o dva látkové obdélníky, jež byly spojeny tkanicemi, které měl člen bratrstva nosit neustále pod svrchním oděvem. Bysterské bratrstvo se těšilo velké oblibě. I přes nezachovanou matriku jeho členů víme o jeho největším dárci, byl jím bysterský Antonín Viktor Roslav z Rosenthalu. Ten mu mezi lety 1695 až 1716 daroval či pořídil mariánský oltář, 3 krávy, hedvábný baldachýn, obraz Panny Marie či honosnou stříbrnou sochu Panny Marie osázenou drahými kameny. Již v roce 1700 jsou doloženy pravidelné poutě k červencovému svátku panny Marie Karmelské, kam přicházeli poutníci ze širokého okolí. K roku 1715 je doloženo 5 tisíc poutníků, kteří dorazili během poutě ke zpovědi. Roku 1728 se navíc podařilo získat odpustkové privilegium pro mariánský oltář od papeže Benedikta XIII. Konec úspěšného působení škapulířového bratrstva po sto letech působení přinesly josefínské reformy. Roku 1784 ustanovil Josef II. ve Vídni Komisi pro likvidaci náboženských bratrstev, která měla za úkol zabavit jim majetek a převést ho do fondu pro chudinskou péči a školství. Celková částka majetku bysterského bratrstva byla vyčíslena na 1516 zlatých a 7 krejcarů. Zabavena byla mimo jiné právě i matrika členů, kvůli jejím kovaným stříbrným deskám. Jedinou nezabavenou položkou, byl mariánský oltář, který dal vyhotovit Antonín Viktor Roslav z Rosenthalu, a který stojí v kostela dodnes. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 26-77; dále srov. Národní Archiv Praha (dále NA), Archiv pražského arcibiskupství (dále APA), inv. č. 1356, sign. B13/16; dále srov. NA, České gubernium - Komise pro likvidaci náboženských bratrstev, inv. č. 2196, sign. VII/1; dále srov. NA, APA, *Bullarium 1724-1731*, inv. č. 1423, sign. B16/10, pag. 47; dále srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, kart. 24; dále srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, kart. 25; dále srov. Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000, s. 23-134.

Pag. 2

a dostal se do Prahy k svatému Vítu za kanovníka, později se stal bakalářem teologie, prelátem nad kanovníky,¹³⁷ inspektorem nad královským dvorem a přísedícím při královské berni. Takové veliké štěstí přivítal občanům bysterským, že mu k té faře dopomohli. A proto kdokoliv z nich do Prahy k němu přišel, každého rád viděl, dobře častoval a ještě na cestu peníze dal. Jiný, kteří studovati chtěli, bral do královského dvoru, a všechn náklad na sebe převedl. Aby ale věčnou památku Bysterským udělal, dal vystavěti na svůj náklad roku 1706 v Hartmanicích kapli pro Jana Nepomuckého, kterou pak sám k velkému potěšení Bysterských posvětil.¹³⁸ Od roku 1703 byl farářem v Bystré a ostatních třech far Jan Heft.¹³⁹ Byl milý, zdravý a vše dobře spravoval. Za něj se počal stavět kostel svatého Jana Křtitele, zemřel 1723. Po smrti tohoto obdržel ty čtyři fary Zikmund Vlach.¹⁴⁰ Ten všechny platy si zvyšoval, od funusů a vdavků si dvojnásobek bral. Od pohřbení nekřtěnátky musili mu darovat 17 grošů, ježto za starodávna se nic nedarovalo. Od velkého zvonu se dříve dávalo po sedmi krejcarech, jemu se muselo dát za 13 krejcarů. Když zaopatřoval nemocného, vyptával se ho na statek a na příjem, aby věděl, jak má mnoho od funusů žádat. Všeliké nové [...] ¹⁴¹ začínal, a všecko mu to bylo ještě málo, přece naříkal, že se ani vyživit, ani v dobrých střevících chodit nemůže. S takovým naříkáním byl často na vrchnost k hraběti Rudolfovi

¹³⁷ Prelátem neboli kapitulním děkanem, od 21. 8. 1714.

¹³⁸ Herbst při odchodu z Bystrého roku 1703 zanechal obyvatelům Hartmanic 100 zlatých k výstavbě kaple. Během následujících let zajistili hartmaničtí dalších 528 zlatých a dne 15. května 1706 byl slavnostně položen kanovníkem Herbstem základní kámen kaple. Vysvěcena byla 16. července 1708. Jedná se o barokní centrální osmibokou kupolovitou kapli s otevřeným výhledem do věže v podobě lucerny v jejím středu. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 51-56, 928; dále srov. Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 361.

¹³⁹ Rodák z Litoměřic. Uveden do úřadu na svátek Panny Marie Karmelské během slavnostní pouti škapulířového bratrstva (16. července.). Jeho největší zásluhou je to, že přesvědčil majitele panství Jakuba Hannibala z Hohenemsu ke stavbě nového bysterského kostela roku 1712. Kvůli odkladům stavby se však dožil pouze položení základního kamene roku 1722. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 46-66.

¹⁴⁰ Rodák z Poličky. Za jeho působení byla roku 1726 vysvěcena a roku 1736 dokončena stavba barokního chrámu sv. Jana Křtitele. Vystavěn byl emporový kostel s křížovou lodí a dvěma věžemi v západním průčelí za částku přesahující 6100 zlatých. Chrám je i dnes významnou památkou celého regionu. V hrobce tohoto kostela je Vlach pohřben. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 66-87.

¹⁴¹ Nečitelné slovo z důvodu natržené stránky. Nejspíše *poplatky* nebo jiné významově podobné slovo.

Hannibalovi z Hohenemsu¹⁴² a žádal, aby se jemu z panských důchodů i taky od poddaných něco peněžitých platů přidalo, aby se vyživit mohl. Ten pán pováživ sobě tu stížnost farářovu, a kterak od poddaných a všeho mnohem více platů bere, nežli před ním farářové brávali, a přec naříká, že obstát nemůže. Vydal tedy všem poddaným poručení, aby na celém panství

Pag. 3

v každé obci se to spisovalo, co kdo faráři od mši svaté, od křtů, od funusů neb od vdavek zaplatil, a každý měsíc účet do zámku odvedl, aby se to náležitě vyšetřilo. Když se to za celý rok odvedlo a spočítalo, podivil se ten pán, neb to dělalo kolik tisíc, a to bylo mimo těch obcí z poličského panství, které také k bysterské faře náležely. Tedy poslal pro faráře, ukazoval mu, kdo dal za ten rok, kolik to vynáší, a když si ještě stěžuje, že obstát nemůže, že mu v tom udělá prostředek.¹⁴³ Ještě toho roku 1727 odebral mu limberskou a banínskou faru a dosadil tam jiné. Při bysterské zůstala ještě jedlovská. Když nemohl na čtyřech farách obstát a živ být, aby tedy obstál na dvouch. Byl farářem 25 let, zemřel roku 1748. Po jeho smrti se dostal za faráře na bysterskou a jedlovskou faru Jiřík Týdrle.¹⁴⁴ Byl farářem 34 let, knězem 61 let a zemřel roku 1781. Jeho nástupníkem byl v Bystrém (jedlovská fara se oddělila)¹⁴⁵ Franz Sebastiani.¹⁴⁶ Byl farářem čtyři léta. Po něm se tam dostal Jan

¹⁴² František Rudolf z Hohenemsu, druhý majitel panství z rodu Hohenemsů, spravoval panství od 1720 do 1756. Dal vystavět chrám sv. Jana Křtitele, lázně Balda a také značně rozšířil bysterský zámek. Byl Karlem VI. jmenován císařským komorníkem pro své zásluhy v boji proti osmanským Turkům. 1756 umírá jako velící generál na Moravě. Pohřben je v kryptě bysterského kostela. Srov. Jaroslav GLOSER, *Hohenemsové v Bystrém. Česká epizoda v životě hraběcího rodu z Voralberska*, Bystré 2000, s. 37-43.

¹⁴³ Nejspíše myšleno *pořádek*.

¹⁴⁴ Rodák ze Svitav. Jeho zásluhou bylo v 50. letech dokončeno vybavování nového kostela (hlavní oltář, mariánský oltář, postranní oltáře a lavice). Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 105.

¹⁴⁵ Osamostatnila se roku 1782 v důsledku zahušťování farní sítě během josefínských reforem.

¹⁴⁶ Rodák z Častolovic. Nejdříve působil přes třicet let jako Týdrleho kaplan a v roce 1779 se stal na tři roky farářem v Pomezí. Do jeho čtyřletého působení spadá zrušení škapulířového bratrstva josefínskými reformami 1785. Kvůli dalšímu josefínskému nařízení – zákazu pohřbívání u kostelů, byl posledním, kdo byl na starém hřbitově pohřben. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 105.

Češka,¹⁴⁷ zemřel 1796. Po něm byl velebný pán Josef Lazinovský.¹⁴⁸ Dobrý, pobožný a pilný duchovní zemřel 1809. Toho času se postavil na hřbitov kamenný kříž. Po něm přišel Josef Porteš,¹⁴⁹ byl přívětivý a dobře pracoval, zemřel 1817. Po něm se dostal Josef Turek.¹⁵⁰ Ten bral velkou štolu a měl větší zalíbení nad polem a dobyt看em nežli nad chrámem páně, z kazatelny se s lidmi plísnil a s nimi zle nakládal. Pro ty a mnohé příčiny byl od obyvatelů obžalován u konzistoře. Tehdy, když viděl, že není zbytí, že musí odtud, tedy žádal o vysvědčení, ale ani to neobdržel, neb někteří pravili, že mu ho daj na papír, ale

Pag. 4

proto kdyby ho byl obdržel a mohl se s ním prokázat, tedy by ho nebyli vypudili, poněvadž ty některé měl na svej straně. Na jeho rozkaz se rozházely u kostela zdi a železné vrata se vzaly pryč, který uzavíraly u kostela hřbitov, a nyní jest vši nečistotě vystaven, a již i komedianti měli povolení tu provádět komedii, kdež naši předkové odpočívají. Tady odsud byl přesazen do Dašic roku 1827. Jeho nástupníkem byl velebný pán Václav Vebersík rozený z Litomyšle, zemřel 1839. Za něho tam byl čtrnáct let Václav Kysilka kaplanem, horlivý kněz a obzvláště přítel mládeže. Pak byl sedm let v Borovú a čtyři léta v Limberku farářem a jeden a půl roku vikářem, zemřel roku 1851. Nástupníkem Vebersíka neb jak jej nazývali – jemnost pán, jest nyní Karel Scharfenberger¹⁵¹ rozený z Jaroměře. Za něj se stavěly u kostela sochy: svatý kříž a svatý Jan Nepomucký, na tom místě, kde stávaly ty železný vrata uzavírající hřbitov. K svěcení těch dvou soch měl kaplan pan Josef Šafránek k velkému davu lidstva tak dojemnou řeč, že se všem v očích slzy třpytily a mnozí na hlas plakali. Byl tu osm roku a odsud se dostal do Stašova,

¹⁴⁷ Rodák z Litomyšle. Nejdříve působil deset let jako kaplan v Bystrém a následně v letech 1782-1786 jako farář v Pomezí. Srov. SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium II.*, KR 34, fol. 16r.

¹⁴⁸ Rodák z Kostelce nad Orlicí. Vysvěcen roku 1774. Srov. *Tamtéž*.

¹⁴⁹ Rodák z Litomyšle. Umírá ve věku 40 let. Srov. *Tamtéž*, fol. 16v.

¹⁵⁰ Před Turkem působil roku 1817 Jan Alois Vernhardt, ale po sedmi měsících a pěti dnech odchází do Jedlové. Turek se narodil roku 1783 v Kreuzendorfu v Horním Slezsku, vysvěcen byl roku 1806, umírá 1850 v Golčově Jeníkově. Srov. *Tamtéž*.

¹⁵¹ Vysvěcen roku 1819 v Chrastí u Skutče. Srov. *Tamtéž*, fol. 18r.

kamž jej občané bysterský doprovodili. Odsud se dostal do Rohozné. Karel Scharfenberger tu byl farářem od roku 1840 do roku 1877. Toho roku šel 30. září do penze a dne 20. února 1880 zemřel. Po něm přišel dne 17. března 1878 za pátera Leopold Vrzák¹⁵² rodilý z Vojslavic.

Pag. 5

Důchody fary bysterské, jak se za Jana Bezdrůžického,¹⁵³ hraběte z Kolovrat, v roce v roce 1600 ustanovily.

K bysterské faře přidělené obce odváděly následující desátky:

městečko Bystrý 16 strychů¹⁵⁴ žita, 16 strychů ovsa

obce Hartmanice 6 strychů žita, 6 strychů ovsa

Čtyři dvory 3 strychů žita, 3 strychů ovsa

Trpín 7 strychů a 2 věrtele¹⁵⁵ žita, 7 strychů a dva věrtele ovsa

Nedvězí 7 strychů a 2 věrtele žita, 7 strychů a dva věrtele ovsa

Na potom byl každý povinen dát po jednom sejru aneb letník.¹⁵⁶ Kdyby chudý byl, že by sejru neměl, tedy od starodáva jest, aby dal knězi jeden groš bílý. Když kněz na svatého Havla¹⁵⁷ pošle, dá jak v městečku, tak i po vesnicích, len jeden každý z lásky, jak kdo může, na potom lněné semeno. Na Štědrý den dávali v městečku koledy, jak kdo mohl podle možnosti. Dřeva jenom toliko, co náležitého přísluší k pálení pro potřebu soukromou, měli Bysterský v kněžském lese dělat a také přivést. Úterý o všech slavnostech, a co se dává do pytlíků, z toho se napřed dává rektorovi 1 groš bílý, a mimo toho groše zůstane, dává se jeden poloviční knězi a

¹⁵² Sloužil v Bystrém až do své smrti 2. ledna 1908. Srov. *Tamtéž*, fol. 18v-19r.

¹⁵³ Díky druhému manželství vyženil roku 1580 Bystré, které se právě v té době po tři sta padesáti letech oddělilo od svojanovského panství. V letech 1577-1585 byl prezidentem rady nad apelacemi a letech 1586 až 1588 byl hejtmanem chrudimského kraje. Během 80. let nechal v Bystrém strhnout starou tvrz a na jejím místě vystavět trojkřídle renesanční zámek s věží, sdruženými okny, profilovanými římsami, sgrafitovou výzdobou a arkádami. Srov. Václav BATÍK, *Dějiny města Bystrého*, Praha 1908, s. 28.; dále srov. Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 108.

¹⁵⁴ 1 strych = 93,56 l

¹⁵⁵ 1 věrtel = 23,396 l

¹⁵⁶ Druh dávky, kterou odváděli farníci na Letnice v podobě „letnicového sýru“.

¹⁵⁷ 16. října.

druhá polovice při záduší zůstává. Piva dává se knězi, jak od starodávna bejvalo ze zámského pivovaru každý čtyři neděle jeden sud. Obdělávání kněžské roli: V městečku, které koně mají, jsou povinni obdělávati, jako lnu, ječmenu, zelí. Seno a obilí z pole své svézti. Čtyřdvorský jsou povinni pro zelí úpravu vyvézti. Hartmanský oves zaorati, může se vyset 10 strychů. Nedvězský i čtyřdvorský mají ten oves uvláčit. Trpínský mají na úhor úpravu vyvést. Tyto všechny dávky a povinnosti se roku 1852 ukončily. Štola: Za starodávna dávalo se od křtů jeden groš bílý a dva denáry. Od vdavek podle možnosti, jak kdo mohl.

Pag. 6

s knězem udělat. Od funusů bývalo knězovi jeden groš bílý, a když nad mrtvým tělem kázání držel, to se dávalo, jak kdo smluvil.

Posloupnost bejvalej vrchnosti na panství Bysterským

Roku 1720 obdržel to panství Rudolf Hannibal,¹⁵⁸ syn Jakuba Hannibala z Hohenemsu.¹⁵⁹ Po Rudolfovi panoval hrabě Vilém z Hohenemsu.¹⁶⁰ Ten také potvrdil privilegia bysterské, zemřel 1757. Po jeho smrti dědila do zástavy jeho dcera Marie Rebeka,¹⁶¹ která se za pana hraběte z Harrachů provdala. Ona opět bysterský privilegia potvrdila roku 1779. Velmi dobrá to byla paní pro své poddané. Zvláště přítelkyně mládeže, neb pro zvelebení škol mnoho obstarala a nemohouce na zkoušky dojíti, od služebníků se donášet nechala. Chudý žáky nechala studovat

¹⁵⁸ Viz pag. 2.

¹⁵⁹ Jakub Hannibal III. zakoupil bysterské panství roku 1712. Ještě téhož roku se zavázal k výstavbě nového kostela v Bystrém. Kvůli požáru radnice a řádění morové epidemie se však stavba odložila od 10 let. Roku 1720 podstoupil panství svému synovi Rudolfovi. Zemřel roku 1730 na vídeňském dvoře. Pohřben je v kryptě bysterského kostela. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 129-131; dále srov. Vladimír VELEŠÍK – Vladimír VELEŠÍK ml., *Bystré, město dobrých rodáků*, Bystré 2019, s. 43.

¹⁶⁰ František Vilém III., bratranec Františka Rudolfa. Panství navštívil pouze jednou, a to roku 1757. Zemřel však roku 1759, což je v kronice chybně zaznamenáno. Jeho smrtí vymřel rod Hohenemsů po meči. Srov. J. GLOSER, *Hohenemsové*, s. 55.

¹⁶¹ Marie Rebeka Josefa se roku 1761 vdala za Františka Xavera, hraběte z Harrachu a Rohravy, který působil ve Vídni jako vojenský velitel města. Po smrti manžela roku 1781 se přesunula do Bystrého. Nechala zde postavit novou školu a nadané žáky posílala do Vídně. Roku 1803 nechala z Hohenemsu přivést rodovou obrazárnu i knihovnu. Naivní důvěřivostí a častými slavnostmi zadlužila panství přes 170 tisíce zlatými. Srov. V. BATÍK, *Dějiny*, s. 31.

a neb řemeslu učit. Zvláště si oblíbila dvojčata, dva chlapce, příjmením Kunsty z čísla 124.¹⁶² Ty měla, než odrostli u sebe, jezdili si pro vyrazení na procházku. Napotom je nechala študovat a dostali se k vojenskému stavu, a když svým příznivým osudem to přivedli až na generály, tak jeden zemřel a druhý se stal napotom ministrem války v Bavořích. Ten pomník u hartmanské kaple ji ke cti postavili. Panovala 45 let, zemřela ve Vídni 18. dubna roku 1806, do Bystrýho byla část jejich tělních pozůstatků 27. dubna dovezená a 30. dubna téhož roku do kaple svatého Jana v Hartmanicích pochována, poněvadž si to tam vyžádala, v tom místě odpočívá, kde jest ten pomník. Poněvadž vlastních potomků nebylo,¹⁶³ byl zatím ředitelem toho panství Antonín Matzke, pak se stal vrchním. Po něm byl administrátorem František Beck, rozený z Bystrýho, ale málo dobrodiní od něho měli, s každým zacházel krutě, nelidsky. Za něho se počali tak lesy hubit, každého roku za hromadu tisíc se prodalo na cizí panství a jiným špekulantům,

Pag. 7

ty to zřezali na desky a odvezli do Brna. Pro ty příčiny vystoupla cena dříví na takový stupeň, že v deseti letech je dražší ve stříbře než nejprv v šajnech.¹⁶⁴ Roku 1852 platíme ho již za 13 zlatých šajnů, když to dříví bylo za 4-5 zlatých, a když bylo moc vejvrtů třeba za 2 zlaté a 30 krejcarů. A přitom při všem okrádání panství ještě nadál dluhů. Ale jeho služebníci peníze, neb od pasáka až k purkrabímu užívali svou službu v dojnou krávu, roku 1847 ujel odsud v bídném stavu a zanechal po sobě tak špatnou památku. V tom celým času bylo to panství, co nemělo pána pod fideikomisi pražskou a přátelé se zatím o něj soudili. Napotom ho obdržela a

¹⁶² Bratři Jan a Josef Kunstovi. Jan Nepomuk Kunst se v dospělosti stal bavorským generálem. Srov. *Tamtéž*.

¹⁶³ Marie Rebeka ale potomka měla. Její dcera Marie Walburga Josefa Kajetána se narodila roku 1762. Vdala se za říšského hraběte Klementa z Truchsess-Zeilu. Po smrti svého otce se Marie Walburga stala dědičkou jeho kunínského panství, kam se ihned přesunula. Zde zemřela roku 1828. Po její smrti nebyla jasná otázka dědictví a spor u zemského soudu se vedl 20 let. Po tuto dobu tedy spravovali panství zmiňovaní Antonín Matzke a František Beck. Na další straně však Hejtmánek Marii Walburgu zmiňuje, tento zápis je psán jinou barvou inkoustu. Nejspíše získal informace o její existenci až během pozdějších let. Srov. Jaroslav GLOSER, *Rod Hohenemsů v zemích koruny české. Genealogické a heraldické informace*, Brno, 2002, s. 14.

¹⁶⁴ Papírové peníze.

práva na něm vymohla, ale jen do své smrti, svobodná paní baronka Ernestina z Langetu¹⁶⁵ roku 1848. Dle reversu daného 11. ledna 1762 bylo toto panství po vymření toho rodu Hohenmského nejvyššímu domu rakouskému přiřknuto. Po smrti roku 1806 hraběnky Marie Rebeky ujala se ve vládu její jediná dcera Marie Walburga, hraběnka z Truchsess-Zeilu, rozená hraběnka z Harrachu a Hohenemsu, která 25. března 1828 v Kuníně bez zákonných dědiců zemřela. Zemřela paní baronka z 21. na 22. února roku 1868 a měla 27. slavný pohřeb.¹⁶⁶

Pag. 8

Všeliké podrobnější zprávy

Roku 1337 bylo vidět dvě velké komety. Roku 1338 přiletělo množství kobylek, které vše strávily, roku 1415 napadly též.¹⁶⁷ Roku 1351 slepá dívka u hrobu svatého Václava zraku nabyla. Roku 1370 Karlovy Vary prý našel císař Karel, když tam honil. Roku 1442 byli v české zemi ponejprv zvoleni krajští hejtmanové. Roku 1479 nebyla žádná zima, žádný sníh nepadal. Od máje až do Václava nepršelo. Roku 1504 v Strakonících koupili židé dítě a krev z něj vycedili. Roku 1511 24. března bylo v Čechách velké zemětřesení. Roku 1599 bylo v srpnu velké zemětřesení v Čechách, Moravě a Slezsku. A roku 1615 také. Roku 1596 mělo z Čech a Moravy jít na pomoc proti Turkovi z každé obce 10 mužů, z Bystrého šli na svatého Bartoloměje.¹⁶⁸ Roku 1714 31. července odpoledne se strhla u Nového Města,¹⁶⁹ Žďáru,¹⁷⁰ Polné a Německého Brodu¹⁷¹ veliká bouře. Na jedné kopě u

¹⁶⁵ Při příchodu baronky Ernestiny do Bystrého byla většina vybavení zámku rozkradena a budovy v dezolátním stavu. Díky půjčce ze svěreneckého úřadu znovu vybavila zámek a postarala se o rozkvět panství. Baronka pořádala na zámku různé společenské akce a tak se zde sjížděla vrchnost z širokého okolí. Mezi hosty patřili také například Josef Mánes či Jan Neruda. Po své smrti 22. února 1868 byla dle svého přání pochována u hartmanské kaple. Celé bysterské panství tak připadlo císaři Františku Josefu I. Srov. J. GLOSER, *Hohenemsové*, pag. 103-115.

¹⁶⁶ Tento zápis patří opět k Ernestině z Langetu.

¹⁶⁷ Ve významu: *napadli Bystré znovu*.

¹⁶⁸ Povolání muži odešli 24. srpna. Pravděpodobně se mohli střetnout s tureckými vojky u maďarského města Mezokeresztese. Zde byla na konci října nečekaně poražena habsburská armáda. Srov. George C. KOHN, *Dictionary of Wars*, New York 2006, s. 123.

¹⁶⁹ Nové Město na Moravě.

¹⁷⁰ Žďár nad Sázavou.

¹⁷¹ Havlíčkův Brod.

Žďáru spadlo mračno. Jeden díl vody se valil do Čech a druhý do Moravy. Co kde na cestě postihla, vše podemlela a rozbořila, stromy vyvrátila, dobytek i lidi potopila a všechno pryč odnesla. To nejhorší bylo, že to na noc přikvapilo. Druhá polovina se přivalila k Žďáru, rybníky potrhala a tak ještě větší zvodnění učinila. Na Rabinách¹⁷² na 14 loktů¹⁷³ vystoupila. Od Žďáru se táhla k Polné, kde pohltila vše a s sebou vzala. V Německém Brodu kus města a dolní předměstí vytopila, odtud šla k Ledči a Zruči,¹⁷⁴ ty dvě městečka též vytopila. Pak u velkého rybníka se chalupy zarazily, lidé z nich hlavy vystrkovali, o pomoc křičeli, však pomoci se nemohlo. Pak tam silný most roztrhla, chalupy roztřískala a lidi do sebe pohltila. Při Sázavě všechny městečka a vesnice vytopila, též i v Praze velké škody učinila.

Pag. 9

Roku 1727 bylo draho, neboť Švédí dostali dovolení obilí kupovat. Korec¹⁷⁵ žita byl za 7 zlatých, a po žních ho dostal za 25 zlatých. Roku 1744 vycházela kometa od Vánoc až do svatého Matěje.¹⁷⁶ Roku 1742 stavové čeští a moravští začali zemské vojsko stavět pro domácí potřebu (Landwehr). Roku 1747 počala daň z hlav v Čechách po jednom zlatém. Na všechny hry byly uloženy platy, kdo chtěl hrát karty, kořalky a tak dále, musel mít paletu, sic platil pokuty 2 zlaté. To přestalo ještě toho roku. Též toho roku v Asii, v Turecku, Sedmihradsku a Tatarsku spadlo náramné množství velkých kobylek, které vše sežraly. Pak se dostaly do Polska, Slezska, do Čech, napotom až do Engličan.¹⁷⁷ Roku 1748 vyhořela Moskva. Roku 1749 počaly kolky na všechny písemnosti a kalendáře. Též toho roku byla ve Vratislavi velká bouře, která velkou zásobu prachu zapálila. Též toho roku přišlo do Moravy nařízení, že museli vrabce chytat a z nich hlavy odvádět: sedlák 4, chalupník 2 neb tolik krejcarů. V podzim toho roku vystoupily na obloze dlouhé a

¹⁷² Nelze blíže určit.

¹⁷³ 1 loket = 59,3 cm

¹⁷⁴ nad Sázavou.

¹⁷⁵ Viz strych.

¹⁷⁶ 9. srpna.

¹⁷⁷ Anglie.

veliké ohnivé sloupy. 1750 se také ukazovaly navečer. Roku 1750 přišlo odvádění hlav z vrabců i do Čech, velký sedlák měl 12 v krajích, v horách 8 a domkaři 2 neb tolik krejcarů. Roku 1751 vyhořel Cařihrad.¹⁷⁸ Roku 1750 bylo hrozné krupobití a bouřka v Bavořích. Kroupy ležely prej loket, nejsilnější duby zvyvracelo a roztřískalo. Roku 1751 bylo v Terstu a Římu velké zemětřesení. Roku 1753 vyhořel celý Vyškov. Roku 1754 vyhořelo v Praze židovské město. Toho roku bylo v Cařihradě velké zemětřesení, a druhého roku vyhořel a veliké množství lidu zahynulo. Roku 1755 1. listopadu bylo hrozné zemětřesení v Portugalsku ve městě Lisabon, v zříceninách lidu přitom přes čtyřicet tisíc zahynulo. Roku 1629 byla velká dražota, chudý lid jedl také trávu. Roku 1638 byl korec žita za 6 zlatých, pšenice 8 zlatých.

Pag. 10

Požáry, povodně, neštěstí a jiné nepříjemné zprávy

Roku 1595 v pondělí po svaté Trojici¹⁷⁹ vyhořelo 5 domů a 7 stodol v Bystrým. Roku 1616 byl v Bystrým mor, při kterém přes 200 lidí zemřelo. Roku 1607 byla v Bystrým velká povodeň, strhla 4 rybníky, 2 mlýny rozkotala a odnesla. Roku 1617 před vánočními svátky císař Matyáš¹⁸⁰ jedal z Prahy do Vídně přenocoval v bysterském zámku se svým dvorem. Roku 1643 dne 17. června couval císařský generál s armádou od Králova Hradce před Švédy přes Bystré do Moravy. Vojsko po celém panství rabovalo koně, hovězí dobytek, drůbež, šatstvo, a kde co mohli, pobrali. Obilí na poli, luka spásli, zašlapali a v nic uvedli, z komor, kde co mohli, vynesli, stavení strhali, popálili, a tak mnoho lidu na mizinu přivedli. Roku 1645 švédský generál Torstenson¹⁸¹ toulaje se po Moravě se 400 jezci 15. října od

¹⁷⁸ Istanbul.

¹⁷⁹ 12. června.

¹⁸⁰ Matyáš Habsburský, římský císař v letech 1612-1617, český král v letech 1611-1617.

¹⁸¹ Lennart Torstenson se stal po smrti Johana Banéra v roce 1641 vrchním velitelem švédské armády a zároveň polním maršálem. Roku 1642 vpadl přes Slezsko na Moravu, kde úspěšně obsadil hlavní pevnosti a získal i Olomouc. Následně 23. října zvítězil nad císařskými vojsky vedenými arcivévodou Leopoldem Vilémem a Ottaviem Piccolominim v druhé bitvě u Breitenfeldu. Následujícího roku se dostal k Praze, odkud znovu vtrhl na Moravu, kde mimo jiné vyplenil Kroměříž. Koncem roku však bylo vojsko odvoláno, kvůli zahájení nové války s Dánskem. Na jaře

Bystřice¹⁸² do Bystrého do zámku přišel. Tam, co lidé schované měli, všecko pobrali, také ještě k tomu 40 koní vzali. Ráno přijeli ještě dva pluky, žádaly od městečka 4000 zlatých výpalného, ačkoliv už dlouhý čas Švédům kontribucírovalo.¹⁸³ Nemohouce takovou sumu sehnat, celé městečko vydrancovali, dobytek, zlato, šatstvo, a kde co bylo, sebrali. Konečně, kde jaké důchodenské a zádušní příjmy schovány byly, a kde se co vypůjčit mohlo, jim dáti se muselo, s čímž za armádou jeli. Celá švédská armáda pak z Moravy odtáhla, na celém bysterském panství se uložila. V Korouhvi, Jedlovej, Stašově a v Limberku do třetího dne odpočívala. Celé zkazili a v nic uvedli: z komor, stájí, stodol všechn nábytek, dobytek a zboží pobrali, stavení strhali, spálili a tak všechno vydrancovali, že toho nejmenšího k živobytí lidem nenechali a kde by hlavu ukrýt mohli. Odtud táhli k Litomyšli, Pardubicím, Královému Hradci a tam už tak zle neučinili. Roku 1647 před novým rokem přijelo od Uničova 20 švédských jezdců do Bystrého. Nejprve pobrali lidem všecky koně, potom lidi honili, bili a naposledy Matěje Myslivce, ten čas

Pag. 11

purkmistra, na louce Jiřího Zemana zastřelili.¹⁸⁴ Roku 1663 v čas turecké vojny museli Čechy desátýho muže v září na pomezí moravské vypraviti, zbraně a odměnu zaplatiti. Při trpínským lesu se dělali šance a zákopy (což posud ještě jest vidět), v kterých vojsko celou zimu stanovalo. Roku 1734, když Rusové šli římskému císaři proti Francouzovi na pomoc, tedy při zpátečním tažení, když se pokoj uzavřel, 12 000 jich v Čechách přezimovalo, z nich přišlo do Bystrého 10.

roku 1645 opět vpadl do Čech, kde zvítězil v bitvě u Jankova a vydal se na Moravu obléhat Brno. Posádka města v čele s francouzským generálem Janem Ludvíkem Raduitem ze Souches dokázala odolávat výrazné přesile a Torstenson musel s armádou odtáhnout. Na konci roku musel kvůli nemoci přenechat velení generálu Wragerovi. Srov. Josef POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*, Praha 1970, s 226-229.

¹⁸² Bystřice pod Pernštejnem.

¹⁸³ Platilo poplatky Švédům jakožto obsazené území.

¹⁸⁴ Bystré nezažívalo útrapy třicetileté války pouze na jejím konci ve 40. letech, jak zmiňuje kronika. Již na počátku 20. let se v Bystrém nacházelo ležení armády Albrechta z Valdštejna. Ten navíc roku 1624 sám přes Bystré táhnul a celé ho vydrancoval. Srov. František ELČKNER, *Kronika města Bystrého*, Bystré 1948, s. 47.

února 1735 jedna setina se všemi oficíry, kdež se dvanáct neděl zdrželi. Zprvu bylo s nima zle, neb se nemohli domluvit. Každý muž dostal denně 1 libru¹⁸⁵ masa, 2 libry chleba, 2 mázi¹⁸⁶ piva, na 3 dny 4 loty¹⁸⁷ soli, půl žejdlíka¹⁸⁸ kořalky. Na koně bylo určeno 6 liber ovsa, 10 liber sena, 15 liber slámy na stlaní. To všechno přišlo k zaplacení, ale tehdejší hejtman si to zadržel. Pak se ubírali do své vlasti rozžehnajíce se s obyvateli, je odprošovali, do modliteb se poroucheli a ve čtvrtek před svatým Duchem¹⁸⁹ skrz Slezsko a Polsko odešli. Roku 1741 za panování Marie Terezie, když vedla proti brandeburskému králi vojnu,¹⁹⁰ zavezli z Bystrého mimo kontribucí 13 centů¹⁹¹ sena a tolik slámy, mouky a ovsa. Pak bylo české vojsko z Čech vyhnáno, Francouzi, Bavoři, Sasi a Braniboři se zde usadili. Saská armáda ležela v Chrudimi, kamž se zavezlo z Bystrého 26 centů sena i slámy, 3050 bochníků chleba (po dvou librách jeden) a 13 korců¹⁹² ovsa. Pak odtáhli Sasi k Německému Brodu,¹⁹³ tam se jim pak zavezlo z Bystrého 134 korců ovsa, 5400 bochníků chleba. To stálo mimo fůr¹⁹⁴ 291 zlatých a 25 krejcarů. Roku 1742 se to cizí vojsko z Čech do Moravy a do Rakous přestěhovalo, tam města opanovali, daně výpalné vybírali, zvláště v Rakousích lidem v každé vesnice, kde co bylo, pobrali, vozy, koně i lidé k tomu na vozy naložili. Sasové mašírovali od Brna k Bystrému 13. dubna, bylo jich 1500. Na podměstí¹⁹⁵ leželi nemocný po 20-30, z čeho potom i lidé ostatní umřeli. Pro tu saskou armádu se napeklo chleba po 2 librách 2946 bochníků, 169 strychů ovsa,

¹⁸⁵ 1 libra = 0,454 kg

¹⁸⁶ 1 máz = 1,069 l

¹⁸⁷ 1 lot = 16 g

¹⁸⁸ 1 žejdlík = 0,48 l

¹⁸⁹ Letnice, svátek slavený 50 dní po Velikonocích.

¹⁹⁰ Válka Marie Terezie s pruským králem Fridrichem II. o rakouské dědictví, konkrétně první slezská válka (1740-1742). Po smrti Karla VI. odmítl Fridrich II. uznat Pragmatickou sankci, která zajišťovala nástupnictví Marie Terezie v Habsburské monarchii, a zároveň vznesl nárok na Slezsko, jehož část po této válce získal. Srov. Aleš SKŘIVAN, *Války o dědictví rakouské 1740-1748*, in *Historický obzor* 12, Praha 2001, s. 2-9.

¹⁹¹ 1 cent = 61,7 kg

¹⁹² 1 korec = 93,56 l

¹⁹³ Havlíčkův Brod

¹⁹⁴ Fůra byla součástí robotních povinností poddaných. Ti mohli být vysláni na dlouhou cestu za účelem přemístění materiálů/naturálií dle pokynů vrchnosti. Zde museli dopravit veškeré zmíněné suroviny z Bystrého do Havlíčkova Brodu (cca 80 km).

¹⁹⁵ Předměstí.

Pag. 12

347 centů sena, 26 kop slámy, což stálo 802 zlatých a 15 krejcarů. Na stravu se vynaložilo 3030 zlatých, na při prej museli dát 4 koně a vozy, a poněvadž se vše zpět nevrátilo, tedy se počítala celá výloha 140 zlatých a 27 krejcarů. V Poličce byli 4 dny, když se s brandenburskými sešli, nemajíce tam místa, leželi čtyři regimenty na limberských polích, pak táhli k Litoměřicím. V tom čase měli Prahu v moci Francouzi, po jednom roce a šesti měsících odtáhli, když hlad se zmáhal. Naší armádě při obléhání zavezeno bylo z Bystrého 27 korců žita, 46 kop ovsa, 6 centů sena, 6 centů slámy, což vše i s vozky 174 zlatých stálo. Ten rok ubytováním vojska mnoho vystáli, po čtyřech i pěti stech týdně přišlo, což až do podzimu trvalo. Vydání celoroční na vše vojsko 3057 zlatých obnášelo. Roku 1628 30. května byl tak velký víchr, že zvláště v Nyklovicích¹⁹⁶ stavení celé roztrhal a dříví daleko vymetal. Roku 1662 21. května byl takový mráz, že nejen voda, ale i zem zmrzla, sníh spadl a do 4. dne ležel, obilí a ovoce pomrzlo. Roku 1708 byla velká zima, od které stromoví, ptactvo a zvěř pomřela, dobytek ochrnl a mnoho lidu o život přišlo. Roku 1739 začalo od svatých Šimona a Judy¹⁹⁷ tak mrznout, že zem na 2 lokty zmrzla. K Vánocům něco ulevilo, po novém roce začalo tím silněji. Zem zmrzla skoro na 3 lokte, všechny vody zmrzly, že ji nebylo ani k vaření, proto chléb i vaření k dostání nebylo. Mnoho ptactva i zvěře zkázu vzalo. To trvalo až do dubna. Sníh roztával ještě po svatém Janu Nepomuckém.¹⁹⁸ O svatém Havlu¹⁹⁹ dožrálo obilí. Mrazy byly celé léto, obilí to ale neškodilo. Roku 1783 vyšel oheň u Josefa Kříže číslo 21 a vyhořelo ještě 20. a 19. číslo.

¹⁹⁶ 3 km jižně od Bystrého.

¹⁹⁷ 28. října.

¹⁹⁸ 16. května.

¹⁹⁹ 16. října.

Pag. 13

Roku 1616 před svatou Trojicí²⁰⁰ v pátek v noci udeřil hrom v Bystrým do panských stodol a všecko vyhořelo. Na svatou Trojci museli jít lidé věci z těch stodol hledat, zbořila se na ně zeď a 15 osob zemřelo. Roku 1648 dne 12. února po desáté hodině ráno vyšel oheň u Jakuba Bednáře a soused Balabán Bek vyhořel též. Roku 1649 17. července po poledni udeřil hrom do kostela, kus při kapli odrazil, tabuli pozlacenou a tam přibitou spálil, malou díru skrze klenutí udělal. Schody na věži k hodinám všechny roztráskal, na druhé věži vazbu pro zvony, šindele a všechno až k makovici roztrhalo a rozházelo, ale nezapálilo. Tu věž spravoval po čtyři léta jeden ze Sedlišť, mimo stravy dostal 46 zlatých. Přitom spadl jeden tovaryš z lešení a zabil se. Roku 1667 dne 22. března v 10 hodin večer zapálila z nepozornosti děvečka stodolu u Marka Pekaře,²⁰¹ mimo něj vyhořel Havel Hejtmánek²⁰², Urban Barvír,²⁰³ a Tomáši Křížovi stodola. Jiřímu Lerbelu a Janu Kolbabovi (zde stojí fara) domy roztrhaly. Roku 1670 8. dubna počalo hořet v stodole Michala Truhláře, mimo něj vyhořeli ještě tři. Roku 1697 zapálil Matěje Kříže syn, 14 let starý, Janu Randovi stodolu, přitom chtěl také děvenku zabít, za to byl odpraven mečem. Roku 1697 7. října uhodil hrom do fary, něco vytřískal, ale nezapálil. Roku 1715 chytilo se v radnici u malíře, ale bylo uhašeno. Roku 1731 uhodil hrom do radnice od spodu střechy a vrch věže bez zapálení vyšel. Roku 1742 udeřil hrom dvakrát v městečku bez velké škody. Roku 1746 chytilo se v radnici v komíně. Oheň vysoko až nad bání šlehal, v tom ale dopuštěním božím silný lijavec přišel, který z větší částky to uhasil. Roku 1747 vyhořela pazderna²⁰⁴ a 1748 také jedna ta při cestě ke Stašovu. Roku 1740 před svatým Tomášem²⁰⁵ byl tu noc takový víchř, že střechy sházelo, dříví přelámalo a trpínský les celý vyvrátilo. Roku 1808 na svatého Jiřího²⁰⁶ uhodil hrom do obouch věží kostela v Bystrým,

²⁰⁰ První neděle po Letnicích.

²⁰¹ Poznámka autora: „číslo domu 46“.

²⁰² Poznámka autora: „číslo domu 45, druhý oheň 28. 7. 1872“. Jedná se o Hejtmánkův rodný dům.

²⁰³ Poznámka autora: „číslo domu 44“.

²⁰⁴ Budova k sušení textilních rostlin, např. len, konopí. Kvůli častému nebezpečí požáru byly stavěny ve větší vzdálenosti od ostatních budov.

²⁰⁵ 21. prosince.

²⁰⁶ 24. dubna.

Pag. 14

když to nijak uhasit nemohli, poněvadž nebylo přístupu, chtěli tedy shodit věž k počtě. Na to přišel jeden člověk z Hamrů,²⁰⁷ a ten se odvážil a svůj život v šanc na to dal, vylezl až ke křížku, a tam co hořelo skouz dolů a radostně to uhasil. Roku 1811 před sv. Duchem²⁰⁸ přišla hrozná bouřka s krupobitím, vše ztlouklo, roli pobralo a luka zaneslo. Zemanův rybník byl plný kroup, židovský protrhlo a Jerichovu chalupu vytopilo. Roku 1713 byl vystavěn most se sochou svatého Jana a svatého Petra z Alkantary,²⁰⁹ vše se zaplatilo za 43 zlatých a 20 krejcarů. Ten rok spadlo čtvrtýho října mnoho sněhu. Roku 1743 po vyjití Francouzů a Bavorů z Čech, ležela česká armáda na pomezí Bavorska, kdež jim okolní země potravu voziti musili. Bystrý odvedlo 68 korců žita, 41 korců ovsa, 6 centů sena a tolik slámy, vše stálo 210 zlatých a 30 krejcarů. Když ustanovený mír s Braniborskem došel, přikvapili zase do Čech a dobyli Prahu a jiná města, pak jim měli dávat kontribuci a lidi na záseky děláním chodit museli. Z Bystrého šlo 150 mužů do Pardubic. Když Chrudim dobyli, zaplatil kraj 1000 dukátů, aby v tom kraji s lidmi milosrdenství zachovali. Na ten dar muselo dát Bystrý 20 zlatých. Pak museli ve čtyřech týdnech z Bystrý 10 centů sena a tolik slámy za 60 zlatých v kontribucích dát. Že bysterský hejtman se na dvojí poručení do Pardubic nedostavil, poslal generál rytmistra,²¹⁰ lejtanta,²¹¹ strážmistra a 50 husarů, což když se dozvěděl, ujel. Tedy ti vojáci, co chtěli sníst a vypít, a k tomu ještě 100 zlatých se jim dát muselo, načež zase odjeli. Nemohoucí česká armáda i saská s Brandenburskými nic spravít nemohla. Museli s nimi uzavřít pokoj a císař postoupil na vždy Kladsko a Slezsko. Toho roku 1745 dalo Bystrý 50 centů mouky, 183 korců ovsa, 191 centů sena, 145 centů slámy a vozům 93 zlatých.

²⁰⁷ 3 km severovýchodně od Bystrého.

²⁰⁸ Letnice, svátek slavený 50 dní po Velikonocích.

²⁰⁹ Španělský světec, který se narodil roku 1499 v Alkantaře, která leží v provincii Extramadura. V 16 letech opustil domov a odešel do kláštera, kde byl vysvěcen na kněze a žil silně asketickým životem. Nesouhlasil s uvolňováním mravů v kláštorech, načež si vyžádal povolení od Pavla IV. zakládat kláštery s přísnou řeholní kázní. Založil jich celkem 12 po celém Španělsku. Při jedné z cest vážně onemocněl, ale i přesto trval na sebezapírání a odmítal pít, v důsledku čehož 18. října 1562 zemřel. Srov. Isidor VONDRUŠKA, *Životopisy svatých*, Praha 1931, s. 78.

²¹⁰ Hodnost důstojníka jezdeckta odpovídající hodnosti kapitána.

²¹¹ Hodnost poručíka.

Pag. 15

Roku 1747 se postavili tři oltáře: svatě Anny nákladem Františka Freislebena, primátora bysterskýho; svatě Barbory od cech tkalcovského a svatého Jana Nepomuckého nákladem Václava a Jiříka Čěšky, kterej 225 zlatých stál, první a druhý po 203 zlatých.²¹² Roku 1749 byl nákladem zádušním postaven velký oltář²¹³ a kazatelna.²¹⁴ Roku 1805 před svatým Ondřejem přijela večer od Poličky po račanské cestě k zámku francouzská armáda třiceti šesti mužů a důstojník, který s koňmi a šestnácti muži tam zůstal, ostatní byli v panském domě v hostinci a ještě v jiných dvou domech. Chodili z hospody jeden po druhém a ze stavení, kde co chtěli, to se jim muselo dát. Z čísla 45²¹⁵ vzali též koně a té samé noci ještě v Korouhvi Trnkom. Ona jim je měla dát hraběnka, kancelista ale, jménem Hoza, uměl francouzsky, ten jim řek, že jsou již hraběnciny starý, ale že jim poradí od dvou na celým panství nejlepších koní a také sám této noci s nima šel. Jaké to bylo uleknutí, když přišli, to se dá jen myslit. Důstojník arci nemoch mluvit, ale Hoza toho nasliboval hromadu, že dostanou koně zase po vojně a peníze také, v čem se vyšacujou.²¹⁶ V Korouhvi dostali snad hodnýho koně (za náhradu), byl jim těžký tuze na ježdění, ale v Bystrým číslo 45 dostali takovou mrchu, že nevěděl, co je čehý a hot. K tomu jim muselo ještě Bystrý složit výpalné 700 zlatých. Povídalo se, že to byli jen vodtrženci, zloději, vod ostatního vojska a že přišli od našich husarů k rozsekání v Čechách. Odtud táhli zase k Nedvězímu. Dříve nežli přišli, bylo v známost uvedeno, aby mladí lidé s koňmi se stranili a zboží by se uschovalo, poněvadž se nevědělo, s který strany co přijde a lid byl již skrze třicetileté války celý přestrašený, tedy zboží dávali do skrýší a zazdívali. A lidé s koňmi byli po

²¹² Oltáře svatě Anny a svatě Barbory byly pořízeny již roku 1741. Roku 1747 do kostela nepřibyl vůbec žádný oltář, proto nelze určit, o jakém oltáři je zmínka. Srov. SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 87.

²¹³ Hlavní oltář (sv. Jana Křtitele) byl vytvořen Bartolomějem Hendrichem za 500 zlatých. Brněnský malíř Josef Tadeáš Rotter za 300 zlatých vyhotovil oltářní obraz a štafíř Václav Weintritt za 724 zlatých oltář pozlatil. Srov. *Smlouva na hlavní oltář 1749*, místo uložení Římskokatol. farní úřad Bystré.

²¹⁴ I kazatelna za 210 zlatých je dílem Bartoloměje Hendricha, pozlacena byla za 370 zlatých Václavem Weintrittem. Srov. SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 891.

²¹⁵ Dům rodiny Hejtmánků.

²¹⁶ Oblečou.

kolik nocí v lese schovaný, ale toho dne žádný nic netušil a ti tak k uleknutí všech Bystrý přepadli, v sedmnáctém čísle trefila hospodáře (mého dědečka) s uleknutí mrtvice tak, že sedm let se trápil, nemoha mluvit, ani chodit. Ráno než odtáhli, tak si přivezli ze Svojanova též fůru suken. A tak si může každý snadno pomyslit, jaký měli ti naši předkové zlý živobytí.

Pag. 16

Roku 1704 dne 20. ledna nastal v Čechách velký akcíz,²¹⁷ z toho povstalo mezi lidmi velké souzení a pronásledování, zvlášť mezi řemeslníky a obchodníky. Mimo kolkování míry a váhy, musely se brát na všecko palety a ze všeho platit. Kdo vezl do mlejna, musel z toho platit. Mlynářům vše dohledači císařští prozkoumali. Jestli pytel bez palety²¹⁸ našli, vzali ho pryč, neb kdo hned nemohl mlet, musel paletu k pytlům přivázat. Řemeslníci museli z každých kusů prodaného platit. Museli udat kolik kusů, loktů prodali, to se muselo napsat a plechovými plíšky se nakonec přivěšovalo. Kdo by to nebyl měl, zboží se mu sebralo a byl pokutován. Mnozí schválně jim to řezali a pak je udávali, začes od dohledačů zaplacení došli. Každý hospodář musel na svůj nábytek vzít paletu. Každý musel mít potřebnou míru a váhu, kdo to neměl, byl pokutován. Obchodníci, kteří potřebovali váhu, museli platit každý z kolků: z centu 2 zlatý, z menších kamenů tolik krejcarů, kolik měl liber. Když hospodář platil ročně z koně 8 krejcarů, z vola též tolik, z krávy 6, z jalového po 4 krejcarech, z ovce též tolik, z jehněte 2 krejcare, ze svině 4 krejcare, z prasete 2 krejcare, z kozy 4 krejcare, z hříběte 4 krejcare, z husy 2 krejcare a ze slepice 1 krejcar. Kdo měl věrtel²¹⁹ 4 krejcare, z lokte²²⁰ 4 krejcare. Kdo koupil neb prodal, musel z každého zlatého 2 krejcare dát. Na trhu pobili žito z korce²²¹ za 2

²¹⁷ Nepřímá spotřební daň uvalovaná na vybrané druhy zboží. Tato konkrétní daň byla ustanovena pro Čechy v patentu císaře Leopolda I. 16. května 1704. Zaváděl daň na níže vypsané zboží a vydržel v platnosti za velkého odporu obyvatelstva dalších 10 let. Srov. *Ottův slovník naučný*, I. díl, Praha 1888, s. 621-622.; dále srov. Archiv města Ústí nad Labem, *Nové vybírání všeobecné daně z majetku 1704*, inv. č. 992, sign. 3145.

²¹⁸ Cedule/tabulka připevněná k pytli jako potvrzení o zaplacení daně.

²¹⁹ 23,39 l

²²⁰ 59,3 cm

²²¹ 93,62 l

krejcarů, z ovsa za 1 krejcar. Kdo nechal mlet, musel platit z korců pšenice 5 krejcarů, z ječmene 10 krejcarů. Kdo zabíjel dobytek a prodával maso, musel dát z vola 3 zlaté a k tomu z kůže ještě 20 krejcarů, z krávy totéž, z dvouletýho 1 zlatý a z kůže 15 krejcarů, z telete 10 krejcarů a z kůže 4 krejcarů, z prasete velkého 30 krejcarů, z menšího 20 krejcarů, z kozy 6 krejcarů, z jehněte a kůzlete 4 krejcarů. Aby se nic nezatajilo, museli řezníci, mlynáři a tak dále v kněžském ouřadě přísahat. Na každém kusu plátna musel být kolek a z něj platit, kdo ho na bělidle neměl, pobrali ho. To sužování bylo dál ještě horší, až 1714 na žádost arcibiskupství pražského to bylo zrušeno.

Pag. 17

Roku 1012, když plenili Poláci Moravu, poslal český kníže Oldřich vojsko na pomoc.²²² Dozvěděl se toho Poláci, položili se do záloh při hranicích, když jim vesnice Kamence²²³ vyzvědačstvím a zradou napomáhala. Když české vojsko k Trpínu²²⁴ došlo, vyřítili se na ně Poláci znenadála a mnoho jich zamordovali. Že tu české vojsko mnoho vytrpělo, zve se ta vesnice Trpín. Hlásnice²²⁵ se jmenuje, že tu o vojenských záležitostech hlasovali a rokovali. Hartmanice,²²⁶ že tam mnoho vojska harcovalo. Že vesnice Kamence Polákům zradou napomáhala, byla z nařízení českého knížete celá zbourána s tím doložením, že na tom místě vesnice se nesmí nikdy více postaviti.²²⁷ Roku 1654 se měřily pole ponejprv, 1667 podruhé

²²² Roku 1012 nebyla Morava plněna Poláky, ti ji obsadili v čele s knížetem Boleslavem Chrabrým již kolem roku 1000 a udržovali zde vojenské posádky, ze kterých podnikali výpady do Čech. Na pomezí Čech a Moravy se mohl střetnout s Poláky kníže Oldřich, syn Boleslava II. Ten se stal knížetem právě roku 1012 a o dva roky později se postaral o druhé vyraždění Vršovců. V roce 1017 odvrátil vpád Boleslava Chrabrého do Čech a mezi lety 1018-1020 připojil Moravu k Čechům. Srov. Petr SOMMER – Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha 2009, s. 219-220; dále srov. Petr CHARVÁT, *Zrod českého státu*, Praha 2007, s. 222-223.

²²³ Zaniklá obec, která měla ležet mezi Bystrým a Trpínem.

²²⁴ 5 km jihovýchodně od Bystrého.

²²⁵ 3 km jihovýchodně od Bystrého.

²²⁶ 4 km východně od Bystrého.

²²⁷ Na místě byly nalezeny pozůstatky sklepení, které vypovídají o existenci vesnice, přibližně 3 km od Bystrého. Avšak určit pravou příčinu zániku Kamenců není možné. Opačná verze se nachází v listině obyvatelů Trpína, Hlásnice a Bystrého z 18. července 1786, kteří požadují od vrchnosti nazpět kamenecké pozemky a vysvětlují císařsko-královské usměrňující komisi jejich původ. Podle nich byla vesnice po bitvě naopak vypálena Poláky a všichni obyvatelé odvedeni do zajetí. Třetí

a 1719 potřetí. Též se udržoval počet dobytka všeho druhu. Roku 1713 přinesli faráři z Vídně do Hartmanic mor, na který 37 lidí zemřelo,²²⁸ o svatém Václavovi pomínul. Z té příčiny nesměli z bysterského panství ani půl míle do Čech ani do Moravy jít. Po svatém Václavu nechali udělat moravští páni u hranic při bysterském a poličském panství šibenice a zapověděli ani do Čech, ani tam odtud jít neb jezdit. Kdo by postižen byl, měl bez milosti na těch šibenicích pověšen být. K pozorování toho byli ustanoveni komisaři, kteří ustavičně po hranicích od jedné šibenice k druhé jezdili, lid jim říkal hasažerti. Jestli koho dostali, hned mu na krk provaz dávali a oběsit chtěli, ale lidé časem přec od Kunštátu²²⁹ k Bystrému přecházeli. Ty šibenice nechali tak až na druhý rok do pústu. Tady za tu potupu nechali čeští páni též šibenice na hranicích postavit a vojsko k nim rozložit, aby zase Moravané do Čech nesměli, a tak toho roku zase žádného průchodu nebylo. Však Čechové tak ukrutně s lidem nakládali, to trvalo až přes svatého Václava, pak se přechody otevřely a pasy vydaly. Roku 1719 o Máří Magdaléně²³⁰ se zlíhlo mnoho housenek, které velkou část úrody sežraly, roku 1735 též podobně i roku 1747. Roku 1741 vyzkoumal se pramen vody v Baldě za léčivý, proto dala vrchnost vystavět lázně a hospodu.²³¹

verze se váže až k třicetileté válce. Hartmanský učitel Karel Kremlička ve své sbírce pověstí z regionu uvádí, že když vtrhlo švédské vyhladovělé vojsko do Bystrého, slíbilo místním odměnu v podobě velkého hrnce tolarů za stádo skotu. O odměnu se přihlásila Anča žijící právě v Kamencích, čímž zradila svoji vesnici, která byla následně Švédy vypálena. Srov. SOkA Svitavy, Archiv města Bystrého, *Stížnost uživatelů kameneckých pozemků 1786*, inv. č. 2, sign 207.; dále srov. Karel KREMLIČKA, *Sborník pověstí Lidmilova svojanovského úseku*, Hartmanice 1950, s. 12-13.

²²⁸ Stará farní kronika uvádí 36 zemřelých. Srov. SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 87.

²²⁹ 20 km jihovýchodně od Bystrého.

²³⁰ 22. července.

²³¹ V lese mezi Jedlovou a Stašovem (cca 5 km od Bystrého) vyvěrá pramen, který byl pro své ozdravné účinky znám místním již mnoho staletí. Po oficiálním potvrzení, že se jedná o léčivý pramen, nechal hrabě František Rudolf z Hohenemsu ve 40. letech 18. století vystavět dřevěný lázeňský dům a hostinec. Roku 1747 byla také vystavěna lesní kaple. Lázně se postupně rozrůstaly a nakonec tvořily dva lázeňské domy a jeden bazén o celkové kapacitě 180 hostů. Srov. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 44.

Pag 18.

Kostel byl dostavěný a vysvěcený roku 1748,²³² tedy připadala stoletá památka roku 1848, odbývala se ale roku 1852 na jméno Panny Marie. Z Bystrého tam šlo velké procesí s hudbou a ještě z okolních osad sedmero, takže cesta byla lidmi zcela naplněna. U kostela byla vystavěna kazatelna a červeným sukem pokryta, na které známý Josef Šafránek, bejvalej v Bystrém kaplan, na dvě hodiny takovému nesmírnému davu lidstva německy kázal. Napotom byla muzicírovaná mše svatá, též venku u vystrojeného oltáře, který stál u studánky.

Pag. 19-22 jsou nepopsány

Pag. 23

Doktor Pleischl²³³ vydal spis o Baldě, a toto níže psáno o bejvalém panství bysterském též v něm uveřejnil:

„Posloupnost držitelů panství bysterského z jiných výtahů sepsána. Roku 1553 měl to panství v držení Václav Žehušický z Nestajova, který ho roku 1555 svým synům Janu a Hertvíkovi odkázal.²³⁴ Když Jan roku 1564 zemřel, obýval ho syn Hertvík a odkázal jej 1579 své manželce Bohunce Žehušické z Nestajova, rozené z Hustířan, která se zase roku 1580 s Janem Bezdrůžickým z Kolovrat zasnoubila a poněvadž

²³² Nový reprezentativní kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém byl vysvěcen již 2. května 1736. V letech 1740-1741 byla dokončena podlaha, hlavní vchod do kostela a vstup na kůr, čímž skončily stavební práce. Kvůli finanční nákladnosti stavby se nejdříve využívalo staré vybavení kostela a v průběhu 40. let se postupně zaopatřovalo nové. Ale například hlavní oltář byl vyhotoven až roku 1749 a kazatelna až 1750. Z žádného hlediska tedy nedává smysl dostavění roku 1748. Srov. SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 84-86; dále srov. *Smlouva na kostelní lavice 1741*, místo uložení Římskokatol. farní úřad Bystré; dále srov. *Smlouva na hlavní oltář 1749*, místo uložení Římskokatol. farní úřad Bystré.

²³³ Adolf Martin Pleischl (1787-1867) byl všeobecným lékařem a profesorem farmaceutické chemie. Působil jako medicínský topograf Prahy a Vídně, přičemž se zabýval hlavně studiem minerálních vod. Propagoval léčbu v českých lázeňských městech a sám založil městské lázně v Teplicích. Srov. Wilhelm OBERHUMMER, *Pleischl, Adolph Martin*. In: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*. Band 8, Wein 1983, s. 121.

²³⁴ Panství odkázal Václav Žehušický po své smrti manželce Anně. Jeho synové ho získali až roku 1557. Mezi Janem a Hertvíkem přetrvávali po celou dobu spory o majetek a jejich chamtivostí byli značně zasaženi poddaní. Srov. J. GLOSER, *Hohenemsové*, s. 12.

bezdětná zemřela, ostalo to panství jejímu manželovi.²³⁵ Po něm nastoupil 1603 v držení jeho z druhého svazku syn Vilém Jindřich Bezdrůžický,²³⁶ který se z povstání proti Ferdinandovi II. spojil a po bitvě na Bílé hoře 8. listopadu 1620 byly jeho statky konfiscovány, na to když polovičku ceny zaplatil, byly mu roku 1628 oceněné za 33 177 kop a 27 grošů. Po smrti jeho nastoupil roku 1642 jeho strejc Oldřich Libštejnský z Kolovrat.²³⁷ Po něm vládla na panství jeho choť roku 1650 Lucie Otýlie rozená hraběnka Martinic. Následující rok ale bezdětná zemřela a panství svému bratru Jiřímu Adamu hraběti z Martinic,²³⁸ který ho své manželce Johaně roku 1652 zanechal. Ta prodala panství švagrovi Maximiliánu Valentovi z Martinic.²³⁹ Po jeho smrti 1678 obývala jeho choť Anna Kateřina rozená

²³⁵ Hertvík zemřel již roku 1576 a tak panství připadlo Bohunce o tři roky dříve, než je zmiňováno. Bohunka zemřela roku 1583 a panství tak spravoval sám Jan Bezdrůžický z Kolovrat. V letech 1577-1585 byl prezidentem rady nad apelacemi a letech 1586 až 1588 byl hejtmanem chrudimského kraje. Dal v letech 1580-1590 vystavět trojkřídlý zámek. Postavěna byla typická renesanční stavba s věží, sdruženými okny, profilovanými římsami, sgrafitovou výzdobou a arkádami. Dodnes se ze stavby Jana Bezdrůžického dochovalo severní a částečně západní křídlo. Vysoká věž, která tehdy dominovala zámku, byla odbourána při opravách a modernizaci v období biedermeieru roku 1833. Kromě zámku vznikl také celý komplex hospodářských budov i pivovar u rybníka, který díky němu získal své pojmenování – rybník Pivovarský (dnes Panský). Okolí bysterského zámku bylo zkrášlováno zeleninovou zahradou na jižní terase a také parkem, ve kterém údajně pěstovali zahradníci z ciziny citroníky, oranžovníky a tropické květiny. Za Jana Bezdrůžického také došlo po více než tři sta padesáti letech k definitivnímu rozdělení panství svojanovského a bysterského. Srov. V. BATÍK, *Dějiny*, s. 28.; dále srov. Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 108.

²³⁶ Vilém Jindřich Bezdrůžický z Kolovrat jako zapálený luterán podpořil vzbouřené stavy na Bílé hoře, avšak kvůli uchránění svého majetku nakonec narychlo přestoupil ke katolické víře. V tomto období musel také řešit na svém panství selské nepokoje. Vilém se choval ke svým poddaným krutě, zahlcoval je nadměrnými robotními povinnostmi a za jakoukoliv stížnost je uvrhoval do vězení. Při vyjednávání se vzbouřenými sedláky došlo omylem k potyčce a sedláci byli nakonec z většiny pobiti na louce mezi Bystrým a Jedlovou. Po přestoupení na katolickou víru a zaplacení poloviny pokuty se později stal hejtmanem Chrudimského kraje. Srov. J. GLOSER, *Hohenemsové*, s. 14.; F. ELČKNER, *Kronika*, s. 47.

²³⁷ Oldřich František Libštejnský z Kolovrat, nejvyšší hofmistr Království českého, jako zbožný katolík vytvořil ze svého panství sídlo katolické reformace. Častým hostem na bysterském zámku byl komisař pro obnovení katolické víry v Čechách Zdeněk Lev Libštejnský z Kolovrat. Oldřichova manželka Lucie Otýlie navíc o pomoc s rekatolizací požádala jezuity. Během misie bylo na panství obráceno 2 000 duší, z čehož bylo 189 přímo z Bystrého. Na oplátku přispěla hraběnka 50 000 zlatých na jezuitskou kolej v Klatovech. Po své smrti 3. ledna 1650 v Českých Budějovicích byl Oldřich uložen v kolovratské hrobce pod kostelem sv. Jana Křtitele v Bystrém. Srov. F. ELČKNER, *Náboženské a kulturní snahy*, s. 5.; dále srov. P. STAŇA, *Faráři*, s. 7.

²³⁸ Jiří Adam Bořita z Martinic zmírnil poddaným robotní povinnosti a byl u nich velmi oblíbeným, avšak ještě téhož roku 1651 v listopadu zemřel. Srov. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 39.

²³⁹ Maximilián Valentin z Martinic působil jako nejvyšší zemský sudí. Ze své podnikavé iniciativy dal na panství vybudovat dva železářské závody. Vznikl hamr v údolí Žleb, na jehož místě vznikla

z Bukůvky.²⁴⁰ Po její smrti panství koupil roku 1686 Jan Pavel z Walderode.²⁴¹ Roku 1710 koupil to panství hrabě Jakub Hannibal z Hohenemsu,²⁴² který své panství na Rýně prodal. Skrze výnos císaře Josefa I. dne 23. listopadu 1708 byl hraběcí Hohenemský rod na Bystrý přenesen a toto panství na fideikomisní povýšeno. Z tohoto rodu panovali po něm na panství roku 1734 František Rudolf²⁴³ polní maršál a hrabě z Hohenemsu, který také kostel

Pag. 24

svatého Jana Křtitele v Bystrém stavěti nechal roku 1712.²⁴⁴ Po něm byl roku 1756 František Vilém.²⁴⁵ Roku 1762 Marie Rebeka²⁴⁶ provdaná hraběnka z Harrachu, rozené hraběnka z Hohenemsu.

K bysterskému panství patřilo až do roku 1849 14 vesnic, totiž: Jedlová, Korouhev, Kateřinky a Maxičky, Modřec, Limberk, Stašov, Banín, Nedvězí, Česká Bělá,²⁴⁷ Hlásnice, Trpín, Hartmanice a Hamry. Na panství bylo 7 svobodníků (od roboty), 20 centýřů, 5 pil, 1 papírna a valcha. Obyvatelů všech k roku 1836 10 179, mezi nimi 260 měšťanů, 189 sedláků, 193 polosedláků a 801 chalup. Vrchnostenský zámek má 6 dvorů, dle josefínského míry obnášela vrchnostenská pozemnost: pole

osada Hamry. Tímto způsobem vznikly i vesničky Maxičky a Kateřinky, pojmenovány podle jména jeho a jeho manželky. Srov. *Tamtéž*, s. 41.

²⁴⁰ Viz pag. 1.

²⁴¹ Jan Pavel Leopold z Walderode koupil panství od dětí hraběnky Martinic za 175 000 zlatých. Jeho nejdůležitějším počinem je zajištění výstavby bysterské fary, která slouží farářům dodnes. Vystavěna byla v letech 1690-1692 za částku 1326 zlatých a 25 krejcarů. Jedná se o jednopatrovou budovu ležící proti západnímu průčelí kostela. Nad svým vchodem má erbovní znak rodu Martiniců a Valderode. Měla také nezbytné hospodářské zázemí: chlévy, stodoly, sýpku, na jejichž místě dnes stojí dětské hřiště. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 25-38.

²⁴² Viz pag. 6.

²⁴³ Viz pag. 6. Jakub Hannibal odkázal svému synovi Františkovi panství již roku 1718.

²⁴⁴ K výstavbě kostela se v závazal v listině Jakub Hannibal roku 1712. Kvůli řádění moru a výstavbě nové radnice se však stavba posunula o 10 let. S výstavbou tak začal roku 1722 František Rudolf. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 60-66.

²⁴⁵ Viz pag. 6.

²⁴⁶ Viz pag. 6.

²⁴⁷ Dnes Bělá na Svitavou.

1516 jiter²⁴⁸ a 290 sáhů,²⁴⁹ luk, zahrad a rybníků 406 jiter a 608 sáhů, pastvin 40 jiter a 625 sáhů, lesa 1758 jiter a 482 sáhů, rustikálních polí 13 jiter a 1370 sáhů a rustikálních luk 587 sáhů. Roku 1628 bylo panství bysterské vyceněno za 66 354 kop a 54 grošů.

Okolo léta 1638-1642 náležely k bysterské faře následující fary: jedlovská, dříve česká, nyní již německá. Fara banínská, filiální kostel korouhevský, filiální kaple stašovská a filiální kostel trpínský. Farnost v sobě obsahovala a zprvu toliko jedním knězem Janem Cypriánem řízena byla. Nyní čítá duší fara bysterská 3602, Banínská 1174, stašovská lokálka 1157, korouhevská 1543, limberská fara 1773, jedlovská fara 1573. A celkem 11 kněží.“

Pag. 25

Poznamenání, jak na bysterském panství jedna vrchnost po druhé panovala a co se za které přihodilo

Za panování Vladislava krále českého,²⁵⁰ toho jména druhého, držel to troje panství bysterský, svojanovský a bajenský²⁵¹ urozený a statečný rytíř, pan Ješek Svojanovský,²⁵² skutečná rada a komorník krále českého panoval až do roku 1486. Po smrti pana Ješka ujal tyto troje panství urozený a statečný rytíř, pan Pavel Skalský,²⁵³ skutečná rada a komorník krále českého. Ten pán vyjednal Bysterským a Svojanovským u krále Vladislava týhodní²⁵⁴ trhy, tak jak to v bysterských privilegiích ukazuje, jejich jest datum na hradě pražském v sobotu před svatým

²⁴⁸ 1 jítro = 0,575 ha

²⁴⁹ 1 sáh = 1,78 m

²⁵⁰ Vladislav II. Jagellonský, český král 1471-1516, moravský markrabě a uherský král 1490-1516.

²⁵¹ Nelze přesně přechíst, o jaké se jedná panství, žádné třetí panství však neexistovalo. Od počátku byly spojeny panství bysterské a svojanovské, které se rozdělily za Jana Bezdrůžického z Kolovrat na konci 16. století. Pokud se níže uvádí „troje panství“, jedná se o chybu. Srov. V. BATÍK, *Dějiny*, s. 26.

²⁵² Ješek ze svojanovské větve pánu z Boskovic se zasloužil o rozšíření svojanovského hradu o vnější opevnění. Také v roce 1484 zprostil Bystré a celé panství odúmrti, čímž mohli poddání svobodně nakládat se svým majetkem. Srov. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 19.

²⁵³ Pavel Skalský z Jenštejna pouze spravoval panství v době nezletilosti ješkových synů Jana a Jindřicha, v této době se zasloužil o vymožení práva na pondělní trh a právo vybírat od cizích kupců mýto u Vladislava II. Srov. *Tamtéž*, s. 20.

²⁵⁴ Týdenní.

Václavem roku 1488. K tomu také obdržel při králi Vladislavoj, aby cizí lidé když přes Bystrý pojedou, mejto dávat museli. Panoval 16 let, zemřel v roku 1502. Po smrti pana Pavla Skalskýho z Jenštejna dostal to troje panství urozený a statečný rytíř Jaroslav Boskovský,²⁵⁵ ten pán, dal Bysterským obdarování, aby mohli cizí lidi do městečka přijmout, sví řemesla a hospodářství provozovat, co se týče poddanosti, za to aby nebyli povinni nic dát, krom co by se od městečka platů uložilo, to aby byli povinni městečku dát. Toho listu jest datum na hradě svojanovským v úterý před

Pag. 26

svatým Bartolomějem²⁵⁶ roku 1504. Panoval 27 let, umřel v roce 1529. Po smrti pana Jaroslava Boskovského připadlo to troje panství urozenému a statečnému rytíři panu Jindřichovi z Byžovce, ten pán panoval 24 let, zemřel roku 1553.²⁵⁷ Po smrti pana Jindřicha z Byžovce dostal to troje panství urozený a statečný rytíř, pan Hertvík Žehušický z Nestajova.²⁵⁸ Před smrtí toho pána shořel svojanovský zámek, panoval 16 let, umřel 1569. Po smrti pana Hertvíka z Nestajova dostal se za pána na to troje panství urozený a statečný rytíř, pan Hertvík Žehušický z Nizenburku, panoval 7 let, umřel v roce 1576. Po smrti pana Hertvíka z Nizenburku,²⁵⁹ koupil to troje panství od císaře Rudolfa urozený a statečný rytíř, pan Hertvík ze Šenfeldu,²⁶⁰ panoval 6 let, umřel 1582. Po smrti Hertvíka ze Šenfeldu, zdědil to

²⁵⁵ Žádný Jaroslav Boskovský panství nevlastnil. Po smrti Pavla Skalského se panství ujal ješkův syn Jan Svojanovský, který byl tvrdým odpůrcem jednoty bratrské. Zasloužil se o privilegium volného stěhování pro obyvatele Bystrého. Roku 1510 prodal panství svojanovské a bysterské svému vzdálenému příbuznému Ladislavu z Boskovic, pánu v Moravské Třebové, který však o dva roky později postoupil panství Mikuláši Trčkovi z Lípy výměnou za Zábřeh a Rudu na severu Moravy. Rod Trčků z Lípy panoval na obou panstvích až ro poloviny 40. let. Srov. *Taměž*.

²⁵⁶ 24. srpna.

²⁵⁷ Zcela špatné údaje. Vývoj viz předchozí poznámka.

²⁵⁸ Od rodu Trčků z Lípy přešlo panství nejpozději roku 1547 do držení Václava Žehušického z Nestajova. Od roku 1557 vládl na panství Václavův syn Hertvík. Viz pag. 23.

²⁵⁹ Žádný Hertvík z Nizenburku neexistoval, jedná se stále o Hertvíka Žehušického z Nestajova, který vlastní panství od roku 1557 do své smrti roku 1576.

²⁶⁰ Opět chybné údaje. Po smrti Hertvíka přešlo vlastnictví panství na jeho manželku Bohunku. Viz pag. 23.

troje panství Jan Bezdrůžický,²⁶¹ hrabě Kolovrat, ten pán o kterém mluví mnozí, že byl velmi přísný, ale chybují, neboť přísný pán byl jeho syn Vilém Jindřich, ačkoli že Jan Bezdrůžický poddaný trestal, ale ty kteří si to zasloužili, kteří pak se dobře chovali, těch chránil a zastával. Byl ten pán tajná rada u císaře Rudolfa, též u apelace prezidentem, a u armády generálem.

Pag. 27

Že ten pán své poddané miloval, chránil a zastával, může se z toho poznat, kterak městečko Bystrý hájil a zastával, nebo když v roce 1601 poličský pán ve vsi Telecím²⁶² u Matěje Mlynáře začali prodávat sůl, a poněvadž městečko Bystrý mělo své privilegia na solný handl, že všechny vesnice musely sůl z městečka Bystrý kupovat. Proto poličským pánům v Telecím ten handl Bysterským na škodu byl, neboť již jeden rok 20 neděl ji tam prodávali, Bysterský když tu věc pánu přednesli, takovou poličským pánům v roce 1602 řezanou cedulí poslal, tu sůl prodávat zapověděl a peněžitou pokutou trestal. Před jeho smrtí dostal po svých přátelích v městě Chrudimi dům, jak ten dům dostal, hned jej Bysterským daroval, aby ho jak můžou, draho prodali, poněvadž chatrnou školu mají, aby si novou vystavěli. A on že poličským pánům psaní pošle, aby svým poddaným k bysterskému záduší náležející kamení a dříví vozit poručili.²⁶³ Tak tehdy za ty darované peníze škola postavena jest, to se stalo dvě léta před jeho smrtí, panoval 22 let. Umřel v roce 1604 a je pochován v bysterském chrámu páně, neb byl velký dobrodinec toho chrámu. Zanechal po sobě syna Viléma Jindřicha, poněvadž ještě mladý byl, spravoval to panství krajský

²⁶¹ Jan Bezdrůžický získal panství díky sňatku s ovdověnou Bohunkou. Viz pag. 23.

²⁶² 12 km severozápadně od Bystrého.

²⁶³ Vesnice Nedvězí patřila k bysterské farnosti, její obyvatelé však byli poddanými města Poličky. Tito obyvatelé měli tedy většinou své zesnulé příbuzné pohřbeny u bysterského kostela, tudíž byli povinni platit za ně zádušní poplatky. Tyto vybrané peníze byly použity na stavbu nové školy i opravu kostela. V kostele pod presbytářem navíc vznikla kolovratská hrobka, do které byl Jan Bezdrůžický po své smrti pochován. Srov. F. ELČKNER, *Náboženské a kulturní snahy*, s. 3.

Pag. 28

hejtman Rozvaldus z Rozenberka 4 léta.²⁶⁴ Od toho času svojanovský panství dostali Zárubové. Po těch 4 letech v roce 1608 ujal to panství bysterské mladý pán Vilím Jindřich Bezdrůžický,²⁶⁵ hrabě z Kolovrat, však zle hospodařil, s poddanýma zle nakládal a peníze darebně utrácel, až panství tak zadlužil, že ho musil pustit Johaně, hraběnce Švihovský, ona když to panství ujala, velice zle s poddanýma nakládala, divné věci, který nebyly potřeba, chtěla, když pak se všecko podle její vůle nestalo, tak nejenom vesnický rychtáře, ale i bysterskýho primasa i s konšely po mnoho nedělích arestírovala,²⁶⁶ když pak to panství 4 léta v těch dluzích držela, pojal ji sobě v roce 1615 Vilím Jindřich za manželku.²⁶⁷ Ujal to panství a byl vyvolen v kraji chrudimským za hejtmana, však se ale v ničem nepolepšil, novejma robotama a daněma sužoval, že všechny vesnice na panství zrebelovaly, městečko však s nima nikdy nedrželo, ale zůstalo věrný vrchnosti. Příčina toho pozdvižení bylo, že za starodávna nebyli poddaní nucený od vrchnosti pivo k šenkování brát, on ale nařídil, aby každá vesnice velké 3 sudy

Pag. 29

a menší 2 sudy týhodně vyšenkovala, pakli ho vyšenkovat nemohli, tak ho museli mezi sebou rozdělit a zaplatit. Byl již za těch časů v Bystrým pivovar a nebo ho teprve ten pán vystavěl, to se neví, ale v městečku od starodávna svůj pivovar neměli a šenkovali.²⁶⁸ Ten pán byl tak ukrutnej, že svý poddaný na hrdle trestal. Když ale to souznění dále snášet nemohli, tak se roku 1620 všecky vesnice zdvihly,

²⁶⁴ Chybný údaj. Po dobu Vilémovi neplnoletosti byli správci jeho majetku strýc Děpolt Švihovský z Riesenburku a jeho žena Johanka Švihovská ze Sloupna. Obzvláště Johana se chovala k poddaným velmi krutě. Srov. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 34.

²⁶⁵ Viz pag. 23.

²⁶⁶ Věznila.

²⁶⁷ Vilém Jindřich byl nucen kvůli špatnému hospodaření zastavit své tetě Johaně Švihovské část panství, konkrétně Bystré, Jedlovou, Hartmanice a Hlásnici, Vilémovi tak zůstal pouze Korouhev, Pomezí, Stašov, Lačnov a Trpín. Celé panství začal znovu spravovat po splacení dluhů v roce 1616, s Johanou nikdy sňatek neuzavřel. Srov. *Tamtéž*, 35.

²⁶⁷ 24. srpna.

²⁶⁸ První písemná zmínka o pivovaru pochází z roku 1592 a nachází se v bysterském urbáři. Srov. *Tamtéž*, s. 32.

po lesích a polích se položily, a když byly žně a sedláci robotovat nechtěli, tak zůstalo všecko obilí tomu pánovi nesečety, teď nevěda jak by své obilí sklídl, přišel do městečka a stěžoval sobě na ty sedláky, že mu robotovat nechtějí, a žádal přívětivě Bysterských, aby mu to obilí sklídit pomohli, že se jim chce se vším dobrým odměnit a na budoucí časy chránit a zastávat. Tu jeho žádost si Bysterský občané povážili a uznali, jaká škoda se na tom obilí činí, připověděli jemu, co jejich možného bude, že chtějí, jakožto věrní poddaní pánu svému mile rádi poslouží. A tak vyšli na pole a to obilí u všech dvorů nejprve zežít, potom svázat a pak odvozit pomohli. A ještě dýleji pomáhali, až zase vesničky k robotám přinuceny byly, něco dali za plat a ostatní jako věrní poddaní pánu svému darovali. Vesničky byly k poddanosti takto přinuceny, když ty

Pag. 30

sedláci leželi ozbrojeni na těch lukách, co se od Jedlový jde, přijel rytmistr s kumpaní²⁶⁹ od Jedlový a přijeda mezi ty sedláky, tázal se jich, pro jakou příčinu proti svému pánu se pozdvihli. Oni jemu odpověděli, že pro nesnesitelné těžkosti, kteréž nám ukládal. Když rytmistr vyslyšel ty žaloby od sedláků, žádal jich, aby ho propustili s vojáky do zámku a sami aby před zámkem stát zůstali. Rytmistr přijeda do zámku přednesl pánovi, že z takovej příčiny je k němu vyslaný, aby to vyšetřil, co se stalo mezi ním a jeho sedláky. Vyslyše obě strany, vyrozuměl tomu, že všechna vina pánova byla a vynasnažil se, aby pána k tomu přivedl, v čem jim ublížil, aby jim to vynahradil, a to aby na nich nežádal, co nejdřív nebylo. K tomu taky pán přivolil, a že od těch nepravých žádostí ustoupí a dobře s něma zacházet chce. Když rytmistr s pánem všecky řeči k dobrému konci přivedl, dal se do rozmlouvání se sedláky z toho okna rožního od rybníka. Přislíbil jim, že je chce na milost přijmout, a co nebejvalo, že od nich žádat už nebude. Slyšíce sedláci od rytmistra takovou řeč, k ničemu svolit nechtěli a neústupně na svém stáli, že robotovat nebudou. Když rytmistr s nima nic nespravil, začal jich pán napomínat,

²⁶⁹ Zastarale vojenský útvar o síle okolo 100 mužů.

aby se poddali a do svých příbytků šli a staré povinnosti aby konali, a nového že nic od nich žádat nebude, oni ale odpověděli, že se nepoddají a robotovat nebudou.

Pag. 31

Po dlouhém jednání, když rytmistr viděl, že s nima nic nespraví, žádal jich, aby mu dovolili pokojně ze zámku odjet, poněvadž se poddat nechtějí, že on to musí přednést, od koho je poslaný. Nežli on ze zámku vyjel, sedláci již zase po lukách rozloženi byli. Když rytmistr okolo nich jel, zadní voják nabral svého koně na ostruhy tak, že se spínal, to vidauc jeden sedlák z poličského panství z Modřce, i popadl ručnici a toho vojáka zastřelil. Rytmistr jak ale ránu uslyšel a vojáka zastřeleného spatřil, vrátil se a do těch sedláků střílet poručil, sedláci se tak ulekli, že se ani nebránili, ale kde který mohl, tak se schovali, do keřů, do lesů, až i do městečka utekli a po domech se skovali. Vojáci je ale stále honili, některý postříleli a některý posekali.²⁷⁰ Po takové porážce, kteří při živobyті zůstali, měli teprve zle, poněvadž se smířit nechtěli, více milostí neměli. Ten pán s nima tak ukrutně nakládal, že oni nechtějící gruntů pustých, pryč utekli, tak že jich nemnoho na panství ostalo. Ačkoliv koho dostal, že jej na hrdle trestal, přece utíkali, tak že již neměl, kdo by mu pole obdělal. Městečku se odměnil za to, že mu obilí sklídit pomohli, vzal vinný šenk, solný handl, pivovar, les a privilegia jim pobral, a robotovat přinutil, a museli každý týden tři sudy piva vyšenkovat a neb mezi sebou rozdělit a zaplatit ho přec museli. To se stalo v roce 1621. Aby se byli chtěli protivět nebylo možné, neb se toho času zprotivili Čechové císaři Ferdinandovi II. Nechtěli ho za krále přijmout, on jich ale vojenskou silou mocí přinutil.

²⁷⁰ V nové farní kronice z přelomu 19. a 20. století se objevuje mírně odlišná verze začátku potyčky. Při projíždění okolo sedláku sjel jeden voják z cesty na louku a sesedl z koně, aby ho nechal napást, přičemž jeden ze sedláků zpanikařil a vystřelil, čímž započal boj. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystřé, *Liber Memorabilium II*, fol. 401–403.

Pag. 32

A tak by nebyli Bysterský se svou stížností nic pořídili, ještě by byli bídně zahynuli, a tak když ten pán je o všechno připravil, robotovat přinutil a ještě své tyranství provozovat nepřestal, tak oni zanechajíce domů pustých pryč utekli a víc se nenavrátili. Neb již jen dva sousedi koně měli. A tak ten pán celý panství v niveč uvedl. Panoval 34 let. Umřel roku 1642. Černá buď památka jemu. Po jeho smrti se dostal na to panství jeho strýc Oldřich František Libštejnský,²⁷¹ hrabě z Kolovrat. Ten dobrý pán navrátil v roce 1643 Bysterským solný handl, ty pusté domy na svůj náklad vystavěl a hospodáře dosazoval a daroval jim všečen dobytek a hospodářské nádobí. A též na něm vyprosili, aby jich zprostil toho odbírání piva a on také jejich žádost vyslyšel na ten způsob. Vesnice, aby 800 a městečko 60 zlatých ročně darovali, před svatým Jiřím²⁷² jednu polovicu a Havle²⁷³ druhou odváděli. Panoval osm let, zemřel v roce 1650. Po jeho smrti panovala ovdovělá jeho sestra Lucie Otýlie Kolovratová z Martinic,²⁷⁴ ta paní mnoho dobrého svým poddaným udělila, však ani rok nepanovala, umřela v roce 1651. Po její smrti ujal to její syn Jiří Adam,²⁷⁵ hrabě z Martinic, ten pán jim dovolil, aby mohli 7 dní před jarmarkem, 7 dní po jarmarku a od prvního pondělka postního až do svatýho Jiřího víno šenkovat, též také jim

Pag 33.

privilegia udělit ráčil, aby žádným vymyšleným způsobem v městečku židi bejti nemohli, a sousedy v těch privilegiích schvaluje, že vždycky svém vrchnosti a poslušný ostali, a ke katolické víře volně přistoupili, též jim dva jarmarky a trhy vyjednal a slíbil jim, jestli mu pán Bůh dlouhého věku popřeje, že městečko do takového stavu přivede, v jakém bylo, nežli robotovat přinuceni byli. Ale že ho Bůh z toho světa pryč povolati ráčil, nemohl ten dobrý úmysl v skutek uvést. Panoval

²⁷¹ Viz pag. 23.

²⁷² 23. dubna.

²⁷³ 16. října.

²⁷⁴ Lucie Otýlie byla Oldřichova manželka, nikoliv sestra. Viz pag. 23.

²⁷⁵ Viz pag. 23.

jenom rok. Umřel v roce 1652.²⁷⁶ Po jeho smrti panovala jeho manželka Johana dvě léta, pak postoupila to panství Maxmiliánovi Valentovi, hraběti z Martinic.²⁷⁷ Ten pán prohandloval roku 1671 s Bysterskýma solný handl za mejto, však pro sebe městečko přece sobě handl zanechalo, jen že musili ze dvou soudků 5 zlatých vrchnosti dávat. On velice své poddaný miloval a zastával, panoval 24. let, umřel v roce 1677. Po jeho smrti panovala jeho manželka Anna Kateřina,²⁷⁸ hraběnka z Martinic. Ta milostivá paní odpustila vesnickejm polovic šenkovních peněz, co nejprve dávali 800 zlatých, nyní jen 400 zlatých dávali. A městečku jich odpustila těch 60 zlatých docela, k tomu taky v roce 1683 bratrstvo svatého škapulíře z Prahy od páterů karmelitánů do bysterského kostela vyjednala.²⁷⁹ Též jich osvobodila od roboty, které je přinutil Vilím Jindřich. Též jim udělila roku 1684

Pag. 34

privilegia, aby vícekrát žádný nemohl městečko k robotám přinutit. Tak ona dožádala dva pány hrabata, aby oni ty privilegia svými dekrety stvrdili, poněvadž ona vdova byla. Tak jest, se ona starala jako věrná matka o dítky své. Protož Bysterský uznali dobrodiní toho a umínili sobě, každého roku na svatou Annu za její duši mši svatou sloužit nechat, aby ji byl Bůh milostiv, jako ona milostivá byla. Panovala osm roků po manželci svém, umřela v roce 1685. Její tělo bylo s velkou žalostí v bysterském chrámu pánu pochováno, odsud ale zas vyzdvíženo a do Prahy k páterům karmelitánským zavezeno bylo, kdež až posud odpočívá. Slavená buď památka její. Pak koupil to panství Pavel Leopold z Walderode²⁸⁰ a měl hejtmana Antonína Týdrle. Ten hejtman zle s poddanými zacházel a městečko zase k robotám přinutit chtěl, mlynářům nájmý přidával, kontribucí zvýšil, jedlovskej dolní dvůr na selské půdě vystavěl, a též jedlovskej nad hamrami mnoho rolí pobral a hamerský pod úroky přivedl, a kamenský pole též chtěl pobrat, že ale dokázat toho nemohl,

²⁷⁶ Zemřel ještě téhož roku 1651 v listopadu.

²⁷⁷ Viz pag. 23

²⁷⁸ Viz pag 1.

²⁷⁹ Viz pag 1.

²⁸⁰ Viz. pag. 23.

přece z nich úroky dávat přinutil, však ale pole a luka, lesy, který lepší byly k trpínskému dvoru pobral. Sůl o 2 zlatý zdražejíc prodával než prve, avšak aby na bysterských polích mohl pást, donutil.

Pag. 35

Jedním slovem, jak mohl, sužoval. Trvalo to 8 roků. Pak se ale císaři zpronevěřil a nevěděl jak si pomoci, ujel v roce 1694. Po něm spravovali to panství puchhalthorové²⁸¹ a bylo dobře. To jejich řízení trvalo do roku 1712.²⁸² Pak koupil to panství říšský hrabě Jakub Hannibal z Hohenemsu.²⁸³ To byl dobrý pán, panoval až do roku 1720. Pak ho popustil svému synovi, Rudolfovi Hanibalovi, a tak postupovala jedna vrchnost po druhé do roku 1848. Toho pamětihodného roku, jenž v něm poddanost vyzdvižena byla. V posledním čase byla povinnost bývalých poddaných tato: Ve vesnici velký sedlák musil každý týhoděn 3 dni s párem koňma robotovat a k tomu ještě 13 dní ruční práce odbýt.²⁸⁴ Ty menší měli půl druhého dne týhodně, buď koňské, nebo volovské roboty. Větší chalupáři měli 26 dní v letním čase ruční práce k odbývání. Menší 13 dní a podruzi též 13 dní, a za to náhradu neměli žádnou. V městečku Bystrým měla první klas²⁸⁵ k odbývání. 3 dni ve žněch odvážet mandele,²⁸⁶ a to bylo určeno, z kterého dvora odvézt. Potom 4 sáhy dříví z panského lesa k vrchnosti odvézt musili. Druhá 3. 4. 6. klas měli 3 dni

²⁸¹ Účetní správci.

²⁸² Uvedeny zcela chybné informace o vývoji v letech 1694-1712. Kvůli špatnému hospodaření správce Týdrleho se dostal hrabě Walderode do značných dluhů, které nedokázal splácet a roku 1694 odešel do znojemského kláštera, kde o čtyři roky později zemřel. Martin Ferdinand Týdrle roku 1694 nikam neprchal, naopak využil sporů mezi dědici panství a až do roku 1703 na něm neomezeně vládl. Roku 1703 ustanovil zemský soud na panství čtyři sekvestory, aby ho spravovali. Pro stížnost, která se roku 1707 dostala až k císařskému dvoru, byli sekvestoři vyměněni za tři místní, kteří měli podporu vesnických rychtářů na panství. Ti panství spravovali do roku 1712, kdy ho zakoupil Jakub Hannibal III. Srov. J. GLOSER, *Hohenemsové*, 17-18; dále srov. V. BATÍK, *Dějiny*, s. 47-48.

²⁸³ Viz pag. 6.

²⁸⁴ Myšleno 13 dní za rok.

²⁸⁵ Die Klasse, třída. Jednalo se o poddanskou třídu. Roku 1775 vydala Marie Terezie robotní patent, který stanovoval maximální nároky vrchnosti na robotní povinnosti poddaných. Zároveň rozdělil poddané do 11 tříd podle výše majetku, který určoval míru robotních povinností. Srov. Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu*, Praha 1962, s. 269.

²⁸⁶ Seskupení patnácti snopů obilí, do kterých se skládaly po posečení na poli.

ve žněch žati. Od 6. klas 2 dni odbýt musili roboty. Za to měli první klas za den asi 2 funty²⁸⁷ chleba a co žali, dostali dvakrát večeři. A potom mělo těch 5 klas ostatních, každý po půl sáhu dříví dělat jak pánům, tak též panu faráři, a potom musilo těch 5 klas na podzim

Pag. 36

nadhánět zvěř. Čtyřikrát i pětkrát, pod pokutou 30 krejcarů stříbra. A do té houštiny, kam ani pes nechtěl jít, honec tam jít musil. A 7. klas, ta měla posílky. Musili roznášet po vesnicích cedule. A potom musili rolníci odsypávat obilí na podzim. Jak pánům, tak panu faráři, ale to nebylo stejné. Na to ponejprv kdo hodně daroval, to to zapsali, a ti budoucí hospodáři všechny tolik dávat musili, třeba malej grunt měl víc odsypu než velkej. 45 numero mělo pánům odsýpat žita 1 míru²⁸⁸ 1 štvrcu²⁸⁹ ½ mírky.²⁹⁰ Ovsa též tolik. Potom na jaře půl dne a na podzim půl dne orat. Potom tři fůry obilí odvézt a 4 sáhy dříví z panskýho lesa odvézt musili, neb se mu ročně vykávalo na 60 sáhů dříví a třeba ještě jednou si tolik přidat, proto ten les tak zřídnul, ale bejvaly tam kmeny až na 12 sáhů a ještě více. V roce 1840 skáceli poslední jedlu, která měla 9 sáhů. A tak se všechno v světě mění jako to vrchnostenské ukrutné nakládání s poddanými. Neb ten ubohý vesnický rolník nebyl pánem ani svého času, nebo když byl pěkný čas, musil na robotu, a když přšelo, zahnali ho domů. A tak byl ubohý poddaný jen za otroka považován, ani sobě postěžovat nemohl. Ale Bůh, jenž všechno vidí, uslyšel prosbu jeho a vysvobodil ho z toho otroctví v roce 1848 za panování císaře Ferdinanda prvního.²⁹¹ Ve Vídni vyzdvihl říšský sněm poddanost 7. září. Již roku 1846 v Haliči²⁹² chtěli ty otrocké okovy vytrhnout násilím, ale ach Bohu žel, prohráli.

²⁸⁷ Funt = libra, 408g.

²⁸⁸ Viz strych.

²⁸⁹ Viz věrtel.

²⁹⁰ 1 měřička = 5,849 l.

²⁹¹ Ferdinand I. Dobrotivý, rakouský císař v letech 1835-1848.

²⁹² Historická země ve východní Evropě, která byla v letech 1772-1918 díky prvnímu dělení Polska součástí habsburské monarchie jako jedna z korunních zemí. Jednalo se jihozápadní část Malopolské provincie – jižní Malopolsko a Červenou Rus, ze kterých bylo uměle vytvořeno

Pag. 37

Ale roku 1848 slavila svoboda své vzkříšení, jenž byla po dlouhá léta tuhými okovy sevřena a takřka pohřbena. Ale Pius devátý,²⁹³ svatý otec, dal ji své požehnání, on prohlásil svobodu za dceru náboženství Kristova. V Itálii začne to vřít, duch svobody vane od místa k místu. Lombardsko-benátské království tluče na bránu žaláře svého, žádá, aby mu aspoň poněkud uvolněno bylo. Vláda ve Vídni nechce slyšeti klepání to. Prosby Vlachů²⁹⁴ odbývá Metrných²⁹⁵ (první ministr) s ledovou chladností, opíraje se o děla a ledové bodáky, neslyší hlasů, jakýmžto mu duch času náramně do ucha šeptá, ať není už pozdě! Skoro už je pozdě. 15. března udělila vláda vídeňská Vlachům více, nežli dříve žádali, bylo to ale již pozdě, když to by byli před tím s polovicí spokojeni bývali, pak již byla válka téměř nevyhnutelná. Usnesli se Vlachové, že nebudou kouřit, tím že Rakousko velkou újmu utrpí. Že vojsko v Miláně veřejně kouřilo, strhla se 2. ledna²⁹⁶ rvačka. Dne 4. se opakovala, 8 mrtvých zůstalo na místě. Dne 6. strhlo se vzbouření v Neapoli a dne 12. vypukla sicilská revoluce. Dne 27. ledna byla v Neapoli prohlášena konstituce.²⁹⁷ Nyní se

Království Haličské a Vladimírské. V roce 1846 proběhlo neúspěšně polské povstání, díky kterému se součástí Haliče stalo jako poslední připojené území svobodné město Krakov. Dnes je rozdělena mezi Polsko a Ukrajinu. Srov. Jan ŽUPANIČ, *Haličská šlechta a její začlenění mezi nobilitu Rakouského císařství*, in: *Slovanský přehled* 93, Praha 2007, s. 35-41.

²⁹³ Pius IX, papež katolické církve v letech 1846 až 1878. Pocházel z liberální rodiny, nebránil se moderním myšlenkám, díky čemuž byl také zvolen za papeže jako protiklad ke konzervativnímu kandidátu, kardinálovi Lambruschinimu. Zpočátku byl tedy podporovatelem revolučních snah v Itálii. Po drsných zkušenostech z roku 1848 však zcela změnil své politické smýšlení a zavrhl všechny modernizační snahy. Mimo jiné vydal Syllabus omylů, ve kterém se vyhradil proti mnohým politickým a filozofickým směrům. Po obsazení Říma italskými vojsky roku 1870 se prohlásil vatikánským vězněm. Srov. Jaroslav ŠEBEK, *Papežové moderního věku*, Praha 2014, s. 7-15.

²⁹⁴ Italů, staročesky.

²⁹⁵ Kníže Klemens Wenzel von Metternich byl rakouským ministrem zahraničí a posléze státním kancléřem. Téměř 40 let řídil rakouskou zahraniční politiku (1809-1848). V letech 1814/1815 pořádal mezinárodní kongres ve Vídni, který se zabýval uspořádáním ponapoleonské Evropy. Jako konzervativní politik tvrdě vystupoval proti jakýmkoliv revolučním snahám. Za tímto účelem byla také zřízena tzv. Svatá aliance, tu založili rakouský císař, pruský král a ruský car. Období jeho působení se nazývá metternichovským absolutismem. Po vypuknutí revoluce v březnu 1848 ve Vídni byl kvůli tlaku revolucionářů na císaře Ferdinanda I. nucen odejít do Anglie. Srov. Jan KAHUDA, *Kancléř Metternich a Plasy*, Plasy 2009, s. 26-35.

²⁹⁶ 1848.

²⁹⁷ Ústava.

Revoluce v roce 1848/1849 byla neúspěšným pokusem o sjednocení Itálie. V čele revolučních snah bylo Hnutí Mladá Itálie, v jejímž čele stál Guiseppe Mazzini, které usilovalo o národní obrození, tzv. risorgimento. Jejím cílem bylo sjednocení rozdrobeného Apeninského poloostrova v jednu republiku, jelikož Lombardii a Benátsko ovládali Habsburkové, papežský stát s centrem

blížila doba, kterážto rozhodně na tehdejší stav věcí působila. Přišlo to z čista jasna, jako blesk se to rozlítlo I zatřásla se Evropa, zachvěly se trůny, půda pod železnou hrůzovládou se bořila. Dne 25. února byla v Paříži svolána republika.²⁹⁸ Král Ludvík Filip i s jeho rodinou museli uprchnout. Nepomyslel si král, že k starosti

Pag. 38

bude muset Anglicko o pohostinský přístřešek žádati. A to tak na kvap ani sobě potřebných věcí vzít nemohl. Ale bylo to nadělení boží. Pádem královského trůnu francouzského zatřásla se Evropa, duch svobody byl probuzen a povstává po dlouhé mučivé dřímotě. Tu se přiblížil pro Čechy pamětihodný den 11. března 1848.²⁹⁹

v Římě ovládal papež, v Království obojí Sicílie (Sicílie a Neapolsko) vládli Bourboni a v Sardinii, Savojsku a Piemontu vládl Karel Albert Savojský. Právě Karel Albert zastával myšlenku sjednocené Itálie. Revoluce tedy vypukla lidovým povstáním na Sicílii a v Neapoli, kde byla prohlášena ústava. V červenci se Karel Albert střetl s rakouskými vojsky pod vedením Maršála Radeckého v bitvě u Custozy, kde rakouská armáda vítězí. Radikální demokraté jako G. Mazzini či G. Garibaldi odmítali spojení Itálie se savojským trůnem, dle nich měla revoluce vést k republice. Vyhlášeny tak byly republiky v Toskánsku, Benátsku i Římě, postupně ale padly. Karel Albert obnovil roku 1849 válku proti Rakousku, ale v březnu je opět poražen vojsky maršála Radeckého v bitvě u Novary. Po této porážce Karel Albert abdikuje, na jeho místo nastupuje nový král Viktor Emanuel II., který uzavírá s Rakouskem mír. Pokus o sjednocení Itálie, tak skončil neúspěchem. Itálie byla sjednocena až roku 1870. Srov. Guiliano PROACCI, *Dějiny Itálie*, Praha 1997, s. 243-250.

²⁹⁸ Revoluce roku 1848 ve Francii byla důsledkem nespokojenosti s vládou posledního francouzského krále, Ludvíka Filipa Orleánského. Jednalo se o konstituční monarchii, kde měli volební právo pouze nejbohatší obyvatelé. Opozice, která se skládala z přívrženců republiky i chudších vrstev obyvatelstva, chtěla odstranit monarchii a rozšířit politická práva a svobody občanů napříč vrstvami. Opozice pořádala tzv. reformní bankety, kde právě tyto reformy projednávala. V únoru 1848 dala vláda tyto bankety zakázat, což bylo příčinou konfliktu. 23. a 24. února studenti a dělníci postavili v ulicích Paříže barikády a střetli se s vojskem, které porazili. Ludvík Filip abdikoval, uprchl do Anglie a 25. února byla vyhlášena tzv. druhá republika (1848-1852). Prozatímní vláda pod nátlakem socialistů vytvořila za státní útraty umělá pracovní místa pro nezaměstnané dělníky, tzv. národní dílny. V květnu vyhráli republikáni volby do Ústavodárného národního shromáždění a pro jejich neudržitelnost zrušili národní dílny. Tento krok způsobil v červnu povstání pařížského dělnictva, které bylo krvavě potlačeno. Prezidentem republiky byl zvolen Ludvík Napoleon Bonaparte. Po úspěšném státním převratu změnil funkci prezidenta na titul císaře a roku 1852 započal tzv. druhé císařství. Srov. Jaroslav KUDRNA, *Dějiny Francie*, Praha 1988, s. 385-389.

²⁹⁹ 11. března 1848 proběhla schůze českých vlastenců v restauraci Svatováclavských lázní na Novém městě. Zde byl ustanoven svatováclavský výbor, jehož členové napsali petici císaři Ferdinandu I. Požadovali větší nezávislost českých zemí (tzv. federativní konstituční monarchii), zrušení nevolnictví i roboty, svolat zemský sněm, svobodu tisku a jazykové zrovnoprávnění. V dubnu 1848 odpověděl císař tzv. kabinetním listem/českou chartou, kde přislíbil zrovnoprávnění češtiny s němčinou, svolání zemského sněmu a zřídit zemskou vládu v Čechách. Národní výbor se

Toho dne panovalo v Praze velké napětí a nemalé obávání. Svobodomyšlný obyvatelé staroslavné Prahy se usnesli, že se sejdou toho dne v lázni svatováclavské, aby se usnesli o zadání žádosti ku králi o udělení práv, jakž náleží národu svobodnému. Byla to veliká povážlivost. Meč na vlase visíce snášel se nad hlavami jejich. Drak otvíral tlamu na odvážné ty muže. Kdyby Metternich byl v Rakousku zvítězil, byla by železná jeho ruka muže ty svobodomyšlné silně sevřela, aby v nich touhu po svobodě udusila. Vojsko bylo toho dne v Praze v kasárnách pohotové, ale nepřišlo to k žádnému násilí. První řečník vystoupil pražský měšťan Faste³⁰⁰. Bylo jednohlasně určeno, že druhého dne zhotoví petici na císaře pána, načež se shromáždění rozešlo v tichosti. Dne 12. března bylo ve Vídni hlučné shromáždění studentstva.³⁰¹ A tam je stavové rakouský měli k tomu, aby s nima šli k císaři, aby jim podepsal 5 žádostí. 1. Aby ministra Metternicha propustil. 2. Aby cenzuru knih vyzdvihl. 3. Aby dal připravit monarchii konstituci. 4. Aby všechny soudy veřejné byly. 5. Aby národní gardu

tak připravoval na zemské volby. Srov. Jiří ŠTAIF, *Revoluční léta 1848-1849 a české země*, Praha 1990, s. 72-75.

³⁰⁰ Petr Faste, místopředseda svatováclavského výboru a člen Národního výboru v roce 1848.

³⁰¹ Revoluce ve Vídni roku 1848 byla důsledkem několika faktorů. Obyvatelé byli nespokojeni se stylem vládnutí kancléře Metternicha, požadovali ústavu, občanské svobody i zrušení roboty, monarchie byla mnohonárodnostním státem a část šlechty i měšťanstva požadovala zmírnění centralismu. Po střetech se vojska se studenty 13. března byl císař Ferdinand I. donucen propustit kancléře Metternicha, přislíbit ústavu, svolat říšský sněm a vyřešit otázku poddanství. Byla zrušena cenzura, zavedeny občanské svobody (petiční a shromažďovací právo) a Židé dosáhli zrovnoprávnění. V dubu 1848 byla pro celou monarchii kromě Uher vydána oktrojovaná ústava (panovníkem vnučená), za kterou stál ministr vnitra Franz von Pillersdorf. Po vydání ústavy se zdvihla velká vlna nevole a v květnu proběhlo další povstání. Ferdinand I. byl nucen ústavu odvolat a novou měl vypracovat již říšský sněm. Na červencovém říšském sněmu ve Vídni byla vypracována nová ústava a zároveň bylo zrušeno nevolnictví. Na nátlak okolí abdikoval v arcibiskupském paláci Ferdinand I. a 2. prosince tak nastoupil na trůn jeho synovec František Josef I., který si kladl za cíl obnovit staré pořádky v monarchii a zabránit jakékoliv další revoluci. 7. března 1849 pak císař František rozehnal kroměřížský sněm a vydal oktrojovanou tzv. stadionovu ústavu, která ovšem nikdy nevstoupila v platnost a o dva roky později byla zrušena silvestrovskými patenty, čímž byl v rakouském mocnářství opět obnoven absolutismus. V Habsburské monarchii nevznikla konstituční monarchie, jedinými změnami, které revoluce přinesla, bylo tedy zrušení nevolnictví, rovnost občanů před zákonem a zrovnoprávnění Židů. Srov. Václav VEBER, *Dějiny Rakouska*, Praha 2002, s. 395-408.

Pag. 39

ustanovil. Císař ale s podpisem odkládal hodinu po hodině a zatím nechal Hofburg³⁰² vojskem obsadit. A princ Albrecht³⁰³ nechal vojsko jít proti studentům, chtěl je z ulic vytlačit. Ale vojsko po každém útoku nazpátek utlačeno bylo. Arcikníže Albrecht chce lidu domlouvati, ten mu ale odpoví kamením, tu se dá rozkaz k vystřelení, tu teče první krev pro svobodu. Studentů ostalo 7 mrtvých, ostatní padli z inšího³⁰⁴ lidu. Teď se lid rozutíkal a křičí jich mnoho tisíc o zbraň. Tu se otevře městská zbrojnice a již první den, to jest 13. března, mnoho tisíc studentů, měšťanů a jiných lidí se ozbrojilo tak, že 14. již městská zbrojnice prázdná byla. Tedy se chtěli dostat k císařské zbrojnici, která od husarů obsazena byla, ale husaři vidouc tolik rozhněvanýho lidu, žádného odporu jim nečinili, a tak se jich ozbrojilo na 100 000 tisíc. Císař, aby trochu upokojil lid, propustil Metternicha a vyzdvihl cenzuru. Metternich z Vídně do Londýna utíká, též princ Albrecht i vídeňský purkmistr douřadovali. K lidu se drží ohnivá a svobodou planoucí řeč, od studentů de se eště jedna deputace k císaři s tím doložením. Chceli eště dýleji vládnout, aby to ostatní splnil, a jestli ne, že si zvolí jinýho. Zatím ozbrojený studenti obsadili varty³⁰⁵ ve městě a vojsko vytlačili za město. A císaři vyhrožovali, jestli z Burgu nevyjde a s nima nepromluví, že ho vezmou šturmem.³⁰⁶ Císař Ferdinand plný strachu vyjel z Burgu ve středu, to ještě 15. března, o 4 hodinách odpoledne. Jel zrovna k univerzitě, tam slezl a šel do ní. A uprostřed studentů nevěděl jiný pomoci, nežli všechno

Pag. 40

podepsat, co od něj žádali. Potom mu studenti koně od spřežení odpráhli a sami je táhli při hlasitém jásání lidu až k Burgu. Lidu padlo v tej revoluci asi 40 dohromady.

³⁰² Neboli *Dvorní hrad*. Palácový komplex v centru Vídně, který byl do roku 1918 rezidencí habsburských panovníků.

³⁰³ Arcivévoda Albrecht Fridrich Rakousko-Těšínský.

³⁰⁴ Jiného.

³⁰⁵ Strážní místa.

³⁰⁶ Útokem.

18. března byli s velkou slávou pohřbeny, neb jich všechny stavové, ozbrojený měšťané a studenti k hrobu doprovodili. Zvony ze všech kostelů vídeňských smutně zněly. Dne 15. března byla také v Římě povolána konstituce. Dne 18. byla v Miláně revoluce, boj s vojskem trval 4 dny, konečně muselo vojsko ustoupit do tvrze. Též toho dne bylo vzbouření v Berlíně.³⁰⁷ Král přislíbil svobodu tisku a narychlo svolati sněm. Lid mu de za to děkovati a v prostranství zámeckém ho uvítala střelba. „*To je zrada*“, zahřměl lid, rozutíkal se, strašně po zbrani volaje. V celém městě povstaly barikády. Nastal strašný boj, hrůza krve bylo prolito. Střelba z ručnic a z děl trvala až do noci do 2 hodin. Vojsko musilo k posledku lidu ustoupit, kterýžto s celým srdcem bojoval pro svobodu a práva. První, který je tak střelbou přivítal, byl přinucen stěhovat se do Angličan. Dne 20. března povolali v Benátkách republiku. 23. března prohlásil sardinský král Rakousku válku. Dne 24. vojvodství Šlesvicko-Holštýnské se odtrhlo od Dánska a zřídilo si prozatímní vládu. Dne 13. dubna sicilští se prohlásili, že krále z trůnu svrhají. Dne 23. byli bouře v Krakově a hned na to strašně bombardování. Dne 15. máje druhá revoluce

³⁰⁷ Revoluce v roce 1848/1849 byla neúspěšným pokusem o sjednocení Německa. V zemích Německého spolku usilovalo liberální měšťanstvo o sjednocení německého národa v jednom státě, což ale bylo politicky nemožné, jelikož vídeňský kongres po napoleonských válkách vytvořil Německý spolek (35 monarchií a 4 svobodná města). Rozhodující hlas ve spolkovém sněmu měly Rakousko a Německo, které ovšem měly rozdílné představy a budoucím uspořádání Německa. Na začátku roku 1848 panovníci na jihu německého spolku ze strachu z revoluce vyhlásili rovnost občanů před zákonem a svobodu tisku. 18. března 1848 vypukly ozbrojené nepokoje v Berlíně, kdy revolucionáři zvítězili. Pruský král Fridrich Vilém IV. přislíbil svolání sněmu, sjednocení Německa a vyhlášení konstituce. Od května zasedal celoněmecký parlament ve Frankfurtu nad Mohanem, tzv. frankfurtské Národní shromáždění. Přizváni byli i čeští zástupci, ale ústy F. Palackého účast odmítli. Projednávány byly dvě podoby uspořádání Německa: a) velkoněmecká koncepce = Německo v hranicích Německého spolku včetně rakouských a českých zemí, b) maloněmecká koncepce = součástí by nebyly české a rakouské země, což by znamenalo jasnou převahu Pruska. Zvítězila koncepce maloněmecká a poslanci vypracovali ústavu. V květnu 1849 byla koruna nabídnuta králi Fridrichu Vilému IV., který ji však odmítl, protože byla z rukou revolucionářů. Roku 1850 byl pak opět obnoven Německý spolek a pokračovala rivalita mezi Pruskem a Rakouskem. Německo bylo sjednoceno až roku 1871. Srov. Hans-Joachim SCHOEPS, *Dějiny Pruska*, Praha 2004, s. 155-170.

Pag. 41

ve Vídni. Dne 17. ujel císař z Vídne do Innsbrucku.³⁰⁸

Krvavé svatodušní svátky v Praze³⁰⁹

Že se jaksi mraky nad Prahou vztahují, bylo již po nějaký čas pozorovati, že by se ale taková bouře strhla, toho se nikdo nenadal. Již po nějaký čas se činili vojenský přípravy k bombardování města, děla se vyvážely nočního času na Vyšehrad a na Petřín, a nikdo nevěděl proč. Tedy 11. června šli studenti ke generálovi Windiškrecovi,³¹⁰ Aby dal 2 000 ručnic, 80 000 ostrých patron a baterie se vším příslušenstvím a pak aby byly odstraněny děla, na podezřelá místa, co jsou zavezená. Deputace se vrátila s nepořízenou. Byl pondělek svatodušní 12. června, v 11 hodin byla na Svatováclavském náměstí sloužena mše na úmysl bratrského spojení proti nastávajícímu nebezpečství. Po skončené mši svaté ubírali se lidé v menších neb větších zástupech domů. Jeden ten zástup šel z Kolovratské třídy ku Prašný bráně okolo domu generálního komanda. V zástupu byl lid obojího pohlaví a nebyl ozbrojen. Když zpívající blížili se ke generálnímu komandu, vyšlo proti nim oddělení tam nastražených granátníků s napřaženými bodáky. Přišlo to k hádce a brzo na to tekla krev, oficír ut'al odporujícímu studentovi ucho. Nastal křik a zmatek. Ženské bědovaly, muži volali: „*To je zrada! Pro zbraně!*“ Zazněly i sem a tam hlasy: „*Stavte barikády!*“ Tu se začalo dláždění trhat, náradí z domu nosit a tak se těmito hradbami ulice zatarasovali. Do oken se

³⁰⁸ 450 km jihozápadně od Vídne.

³⁰⁹ Pražskému červnovému povstání předcházel Slovanský sjezd v žofinském paláci. Tento sněm měl být protiváhou frankfurtského sněmu, kam odjeli zástupci českých Němců, kteří usilovali o připojení českých zemí k sjednocenému Německu. Slovanského sjezdu se účastnili politici jako František Palacký, Ladislav Reiger či František Augustin Brouner. Usilovali o zachování rakouské monarchie, ale s přeměnou absolutistického Rakouska v konstituční federalizovanou monarchii s národní rovnoprávností, tzv. austroslavismus. 12. června na svatodušní pondělí se konala sbratřovací mše na Koňském trhu pro účastníky sjezdu. Po mši se vydal poklidný průvod do Celetné ulice, kde však došlo ke střetu s vojskem generála Alfreda Windischgrätze. Hned první den povstání byla navíc zbloudilou kulkou zabita jeho manželka. Postaveny byly barikády a generál odstřeloval Prahu děly. 17. června povstalci kapitulovali a následujícího dne byl vyhlášen stav obležení a započalo zatýkání. Slovanský sjezd byl rozpuštěn, český sněm nebyl nikdy svolán, zrušen byl kabinetní list a dále rostlo napětí mezi Čechy a Němci. Srov. J. ŠTAIF, *Revoluční léta*, s. 72-75.

³¹⁰ Generál Alfred Windischgrätz.

Pag. 42

nosilo kamení a tak se všechno k obraně připravovalo. Po jedné hodině zvonilo se již na poplach, bubny, výkřiky, zmatek a hrůza se víc a víc množily. Kdyby byla nyní národní garda, mezi lid a vojsko by se postavila, mohlo se snad všemu dalšímu neštěstí zabránit. Lid ale na barikádách neustoupil, tím začala proti nim střelba z ručnic i z děl. Nejostřejší boj povstal od generálního komanda po Celetné ulici. Na vojsko se střílelo z oken a z barikády. Později odpoledne byla v pokoji generálního komanda kněžna Windiškreková zastřelena a syn její byl na ulici těžce raněn. Zuřivý boj trval až do noci, z ručnic i z děl, až se Praha otřásala. A to trvalo v úterý, ve středu, ve čtvrtek, a v pátek se vyjednával s vídeňskou komisí pokoj. Ustanovilo se, že se barikády zbourají, aby se dalšímu neštěstí zabránilo. Tak se barikády uklízely a bylo ticho až do půl devátej. Tu začnou zas děla hřmítí, praví se, že bylo z mlýnů na vojsko stříleno. Najednou barvila rudá zas nad Prahou oblohu. Staroměstské mlýny u mostu hořely zapálené ohnivou pumou. Chytila i vodárna. Byla to strašlivá noc, a po noci té nastal den zděšeného útěku. Na tisíce lidí, bohatí i chudí, spěchem ubírali se z Prahy. Domy byly střelbou porouchány, krvavé dláždění sem tam mrtvoly vojenské i civilů a zabitě koně svědčili, jaká hrůza tady kráčela. Praha byla dána pod zákony vojenské a zbraň se musela složit.

Pag. 43

Padlých v tom krvavém boji ze stran lidu 46, raněných asi 111. Kolika vojska padlo, nebylo veřejně udáno, praví se, že jich bylo několik set. Dne 24. června vypukla nová revoluce v Paříži.³¹¹ Vzniklo množství silných barikád, povstalci byli nejvíce dělníci z rozpuštěných národních dílen. Krvavý boj se táhnul až do 26. Jak strašný boj to býti musil, když považ, že 3 000 mrtvých a 10 000 raněných krvavé dláždění pařížské krylo. Dne 22. července byl ve Vídni říšský sněm při hřmění děl a znění zvonů slavně otevřen. Arcikníže Jan³¹² držel, co zástupce císaře trůnní řeč. Dne 6.

³¹¹ Viz pag. 37.

³¹² Arcivévoda Jan Habsbursko-Lotrinský, říšský správce.

srpna vešel Radecký,³¹³ co vítěz do Milána a uzavřel s Itálií příměří. Dne 12. vrátil se císař do Vídně. Dne 28. srpna byl v Pešti³¹⁴ ukrutně zabit hrabě Lambert, kterýž byl od císaře vyslaný, aby učinil narovnání mezi Slováky a Maďary. Dne 6. října vypukla ve Vídni revoluce.³¹⁵ Český vyslanci na říšským sněmu musili z Vídně ujet, poněvadž nebyli živobytím jisti. Maďaři mnoho peněz na to vzbouření obětovali, uplatili nádeníky i vojsko. Maďaři se chtěli odtrhnout od císařství a Němci se chtěli připojit k Frankfurtu. A tak chtěli spojenýma silami rozdrobit Rakousko. Ale stavové viděli v tom svoji záhubu, tak byly přinucený podporovat vládu, a ta šťastně zvítězila. Od rozdrážděného lidu toho dne byl zabit ukrutnou smrtí ministr války Latur.³¹⁶ Smutný následky to za sebou mělo. Neb bylo město od vojska obklíčeno a bombardováno, až se bez milosti vydat muselo, neb byl dům po domu a barikáda jedna po druhé dobývána. Mnoho jich propadlo náhlému soudu, kteří neměli podílu

Pag. 44

na vzbouření. Vojska při dobývání města padlo 1198, a civilistů, co padlo, určitě se neví. Začátek té revoluce byl následující. Ministr války Latur rozkazoval, aby ve Vídni ubytované vojsko do Uher táhlo. Vojsko se uposlechnouti zdráhalo, protože jednou částí obyvatelstva k neposlušnosti svedeno bylo. Tato část se s vojskem spojila, žádajíc, aby ministr Latur tento rozkaz odvolal, což ministr ovšem učiniti nemohl a jinému vojsku rozkázal, aby neposlušné k pochodu z Vídně do Uher donutilo. Jedna část národní obrany a studentská legie se k neposlušným vojákům

³¹³ Maršál Josef Václav Radecký z Radče je považován za jednoho z nejlepších vojevůdců Evropy 19. století. Bojoval v rusko-turecké válce na konci 18. století, podílel se na porážce Napoleona, byl jmenován velitelem rakouských sil v Itálii, v roce 1836 se stal rakouským polním maršálem a během revoluce 1848 opakovaně porazil spojené armády krále Karla Alberta. V roce 1849 byl jmenován generálním guvernérem Františka Josefa I. pro Království lombardsko-benátské. Srov. Franz HERRE, *Radecký: nejoblíbenější polní maršálek rakouské armády a jeho pohnutá doba*, Brno 1997, s. 5-15.

³¹⁴ V této době ještě neexistovala jednotná Budapešť, její prostor se skládal ze dvou měst: Budína a Pešti.

³¹⁵ Viz pag. 38.

³¹⁶ Theodor hrabě Baillet de Latour, rakouský ministr války.

přidala. Boj se u Táborského mostu³¹⁷ strhl. Jeden generál, kterýžto nejprve pálit rozkázal, byl zastřelen, lid zvítězil a boj se dále a dále rozšiřoval. Kdežto na některých místech měšťan proti měšťanu bojoval, jelikož jedna část menší národní obrany pro vládu bojovala, ale podlehla. Nesvázaná vzteklost se v své hnusné podobě zcela okázala na ministru války Laturovi. Přepadli ho v domě vojenského ministerstva a dostihnuvše jej v nejhornějším poschodí, zuřivě se ho chopili, několika ranami omráčeného vlekli ho po schodech dolů a pak až ven před dům, kdežto jej na světelný sloup pověsili divou radostí oděv z něj trhajíce. Na mrtvole jeho shledalo se 31 tržných ran. Po vyšetřování shledalo se 5 hlavních viníků násilného usmrcení ministra Latura. 3 byli k smrti odsouzeni. 1 Čech rozený, 2 Vídeňané. A dva na 20 let těžkého vězení, oba Rakušané. Oni 3 byli 20. června 1849 odpraveni. A tak vzali záplatu za svou krvežíznivost a vzteklost. 1. listopadu císařské vojsko do města vtrhlo a jej

Pag. 45

obsadilo. Jako jinde, tak i v Římě³¹⁸ praskly okovy, které svobodnému lidu tak dlouho již svíraly. Papež Pius IX. také již v krvavém roku 1848 obyvatelům církevního státu konstituci udělili. Ale také tam se pobouřená hladina hned tak neutišila, nýbrž vždy víc a víc se rozvolňovala. Římané chtěli, aby světskou správu vedli světský ministři, nikoliv kardinálové. Ale papeže dobrého zlý jeho rádcové přemluvili. Dne 16. listopadu 1848 vypukla v Římě revoluce, jejímž to začátkem bylo zavraždění ministra Rosiho.³¹⁹ Přišlo to pak i k střelbě u papežského paláce, a také některé kule zaletěly do komnaty, kdežto papež zrovna meškal. Pobouřený lid arci papeže jistil, že jen na jeho rádce mají nakročeno. Z jiných stran se ale papeži radilo, aby hleděl útekem hrozícímu se nebezpečí se zachránit, což papež 26. listopadu učinil. Uprchnutí bylo velmi obtížné, protože papež od lidu střežen byl, aby z Říma uprchnouti nemohl. Poslanci francouzský, španělský a portugalský

³¹⁷ V dnešním 21. vídeňském obvodu Floridsdorf ležícím na severu města. Samostatná obec byla připojena k Vídni až v roce 1904.

³¹⁸ Viz pag. 37.

³¹⁹ Pellegrino Luigi Odeardo Rossi, ministr spravedlnosti papežského státu.

dali se v 8 hodin večer na cestu do L[.....] [.....]³²⁰ zavésti, aby všeobecnou pozorností naši obrátili. V to okamžení, když oni odjeli, odebral se papež s jedním svým průvodčím temnými chodbami paláce svého na ulici. Tam čekal bavorský vyslanec se svým vozem na něho a odjeli spolu do Neapole. Na to byla dne 11. prosince 1848 prozatímní vláda zřízena a dne 9. února 1849 republika prohlášena při slavném zvonění na 400 kostelích. A zní takto:

1. Papežem je na vždy odňata světská vláda.
2. Papež obdrží pojištění své duchovní moci.
3. Vláda římského státu má jméno Římská republika.
4. Římská republika vejde s ostatními Italy vyjednávání strany spojení. Tak uzavřeno ve jménu

Pag. 46

Božím a svrchovanost národu.

Dne 14. února papež proti tomuto uzavření zadal protest, když se na to nedbalo, žádal cizí mocnosti o zprostředkování. S brannou mocí se propůjčilo Francouzsko a Neapolsko. Neapolskému vojsku vešel Garibaldi³²¹ vstříc, naklepal jim lebky a zahnal je nazpět. Francouzské vojsko oblehlo Řím. Římané se ale statečně bránili. Bojovníků bylo na 30 000 mužů. Na hradbách měli 40 děl, též bylo 182 lehkého kalibru. Řím má velmi silné 1600 leté zdi se silnými věžemi, 20 bran, z nichž 4 zazděny jsou. Po hrozném krveprolití dobyli Francouzi Řím 22. Června 1849. Pozdě se teprve navrátil 12. dubna 1850. Říšský sněm ve Vídni byl odročen skrze revoluci 15. listopadu 1848. A byl svolaný v listopadu do Kroměříže. Druhý den v měsíci prosinci 1848 zůstane v letopisech císařství rakouského pamětihodný: Co se od roku 1526 v Rakousích nestalo, že by mocnář odstoupil z trůnu mladšímu členu rodu císařského. Ferdinand první, vůbec nazývaný Dobrotivý, dárc

³²⁰ Místo kde se setkali velvyslanci, aby pomohli uprchnout papežovi, nelze určit. Pravděpodobně místo v Římě, odborná literatura ho však nezmiňuje.

³²¹ Guisepe Garibaldi, vůdce nacionalistů tzv. Rudých košil.

konstituce, postoupil trůn bratrovci³²² Františku Josefu.³²³ Narozen jest 18. srpna 1830, a byl od císaře Ferdinanda za plnoletého prohlášen. Nastupující mocnář vydal ve svém patentu při nastoupení trůnu 2. prosince 1848 následující vyjádření: *„Nastupujeme dráhu na základech pravé svobody, na základech rovnoprávnosti všech národu z říše a rovnosti všech státních občanů před zákonem. Naše práva se zástupci národů sdíletí. Spoléháme se na to, že se to s pomocí boží a ve srozumění s národy podaří. Všecky země mezi mocnářství v jedno velké státní těleso spojití.* Pěkný jsou to slova, ale ohlídněme se, co po nich následuje. Nová vláda byla od toho okamžení

Pag. 47

neohlížejíc se na říšský sněm nařizováním nových zákonů zaměstnána. Brzy na to bohužel zazvonila hodinka prvnímu říšskému konstitujícímu sněmu, 3. března³²⁴ ukončil tento sněm svá sedání. Manifest druhého dne rozpustil jej a z rána sněmovnu obsadili vojskem, aby se nemohli více sejítí. A tyto důvěrníci národů se musili na ulici loučiti. S tímto násilným rozehráním byla rozhořčenost všeobecná. Pak na to vešla 4. března oktrojovaná³²⁵ aneb říšská ústava. Netrvala ale ani tak dlouho. Roku 1851 20. září se císař prohlásil za samovladaře, ministři že jsou odpovědní jemu samému a ne národu a císař, že jest odpovědný Bohu. Na to 1. ledna 1852, uveřejnily se tři listiny jeho milosti císaře datovaný od 31. 1851, v nich prohlašuje ústavní listinu od 4. března 1849 za zbavenou moci zákonní platnosti.

³²² Synovci.

³²³ František Josef I. byl rakouským císařem od roku 1848 až do roku 1916, což ho s dobou vládnutí 68 let řadí mezi nejdéle vládnoucí panovníky vůbec. Kladl si za cíl obnovit staré pořádky v monarchii a zabránit jakékoliv další revoluci. 7. března 1849 rozehnal kroměřížský sněm a vydal oktrojovanou, tzv. stadionovu ústavu, která ovšem nikdy nevstoupila v platnost a o dva roky později byla zrušena silvestrovskými patenty, čímž byl v rakouském mocnářství opět obnoven absolutismus. Po prohrané válce na Apeninském poloostrově v roce 1859 přistoupil ke konstituční formě vlády. Po porážce v rakousko-pruské válce roku 1866 byl donucen k další vlně liberalizace a také k rakousko-uherskému vyrovnání. Vzniklo tak Rakousko-Uhersko, čímž se obnovila suverenita Uherského království. Jeho rakouská expanze na Balkán roku 1914 však vyústila v první světovou válku, jejíž konce se již nedožil. Srov. Franz HERRE, *Císař František Josef I.*, Praha 1998, s. 64-71, 111, 147-150, 395.

³²⁴ 1849.

³²⁵ Vnucená panovníkem.

Roku 1853 18. února byl učiněn na císaře Františka Josefa vražedný útok. Jak obvykle procházel o polednách se svým pobočníkem, plukovníkem hrabětem Odonnelem, po baště. Asi 20 kroků od staré korutanské brány nahnul se císař pán přes zeď a díval se dolů do příkopů, kde se vojsko cvičilo. Tu přistoupil vrah jako tygr a bodnul mocnáře 10 centů dlouhým a na 4 centy od špice na obou stranách broušeným kuchyňským nožem do týla. Ale špice se ohnula, tak že rána se nestala nebezpečnou. Tu přiskočil plukovník a jeden vídeňský měšťan a vraha na zem porazili a příslé vojenské strážci odevzdali. Vrah byl v stolici bělohradské v Uhrách

Pag. 48

rodilí, 21 roků starý, vyučený krejčí, jeho jméno jest Jan Libeny.³²⁶ V uherské revoluci byl z přinucení do hradu k zhotovování vojenského oděvu odveden. Na potom v Pešti přišel do špatné společnosti, a ta ho přivedla dne 26. února v 8 hodin ráno na šibenici. Až do ohlášení ortele smrti setrval ve stejné urputnosti, ale po ohlášení ortele hodil sebou na lože a počal hořce plakati. A povoláný kněz mu konečně docela srdce obměkčil a on kajícně skončil. Roku 1854 dne 24. dubna vstupoval do stavu manželského František Josef, císař rakouský, s Alžbětou z Bavor.³²⁷

Pag. 49 je nepopsána

³²⁶ János Libényi.

³²⁷ Alžběta Amálie Evženie Bavorská, známá jako Sissi.

Pag. 50

Seznam spoluoudů,³²⁸ jenž na můj návrh darovali za společnost srdce pána Ježíše a za obec Bystrý k d. s. G.

Za společnost srdce pána Ježíše dávali tito:

číslo domovní			zl.
	Anežka a Veronika Procházka	stavu svobodného	10
	Anna Sodoma	svobodná	2
	Františka a Rozálie Lerbal	svobodné	2
30	Marie a Anna Michl	na vejminku	2
	Ondřej a Kateřina Leška	řemesla řezník	1
15	Franz a Josefka Zámečník	tkadlec	1
	Alžběta Lupal	vdova	1

Za obec Bysterskou byli tito dobrodincové, co darovali k dědictví svatých Cyrila a Metoděje v Brně:

84	Anna Puchar	vdova	2
	Bureš Josef, nyní v Hlásnici	tkadlec a krejčí	2
	Pruška Jenvéfa	prodavačka božího daru	2
	František Kolbaba	obuvník	1
	Jiří Kukla s manželkou	zedník	1
	Klozer Viktoria	svobodná	1
	Františka a Rozálie Lerbal	svobodné	1
	Veronika Petr	svobodná	1
277	Josef Saver	obuvník	1

³²⁸ Spoluúd, tzn. spolučlen staročesky.

Pag. 51

Opis ze starého kancionála, co jest na kůře

1636 Dne 20. září umřel František kníže z Ditrichštejnu,³²⁹ arcibiskup olomoucký. Roku 1637 dne 21. února umřel císař římský Ferdinand II.,³³⁰ pán nás všech nejmilostivější. Poněvadž pak tito dva silní křesťanstva sluhové padli, kteří za živobytí z církve všeobecné římské mnoho kacírství vyplenili. Pán Bůh rač dáti, aby na věky více takový neřád skrze d'ábla ani pyšnou neřest do církve uvozován nebyl.

1643 Dne 12. června celá armáda císaře Ferdinanda III.³³¹ s kusy s pakaží³³² skrze Bystrý protáhla, jedouce k Brnu a chtěje zase město Olomouc z rukou nepřitele lidu Švédského dobytí. Nepřítel pak druhou cestou skrze Svitavy a Moravskou Třebovou táhl. Tak se obě armády v Moravě položily. Tím pak tažením tak hroznou škodu udělaly, že každé lidské srdce strnouti muselo, neboť obilí, kudy táhli, na ½ míle široce všecko na podklovách rozneseno. Dobytek všecken všudy velikými houfy zajímali. Lidem šaty a jiné věci, co sobě kde schovali po horách, skalách, pasekách, lesách – všecko všudy vyslídili a pobrali. Lidu mnoho zranili a pomordovali.³³³

1645 Dne 16. října celá armáda švédská táhla s kusy skrze Jimramov, Poličku k Litomyšli. Přitáhli též vůdci na zámek bysterský a všecky věci vydrancovali, co sobě tam lidé z celého panství schovali. Truhle rozsekali, co lehkého bylo, pobrali. Vzali též některé dary kostelu, na poctivosti nic neublížili. Druhý den ráno, když nejvyšší kořisti svou ušli, muselo panství ještě výpalné platit, třebaže také ranovat nechali.

³²⁹ Kníže František kardinál z Ditrichštejna byl olomouckým biskupem v letech 1599- 1636.

Jednalo se o jednoho z nejvýraznějších politiků na Moravě v 17. století, byl hlavním představitelem moravské rekatolizace a hlavním rádcem čtyř habsburských panovníků a také se podílel na vypracování Obnoveného zřízení zemského. Srov. Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn: 1570-1636: gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007, s. 118-126.

³³⁰ Ferdinand II. Štýrský, římským císař v letech 1619-1637, hluboce věřící katolík, který porazil české stavy a silně upevnil pozici Habsburků v monarchii.

³³¹ Ferdinand III. Habsburský, římský císař v letech 1637-1657, zasadil se o dokončení rekatolizace v monarchii a mírová jednání na konci třicetileté války.

³³² Bagáž, tzn. zavazadlo.

³³³ Viz pag. 10

1649 Dne 17. července zvonil rektor (učitel) velkým zvonem proti mračnu a pacholata na druhé věži menšími zvony, v tom uhodil hrom na věž, kde byly menší zvony

Pag. 52

*a dral se po zdi v kostele, skrze klenutí probil díru, potom do věže nahoru skrz hodiny, pak do vazby a tu roztřískal hrozně. Latě, šindele odtrhal až nahoru, do makovice. A tak chvála Bohu nezapálil ani žádného nezabil.*³³⁴

1760 zase švédského lidu 400 se odtrhlo a k naší armádě v Sasku přišli a naši se poslali dolů k Olomouci skrze Chrudim a Litomyšli a šli skrze Polsko do své země.

Opis z památek archeologických roku 1855 nákladem Matice české vydaných³³⁵

Bystré zdá se býti velmi staré místo, ačkoliv žádná písemná památka o něm zmínky není. Pešina z Čechorodu píše o jakési bitvě, která prej dle pověsti roku 1072 u Bystrého v zálohách lesních svedena byla, a to k západu, kde se nyní U kostelíčka říká. Při té příležitosti bylo prej Bystré celé zbořeno, a pak později na nynějším místě opět vystavěno.³³⁶ V erbu města spatřuje se člověk, jak v lese oštěpem na medvěda na dvouch tlapách stojícího doráží. Počátek toho erbu vypravuje se následovně. Když Bystré ještě k Svojanovu náleželo a osadníci tam své platy odváděti museli, býval vždy bezpečný člověk s penězi přes husté lesy na hrad vypraven. Jednou byl však od velikého medvěda přepaden a zabil ho udatně oštěpem svým. Na památku toho činu prej pán na Svojanově Bysterským tento erb propůjčil. Obec má dvě městské pečeti. Jedna velmi stára měděná, ještě řetízkiem

³³⁴ Viz pag 13.

³³⁵ Časopis Památky archeologické, který byl založen v roce v 1854. Opis z 5. čísla vydaného roku 1855, díl 1., strany 353-357.

³³⁶ Jako první údajná zmínka o Bystrém se uvádí bitva mezi Čechy a Poláky již v roce 1012. Zde zmiňovaná bitva, po které bylo Bystré zničeno, měla proběhnout až v roce 1095. Srov. F ELČKNER, *Kronika*, s. 12; dále srov. V BATÍK, *Dějiny*, s. 10.

opatřená, ukazuje gotickou minuskulí: z 15. století. Farní kostel náleží mezi nejhezčí a největší chrámy daleko vúkol. Starý kostel uvádí se již roku 1350 mezi farními.³³⁷ Stavba nynějšího počala roku 1712.³³⁸ Do roku 1722 již tak daleko pokročila, že se pod nynější kazatelnou základní kámen slavně položiti mohl. Roku 1726 bylo presbyterium a roku 1736 již celý kostel posvěcen, věže jsou 126 střevice³³⁹ vysoké. Za velkým oltářem jest 3 sáhy vysoký obraz

Pag. 53

od Josefa Rottera v Brně roku 1751 malovaný, sochy vedle něho zhotoveny jsou od Bartoloměje a Jana bratří Heinrichův, řezbářův z Litrbachu.³⁴⁰ V umrlčí kapli pak jest starý oltář, kterýž sem roku 1799 ze staré zámecké kaple byl přinešen. V celém kostele jest 32 znamenitých olejních³⁴¹ obrazů, mezi nimi 3 z předešlého kostela pocházejí, varhany vyměnil brněnský varhanář roku 1817 za předešlé staré. V kryptě jest památné tělo kněze Josefa bratra Machka, administrátora fary svojanovské, (při shlédnutí 14. 10. 1873 již jest rozpadlé), které zde od roku 1777

³³⁷ Uveden již 3. prosince 1349. Jedná se zároveň o první dochovanou písemnou zmínkou o Bystrém vůbec. Zmínka středověkém chrámu sv. Jana Křtitele pochází z arcibiskupské listiny Arnošta z Pardubic, jenž se týká litomyšlského biskupství, pod které začalo Bystré spadat po jeho založení. Založeno bylo bulou papeže Klementa VI. roku 1344. Převzalo 4 děkanáty z pražské a 2 děkanáty z olomoucké diecéze. Fakticky zaniklo roku 1425 během husitských válek, ale právně existovalo až do poloviny 16. století. Roku 1973 bylo obnoveno jako biskupství titulární. Srov. Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin 1*, Praha 1991, s. 231.

³³⁸ Stavba nového barokního kostela svatého Jana Křtitele v roce 1712 nezačala. Tohoto roku se sice majitel panství Jakub Hannibal z Hohenemsu ke stavbě zavával, ale k jeho stavbě došlo až do deset let později. Důvodem bylo řádění moru ve farnosti v letech 1713-1714 a také požár radnice v roce 1715, jejíž oprava dostala v následujících letech přednost. V roce 1721 pak proběhlo zajišťování finančních prostředků pro stavbu. Jakub Hannibal se zahájení stavby už nedožil a tak se jí musel ujmout jeho syn František Rudolf z Hohenemsu. Základní kámen byl položen 8. června 1722 farářem Janem Jindřichem Heftem za asistence hraběte. Presbytář byl vysvěcen již dalším farářem, Zikmundem Vlachem, 27. října 1726. K vysvěcení celého kostela došlo až 2. května 1736. Až na počátku 40. let byla dokončena podlaha, hlavní vchod a vstup na kůr. Kvůli finanční náročnosti stavby se zpočátku využívalo vybavení starého kostela. Celková částka stavby překročila 6100 zlatých a materiál byl zdarma dodaný vrchností. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 60-84, 129-131, 921; VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 53.

³³⁹ Tzn. vídeňská stopa, 1 v. stopa = 31,61 cm.

³⁴⁰ Roku 1749 vytvořil Bartoloměj Hendrich hlavní oltář za 500 zlatých, brněnský malíř Josef Tadeáš Rotter vyhotovil oltářní obraz za 300 zlatých a štafír Václav Weintritt za 724 zlatých oltář pozlatil. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 891.

³⁴¹ Obrazy malované olejivými barvami.

nezetlelé, ale vysušené leží. Viděti i zřenice v očích. Tak bylo nalezeno při otevření krypty roku 1834 a vínem umyto, načež hned zčernalo. Nebožtík držel kousek čerstvého a ještě vonícího rozmarýnu v ruce, jež tehdaž vzali a zasaditi chtěli. Avšak jak rostlinka na čerstvý vzduch přišla, v prach se rozpadla. Největší zvon má asi 12 centů, nápis na něm zní takto. „Léta páně 1520, pátou neděli po očištění Panny Marie tento zvon udělán jest od mistra Matěje.“ Druhý váží 5 centů, nalézal se již roku 1727 na věži, puknul roku 1743 a byl pak od vdovy Kateřiny Kernkrieglové přelit a Panně Marii Zábrdovické posvěcen. Má tento nápis. „Vstaň Marie, přinášej pomoc orodováním tvým ctitelům. Kateřina Kernkrieglová v Brně 1743.“ Malý váží 4 centy. Nacházel se již roku 1727 na věži a byl roku 1767 v Olomouci přelit. Nápis „Ke cti svatého Floriana, aby orodoval za městečko naše. 1767.“ Umíráček má nápis „Sigmund Kergherr in Brün r. 1712 goss mich.“ Bývalý hřbitov okolo kostela byl roku 1786 zrušen, na místě, kde druhdy kostnice stála, jest nyní škola. Fara byla roku 1690 od hraběnky Kateřiny z Martinic vystavěna, čehož na památku z kamene vytesané erby s letopočtem 1692 na průčelí domu zasazeny jsou.³⁴²

Pag. 54

Nejvyšší vrch v nejbližším okolí bysterském, Libín, kopec, vyniká dle vyměření císařsko-královského setníka od měřictví Pavka roku 1852 vykonaného, na 2640 střeovic nad hladinu mořskou. Baldovská studánka³⁴³ vydává 6 mázů³⁴⁴ v minutě vody, má tepla + 7 stupňů.³⁴⁵ Přemysl Otakar II., založiv roku 1265 nynější královské město Poličku v okrese hradu Svojanova, zapsal tento hrad i s celým okresem jakožto věno své druhé manželce, královně Kunhutě. Svojanov s celým

³⁴² Hraběnka Anna Kateřina z Martinic zemřela již roku 1685. V následujícím roce koupil panství Jan Leopold z Valderode. Právě jeho přesvědčil farář G. A. Herbst k výstavbě nové fary roku 1690. Nad svým vchodem má erb Martiniců a Valderode. Viz pag. 23. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 35.

³⁴³ Viz pag. 187.

³⁴⁴ 1 máz = 1,069 l

³⁴⁵ Jedná se o stupně Réaumura (°R). Jednotka teploty zavedená francouzským přírodovědcem Reném Réaumurem v roce 1730. 0 °R je bod mraznutí vody a 80 °R bod varu vody.

obširným panstvím zůstal tedy věnem královen českých a dostával se zápisem v zástavu rozličným mocným rodům. Roku 1579 prodal jej císař Rudolf II. v úterý po svatém Petru a Pavlu v dědictví Hertvíkovi Žejdlicovi.³⁴⁶ Celé panství obsahovalo tehdy hrad Svojanov, městečko Svojanov s předměstím a dvorem, tvrz a městečko Bystré, vsi Hartmanice, Trpín, Hlásnice, Studenec, Hutě, Dolní i Přední Lhotu, Zadní a Jobovu Lhotu, Korouhev, Lačnov, Rohoznou, Manovu Lhotu, Pomezí, Stašov, Čtyři Dvory, Bělou, Dlouhou s mlýny, Zařenice, Brněnec, Vítějeves, Poloupenou, Chrastavec, Jedlovou, Starý Svojanov, Banín, Novou Bělou, Sedliště, Široký Důl, Telecí, Oldřiš, Borovou a Nedvězí. Původní přepis v městském archivu Poličském to dosvědčuje. Ve městysu Svojanově se počítalo na 200 soukeníků. Třicetiletá válka a pruské války, pak časté návaly vod způsobily, že nyní ze živného druhdy města ledva čtvrtý díl pozůstal. Tamní nejstarší obecní kniha začíná roku 1465. V ní jsou též nálezy hrdelního práva zaznamenány, jež městská rada provozovala a popraviště nalézá se opodál města na hoře šibeniční, která posud tak slove. Roku 1591 byl velký hlad, takže lidé z drtin a kůr od stromů kaši

Pag. 55

vařili a jedli. Roku 1606 zuřil zde mor. Roku 1608 vojsko bratra Matyáše veskrz táhlo do Čech a mnoho škody způsobilo. Roku 1621 po bitvě bělohorské kozáci se do Polska vraceli, vyloupili celé město. Valdštejn to opakoval roku 1624, když do Slezska táhl. Švédové tu byly v letech 1642 a 1645. Roku 1643 táhl tudy Gallas s 60 000 muži a 2000 vozy přes Svojanov a Bystré, daleko vůkol všecko poplenil. Roku 1646 vpadla sem zase jízda saská. Roku 1798 táhli přes Svojanov Rusové. Roku 1805 opět. Roku 1809 přišli sem Francouzové co nepřátelé. Jaký div, když se druhdy kvetoucí městečko během těchto časů proměnilo v sídlo bídy a zpustlosti, na to ještě 3. května 1842 z většího dílu vyhořelo 18 domků a zámek, 6 lidí přišlo o život. Kaple sv. Máří Majdaleny v Hlásnici stojí vedle zřícenin bývalého většího kostela. Dle pověsti stál prej při něm panenský klášter, kterýž od husitův zbořen byl.

³⁴⁶ Viz pag. 23.

Bývala tu hlučná pouť po 14 dní trvající, ve Svojanově jest bula papeže Benedikta XIII. Od 16. července 1725, kterou se každému, kdo u sv. Máří Majdaleny zvláště v den této svatě jisté pobožnosti vykoná, sedmileté odpustky uděluje. V lesní rokli pod kaplí pryští se dvě studánky, při kterých bývaly hojně navštěvovaný lázně a poustevna, jenž ještě roku 1698 byla od Jiřího Horského obývána. Zřídla tamní nikdy nezamrzají a mívají stejné teplo 7-8 stupně.³⁴⁷ Lékárník poličský ji léčebně zkoumal a našel, že mezi minerální vody náleží. Trpínský kostel³⁴⁸ z velmi starých časův pochází, neboť vyskytuje se již roku 1350 mezi farami k biskupství Litomyšlskému postoupenými. Nynější kostel byl teprve roku 1683 od hraběnky Anny Kateřiny z Martinic založen a roku 1689 v první neděli adventní posvěcen. Ze starého kostela pochází nynější kazatelna. K hartmanské kapli³⁴⁹ byl položen základ na místě starší kaple roku 1706 a roku 1708 byla vysvěcena, pozitiv jest ze Stašova, oltář pak ze starého kostela Bysterského. Od roku 1706 tam odpočívá hraběnka.

Pag. 56

Roku 1833 se líčil bysterský kostel a pod věžema do toho k zinku se dával tesaný kámen. Líčený byl celý jenom vápnem bílým. Roku 1833 vyhořela u domu číslo 37 o posvícení pazderna³⁵⁰ o 11 hodině v noci. Roku 1863 se zase líčil, dvojím vápnem, totiž bílým a černým, čímž ta krásná práce se stala znatelnější, zato byl ale dřív světlejší. Též varhany se spravovali od mistra z Moravské Třebovej. Celý přišly znovu k předělání a k barvení, kdežto dříve byly jen bíle nabarvené. Roku 1833 se líčil z lešení, ze sloupů dělané, kdežto roku 1863 si dali lešení z žebříků, postavili

³⁴⁷ oR.

³⁴⁸ Trpínský kostel dala stavět hraběnka z Martinic 13. září 1683, kdy byl položen základní kámen farářem Herbstem. Při bourání starého kostela došlo 19. září k zavalení a smrti dvou zedníků. Vystavěn byl jednolodní kostel se vztaženými pilíři, mezi kterými se nachází na obou stranách kaple a nad nimi empory, presbytář je úzký trojboce zakončený. Vysvěcen byl v roce 1689 a jeho stavba vyšla na 1136 zlatých, přičemž materiál dodala hraběnka. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 25 a 42; dále srov; Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech IV*, Praha 1982, s. 81.

³⁴⁹ Viz pag. 2.

³⁵⁰ Venkovská budova sloužící k sušení textilních rostlin, velmi náchylná k požárům.

je, nahoře a dole upevnili a pak kladli na šprusle desky asi sáh³⁵¹ od sebe až nahoru. Roku 1868 byla velká bouřka a dne 22. máje 1868 v poledne v Jedlovej vzala u pil voda moc desek a klad. Pachovskej musil ostat s koňma přes noc v lese, až opadla voda. 7. prosince odpoledne 1 hodinu téhož roku bylo tak hrozné zvětření, že vítr odnášel střechy ze stavení, shazoval komíny a hroznou spoustu učinil v lesích, takže kolik dřev v jednom místě leželo na sobě a přes sebe.

Selské povstání 1775³⁵²

Poddaný lid český jsa od svých vrchností v 17. a 18. století krutě sužován, pozdvihl se několikrát, aby svrhl své těžké jho a dobyl sobě žádané svobody. Známa jsou zvláště povstání větší: roku 1627, když měli všichni obyvatelé nekatoličtí buď na víru katolickou přestoupiti, nebo z vlasti se vystěhovati.³⁵³ Roku 1680, když poddaní ještě více nežli za předešlých dob robotou tížení byli,³⁵⁴ a povstání roku 1775. Mnohá poddaná města a městečka ještě na konci 16. století místo roboty dávala poplatek o vánocích a nebyla k práci potahována, měla vlastní značné pozemky, lesy a pivovar,

Pag. 57

mohla sama pivo vařiti a toto, jakož i víno, svobodně prodávati, každý mohl svobodnou vůli ostatků kšaftem pořádek činiti bez překážky vrchnosti. V 17. a 18. století pak vrchnost poddaným na živnostech a právech stále utahovala, odúmrti brala, za roboty bývalé poplatky vymáhala, avšak i robotu také při dvorech žádala, prodej piva a vína sobě ponechala, majetek obecní, zvláště lesy, libovolně ubírala a ke svým připojovala. K oněm příčinám připojily se ještě jiné, tak na mnoha panstvích nevěděli, jaká jejich kontribučenská kasa, jakož i také před dvěma lety (roku 1773), co tak se kontribučenské obilí prodalo, kam peníze se obrátily. Přišly k tomu pohromy válečné. Sedlák musil zásoby potravin dávat pro vojsko často

³⁵¹ 1 sáh = 1,78 m

³⁵² Na následujících stranách kroniky výstižně shrnuto. Literatura viz Josef PETRÁŇ, *Rebelie: příběh jednoho týdne a dvou dní v březnu roku 1775*, Praha 1975.

³⁵³ Po vydání Obnoveného zřízení zemského.

³⁵⁴ Tzv. selské rebelie, řada lidových povstání za účelem stanovení míry robotního zatížení.

chleby péci, na přípřeže býti. Nastala i neúroda roku 1769–1770, z toho nesmírná dražota roku 1771–1772, kdy ubozí lidé i hladem umírali. Smutné tyto zjevy na cestách svých v Čechách poznal císař Josef II. i hleděl toho, aby lidu tomu se polehčilo. Příčiněním jeho roku 1773 ustanovena zvláštní komise, která by poměry robotní upravila a tím lidu ulehčila. Zpráva o komisi došla i poddaného lidu a mnozí nepokojní lidé chopili se příležitosti té a povstání učinili. Dne 18. června 1775 byl vydán patent, aby urbářové³⁵⁵ zpočátku jenom na menších statcích k spravování se podle nich vydání byly, udávali někteří, že to není pravý patent, ten prej vrchnosti nechají vyhlásiti a naše jim robota zrušuje. I zvolili sobě povstalecký výbor, zřídili velký kancelář s mnohými písaři a dopisovali do všech krajů. Povstání chtěli na den 16. května 1775 učiniti, poněvadž přes 12 000 vesnic v Čechách jest, měli z každé vesnice 3 muži toho dne ku Praze přijíti, jeden ozbrojen a dva jen jakoby šli na počet.

Pag. 58

Nedočkali však umluveného času. Již na počátku roku 1775 srocovali se sedláci čeští i němečtí, žádající by jim zlatý patent vydán a robota dle něho zmenšena nebo zrušena byla. První hnutí šlo od Trutnova k Broumovu. A první rocení stalo se v Teplici.³⁵⁶ Na cestě své nutili obyvatele od domu k domu, aby z každého stavení jeden muž k nim se přidal a kdo se zdráhal, bylo mu vše rozbito, ano i domácí trýznění. Poplenili mnoho zámků. Počet jejich ku vzpouře přinucených stále rostl, dosáhl výše 16–18 000 mužů. Ti pak rozdělivše na více oddělení. Ve Vysokém,³⁵⁷ když přišli na náměstí, poručili si jídlo i pití a z každého čísla, aby s nima jeden šel, pak obrátili k Jesenemce³⁵⁸. Když do zámku přišli, paní baronka proti nim vyšla a prosila, aby jim a zámku neškodili, piva a kořalky že dostanou dost. Nějaký Jirka Ševců z Přívlaky na to jí řekl, že když jemu hubičku dá, nic se jim neublíží. Ona to

³⁵⁵ Urbář byla hospodářská kniha z vrchnostenské proveniencie, ve které byly zapsány jednotlivé povinnosti poddaných daného panství.

³⁵⁶ Teplice nad Metují.

³⁵⁷ Vysoké nad Jizerou.

³⁵⁸ Jesenný.

udělala, a tak také žádný jim v ničem škoditi nemohl. Zvěst o takovém pustošení rychle všechna pohraničná města naplnila strachem. Dne 24. března přitáhli počtem asi 15 000 ku Praze, tu vytáhl proti povstalcům zbrojmistr pan z Vindu, zajal jich 700 a ostatní rozehnal. Sedláci z okolí Králohradeckého poplenivše některé kostely a zámky, zvláště libčanský, přitáhli ve třech odděleních ke Chlumu.³⁵⁹ U Velkého Barchova zámek zcela vyplenili, u Chlumu se spojili, kdež nebylo jen 8 mužů vojska střežoucí erární sklad. I poslání hned do Kutné Hory. Dali se do plnění a pustošení příbytků a vyvalili ze sklepů všechny sudy. Nastalo veliké pití a křik. Zatím jiné oddělení chtělo do města vniknouti. Měšťané však zastavivše ulice postavili se na odpor. A co tu bylo bojováno, z nenadála z náměstí zavířily bubny vojenské. Bylo nepozorovaně po částech polních vojsko sem na pomoc přispíšilo a po krátkém boji povstalec přemohlo, kolem 200 jich zajalo, mnozí utíkající v rybníce zahynuli.³⁶⁰ Zajatí byli po dvou provazy svázáni a soudu vydáni. Po vyšetřování byli mnozí zajatci k smrti odsouzeni, byli dopraveni na ta místa, kde se zločinu dopustili, tam na nejživějších cestách pověšeni byli. Konečně 13. srpna 1775 vydán robotní patent pro království české a slavně po celé zemi vyhlášen jest,³⁶¹ selskému povstání učiněn konec.

Pag. 59

Vláda uzavřela ty zásady a pravidla, dle kterýžto se ulehčení státi může a má pročež již v předešlých patentech (hlavně roku 1680, 1738, 1751, 1753, 1770, 1771 vydaných) obsaženo jest, aby z toho veškeří poddaní své budoucí robotní povinnosti patrně seznati mohli. Dle tohoto patentu zůstali poddaní, kteří až posud pěší robotu konali, také budoucně pouze pěší robotníci, jakož i ti, kteří až posud s potahem robotovali, avšak přes 9 zlatých 30 krejcarů roční kontribuce neplatili budoucně žádnou jízdní, nýbrž jen pěší robotu konati měli. Podruh nebo podruhyně ročně vesměs s jednou osobou 13 dní, chalupník, jenž přes 57 krejcarů neplatil,

³⁵⁹ Chlumec nad Cidlinou.

³⁶⁰ Odtud pochází české úsloví „dopadnout jak sedláci u Chlumce“.

³⁶¹ Josef KALOUSEK, *Řády selské a instrukce hospodářské 1698-1780*, Praha 1908, s. 488-516.

ročně s jednou osobou 26 dní, který více daně nad nežli 57 krejcarů, ale přes 2 zlaté 51 krejcarů neplatil, týdně 1 den, který více daně než 2 zlaté 51 krejcarů, ale ne přes 4 zlaté 45 krejcarů, týdně s jednou osobou 1½ dne, který více daně než 4 zlaté 45 krejcarů, ale ne přes 7 zlatých 7½ krejcarů, týdně 2 dni, který více než 7 zlatých 7½ krejcarů a ne přes 9 zlatých 30 krejcarů, týdně 2½ dne, který více než 9 zlatých 30 krejcarů a cokoli nad to platil, týdně 3 dni. Při jízdní robotě zůstali i dále, již byli přes 9 zlatých 30 krejcarů, platili a s potahem robotovali a ustaveno bylo, že budoucně konati má poddaný, který nebyl za víc nežli čtvrtusedlého³⁶² a tudíž přes 14 zlatých 15 krejcarů neplatil s jedním kusem potahu týdně 3 dni. Půlsedlák neplatě daně přes 25 zlatých 30 krejcarů s párem potahu týdně tři dni a od sv. Jana do sv. Václava téhodně³⁶³ s jednou osobou pěší roboty; který byl za víc než půl usedlého, avšak tři čtvrtě usedlého nepřesahal, tudíž více daně měl nežli 28 zlatých 30 krejcarů a ne přes 42 zlatých 45 krejcarů s 3 kusy potahu týdně tři dni a od sv. Jana až do sv. Václava týdně dva dni pěší roboty s jednou osobou; který více než 42 zlatých 45 krejcarů a cokoli nad to platil, se 4 kusy potahu týdně tři dni a od sv. Jana do sv. Václava týdně tři dni pěší roboty s jednou osobou. Tím způsobem byla robota vesměs umenšena, i bylo ještě žadoněno, aby též nevolnictví zrušeno bylo. I stalo se tak. Císař Josef II. dne 1. listopadu 1781 vydal patent,³⁶⁴ jímž poddaný stal se majetníkem statku, nyní dědičného, a každý poddaný nabyt práva k ženění, měl na vůli z panství se vystěhovati, řemeslem a uměním se učiti, po výdělku tam jíti, když ho nalézali, tím urovnány poměry ku zvelebení stavu rolnického, i dosaženo, po čem poddaný lid tak dlouho byl toužil.

³⁶² Čtvrtsedlák.

³⁶³ Týdně.

³⁶⁴ 1. listopadu 1781 byl vydán Josefem II. patent o zrušení nevolnictví v českých zemích. Byla zrušena osobní závislost poddaných na vrchnosti a poddaný se tak stával osobně svobodný. Mohl se tak svobodně stěhovat, odcházet, pracovat i studovat mimo hranice panství a mohl uzavírat manželství bez souhlasu vrchnosti. Poddaný ale stále zůstával vázaný vrchností, musel plnit robotní povinnosti, včetně naturálních a peněžních závazků až do zrušení roboty v roce 1848. Srov. Josef HAUBELT, *Zrušení nevolnictví. Významná událost v dějinách našeho lidu*, Praha 1981, s. 99-125.

Pag. 60

1691. Byla v Bystrém vystavěna nová fara. Naproti kostelu, nejprve byla u hospody.³⁶⁵

1717. Byl dostavěn v Bystrém radní dům, který v pilnosti 2 léta stával, spotřebovalo se k tomu stavení 330 kmenů, sekalo se něco v obecním lese a ostatní se od vrchnosti koupilo. Na vypálení cihel a vápna spotřebovalo se 210 sáhů dříví. Sousedí, kteří drželi koně, musili všechno stavivo dovážet. Každý 75 dní, domkáři 23 dní a podruzi 9 dní. Cihel se spotřebovalo 37 700. Peněz se vyplatilo 1400 zlatých. Vrchnost nebyla nápomocná s ničím. Obstarávatel toho všeho byl Jan Elčkner, primátor bysterský.³⁶⁶

1712. Začal se stavět v Bystrém nový kostel na tom místě, kde starý stál, který se za 2 léta rozboural.³⁶⁷

1832 Vyhořelo domovní číslo 200 Ignáce Kukly právě o velké mši sváteční.

1846. Vyhořelo v Bystrém číslo 13 25. srpna o půlnoci.

³⁶⁵ Stavba nové farní budovy započala roku 1690, když farář Gottfried Anton Herbst přesvědčil majitele panství Jana Leopolda z Valderode k nutnosti její výstavby. Sám farář Herbst se ve staré farní kronice několikrát zmiňuje o původní faře, která ležela na místě dnešního domu čp. 85 jako o neopravitelné ruině. Její stav také zhoršoval svažující se terén, na kterém byla postavena. Navíc kvůli úspěšnému působení nedávno založeného škapulířového bratrstva nemohla zajistit potřeby poutníků, kteří do Bystrého směřovali. Hrabě z Valderode přislíbil dodání materiálů na stavbu a o plány se postaral vrchnostenský polír Jakub Ruppert. Po vyměnění či odkoupení pozemků od tří mužů byl získán pozemek pro výstavbu, který leží proti západnímu průčelí kostela. Dne 14. října 1690 byl položen základní kámen hejtmanem bysterské panství Martinem Ferdinandem Fiderem. 29. října 1692 byl pak farář Herbst slavnostně uveden na faru za účasti světských i duchovních představitelů širokého bysterského okolí. Celkové výdaje na stavbu čítaly 1326 zlatých a 25 krejcarů. Jedná se o jednopatrovou budovu, která slouží bysterským farářům dodnes. Srov. SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 24, 33-39; dále srov. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 51.

³⁶⁶ Původní radnice stála v Bystrém od 60. let 16. století. Značně zchátralou budovu navíc postihl v roce 1715 požár. Následujícího roku byla započata stavba a roku 1719 dokončena. Postavena byla jednopatrová budova s věží, které zároveň sloužila i jako zájezdni hostinec. Po dalších 187 let od dokončení byl na radniční věži umístěn erb rodu Hohenemsů. Není pravdou, že by vrchnost nebyla nápomocna, na stavbu dodala veškeré materiály. Srov. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 65.

³⁶⁷ Chybné údaje, viz pag. 52.

1847. Vyhořelo číslo 31 o 9 hodinách večer.

1848. Vyhořela vod čísla 47 stodola. 30. 10. v sobotu.

1849. přistoupila společnost Srdce Pána Ježíše v Bystrým, k dědictví svatojanského v Praze za 20 zlatých.

1852 složilo 12 dobrodinců též 20 zlatých k témuž dědictví za obec bysterskou. Jména těch dobrodinců jsou zaznamenaný na druhé straně diplomu, co visí na oltáři sv. Jana v kostele.

1854 byla velká povodeň v Bystrým. Též také silně potklouklo na třech polích od Hendlichova kříže k hartmanské kapliče, bouřka přišla od Niklovic, z žita ostalo sotva 10. díl stát, dne 17. 7. o 3 hodinách odpoledne. Též toho roku byla nová zeď u krchova³⁶⁸ vystavěna, o půl druhého sáhu přišla dále k silnici, co uzavírá krchov.

1855. 4. srpna zabil hrom 2 kusy dobytka Martinom v Nedvězím a 31. srpna zase v bysterským zámku 3 stelné jalovice, uhodil do lípy a z lípy vjel oknem do chlěva.

Pag. 61

1667 dne 21. října o posvícení vyšel po 7 hodině u Tomáše, barvíře pláten, domovní číslo 44, oheň a pohltil 17 stavení velkých a 3 chalupy, 15 stodol.

1649. Dne 17. července udeřil boží posel³⁶⁹ do chrámu páně v městečku Bystrým, roztrhal schody a některé ve vazbě trámy, šindel však nezapálil.

1735 dne 25. listopadu vyšel oheň od Andrese Maušperka, číslo 11, a strávil ještě 2 stavení, číslo 9 a 10.

1675. V Hamřích přestali jít hutě a pec tak nazvaná vysoká vyhasla, poněvadž všecky lesy téměř již skloučené³⁷⁰ byly a na tom místě se zakládala osada Hamry. Co je teď v Hamřích první mlejn, tak nazvaný Jedličků, tam stála ona vysoká pec,

³⁶⁸ Hřbitova.

³⁶⁹ Blesk.

³⁷⁰ Sklučit neboli kácet.

od roku 1658 až do 1675 literna železná. O co je teď dolní mlejn, číslo 23, tam byly kovací hamry od roku 1658 až 1676.³⁷¹

1817. Toho roku se vozily na Jiřího³⁷² ještě na saních klády a byl úrodný rok. Takže za 27 zlatých za žito spadlo na 3 zlaté.

1842 Toho roku 5 měsíců nepršelo a na Anděla strážce³⁷³ bylo všecko obilí sklizeno a byl na obilí úrodný rok.

1843 Toho roku chodili lidi v měsíci únoru bosí do lesa a na Štědrý den též také.

1844 Toho roku padaly na horní roli u Nedvězího kroupy jak vlašský ořech. A žita nebyly ještě ani o svatým Václavu³⁷⁴ sklizený, poněvadž moc pršelo.

1844 Toho roku byl stavěný u kostela železný kříž, nákladem celé kolatury. V něm jsou schované spisy.

1845 Toho roku vyhořelo celé město Polička.

1846 Toho roku padl 1. máje sníh a ponejprv shnily na poli erteple,³⁷⁵ takže se sotva sazba sklídila, to mělo smutný následek, druhého roku přišlo žito přes 20 zlatých a žebráci na kolenouch prosili

Pag. 62

o svatou almužnu, chudí lidí, který se prosit styděli, ty požívali hovězí krev a do mouky míchali otruby, aby se jen nasýtili.

1848 Se začalo v Bystrým 28. března orat a v máji přišly teprve silné mrazy. 15. toho měsíce byla dána konstituce a 7. října toho roku byla vyzdvižena poddanost.³⁷⁶

³⁷¹ Majitel panství Maximilián Valentin z Martinic, který působil jako nejvyšší zemský sudí dal ze své iniciativy na panství vybudovat dva železářské závody. Vznikl tak hamr v údolí Žleb, na jehož místě vznikla osada Hamry. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 41.

³⁷² 24. dubna.

³⁷³ 2. října.

³⁷⁴ 28. září.

³⁷⁵ Brambory.

³⁷⁶ Viz pag. 46-47.

1850 Bylo mnoho škodlivých bouřek a přívalů, takže voda 2 centy³⁷⁷ těžké kameny sebou válela a rokle učinila na polích a lukách na 5 až přes 6 střevíců³⁷⁸ hluboké. Takže od roku 1811 tak škodlivé bouřky nebyly. Se stalo 20 máje.

1850 8. srpna v Bystrém se volil první konstituční výbor a 9. si volil výbor ze svého středu burgmistra³⁷⁹ a 2 radní, 1 radní a 1 do výboru a 2 náhradníci byli zvoleni z Nedvězího. Za starostu byl zvolen Anton Michl z čísla 38. Pan komisař jich ohlašoval při střelbě z moždířů a při hudbě. Načež se šlo v slavném průvodu do chrámu Páně. Při střelbě z moždířů a hudbě byla obětována přede mší svatou se skládala přísaha. Po skončení mši svatej se opět šlo při velkém shromáždění lidu a při hudbě do radnice.³⁸⁰

1851 Nastalo na jaře brzy teplo, takže na svatého Jiřího již luka a žita pěkně zeleného bylo, zato ale máj byl tak studený, že ještě 6. máje od 8 hodin ráno až do 12 silně chumelilo a 15. byl tak silný mráz, že když šel po trávníku, tatáž tráva zčernala. Léto bylo celé příliš mokré, takže se nic bez zmoknutí nesklidilo, ani sena, ani obilí, obzvlášť obilí utrpělo velkou škodu. Na začátku srpna začalo pršet a přšlo až do polovice října, takže skrz ten celý čas sotva v 14 dnech den neb dva se zdrželo

³⁷⁷ 1 cent = 61,7 kg

³⁷⁸ 1 střevíc = 29-57 cm

³⁷⁹ Starostu.

³⁸⁰ Po zrušení nevolnictví a v důsledku revolučních událostí v roce 1848 došlo k zásadním změnám ve státní správě. Zrušena byla šlechtická panství a následně během roku 1850 ustanoveny nové kraje, politické a soudní okresy. Zcela novou institucí se stala samospráva. Při rušení vrchnostenské správy bylo zjištěno, že vykonávala natolik rozsáhlou agendu, že bylo příliš nákladné zřizovat tak velké množství státních úřadů. Oktrojovaná ústava císaře Františka Josefa I. zaručovala právo na „svobodnou obec“. Každé lidské sídliště se muselo stát obcí, nebo jako součást obce osadou. V každé obci se měl zřídit obecní výbor volený na tříleté období, který volil do svého středu starostu (purkmistra) a alespoň dva radní. Starosta disponoval výkonnou pravomocí, tudíž prováděl usnesení obecního výboru. Obecní samospráva začala fungovat v roce 1850. Do pravomocí starostů přešla péče o chudé, obecní majetek či hospodářství. Volební právo obecních orgánů bylo podmíněno majetkovým censem. Voliči byli rozděleni do třech voličských sborů dle výše majetku. Nevolení členové obecního sboru (tzv. virilisté) byli automaticky z podstaty své funkce správce velkostatku a místní duchovní. Při volbách v Bystrém 8. srpna 1850 volilo celkem 297 voličů (ve třech sborech: 15, 75, 207). Prvním starostou se stal Antonín Michl (čp. 38), prvním radním Gustav Schneider (čp. 1, virilista – správce velkostatku), druhým radním František Just (zastupoval Nedvězí). Srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích*, Praha 2005, s. 297-308; dále srov. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., *Bystré*, s. 69-70.

deště, obzvlášť v neděli bývalo jasno, takže byli lidé nuceni po všechny neděle a svátky pracovat o obilí, neb

Pag. 63

již nejen naležatě, ale i nastojatě rostlo a v stodoly mnohým tak zrostlo, že nemohli ani snopy od sebe odtrhnout. Zemčata³⁸¹ se též neurodily a k tomu ještě zčernaly, takže mnohý ani sazbu nedostal nazpět. Žita sypaly sotva kopa 3 míry a pšenice sklídl mnohý, co vysel, a ještě z toho nemoch ani z jednoho ani z druhého nic upíct. Po žních leny ty vzaly zkázu neb po vytahání nic nezaschly a ustavičně na ně přšelo, tak se nic neležely a na začátku listopadu již přišel sníh, takže kdo ho nesebral před tím sněhem, potom již k žádné potřebě nebyl, větším dílem se užíval za stelivo pod dobytek. Mnohý ho zaorali hned na podzim, po vesnicích třeba po kolika měřicích. Takže pamětníka nebylo, by takový zlý rok pamatoval.

Roku 1852 24. února byli 3 zlaté svatby odbývané v chrámu Páně bysterským.

Roku 1853 24. máje byla postavena socha svatého Jana u kostela a 16. byla svěcena. Václav Kafka, hospodský, majitel panského domu číslo 49, odporučil v poslední vůli 240 zlatých, což koštovala³⁸² litina sama, jenž váží asi 8 centů a ostatní dodala po něm pozůstalá vdova, jest v té soše uschovaný též pamětní spis.

Roku 1854 dne 25. května den na nebe vystoupení Páně byla v Bystrým hrozná povodeň, takže žádného pamětníka nebylo, aby byl takové zvodnění pamatoval. Bouřka přišla o jedné hodině z poledne od západu a trvala do dvou hodin, na polích tak velké škody nezpůsobila jako u stavení, poněvadž byla role ulehlá. U rybníka šla voda přes celý hráz, u Kašpárkova ale vyrazila na silnici a tekla na 2 střevíce vysoko po silnici do mostu. Mosta půl utrhla, voda u mostu dřívím naneseným zaražena, vystoupila až nad most a tekla přes silnici a odnesla od vedlejších

³⁸¹ Brambory.

³⁸² Stála.

Pag. 64

chalup dříví a od zahrad ploty. Ve mlejně přišla až do světnice, na dolním piliři u dvora stála přes 5 stěevíce vysoko, od čísla 143 Johana Dvořáka utrhla stodůlku a s níž od třetí chalupy také a co pobrala divného náradí, šindele, dříví všeho druhu, takže druhého dne na vozy odváželi z panského rybníka, co se tam zarazilo, mnohý přišel o všecko dříví, takže neměl čím zatopit. Velká neúroda byla toho roku, takže sotva sypala kopa 3 míry zemských jablek³⁸³ mnohý sotva tolik sklídl, co vysázel, z toho následoval na rok 1855 hrozný nedostatek a hlad, takže lidé byli nucený divnými prostředky si pomáhat z hladu, tak kupovali z parního mlýna otruby a ovsa, přidávali mouku do chleba a mnohý chudý člověk byl rád, když se u někoho nasýtil šlupkama z jablek. Pšenice byla za 20 zlatých, žito za 16 zlatých., jáhle 25 zlatých, jabka za 4 zlatých, oves 6 zlatých. 1855 dne 19. května padal ještě přes 2 hodiny sních, takže ještě třetí den byl pod mezema k spatření. Také toho roku ponejprv navštívila Bystrý cholera, v měsíci srpnu a září požádala 10 obětí, v 5–6 hodinách usmrcovala z jednoho čísla 3, matku, syna a toho syna manželku v třech dnech pochovali. Lid jsa hrůzou pojat, scházel se k věčným modlitbám a zpěvu k sv. sochám na náměstí a napotom do chrámu Páně, v neděli se držela křížová cesta, aby Bůh toho anděla zhoubně odvolal a chránil lid od náhlé a nenadálé smrti. 1857 byla krypta otevřena. V srpnu 1858 se dodělala silnice od Zemanova rybníka až na hranice, na dlaždění a na mosty přišly peníze z berního úřadu z Poličky.

Pag. 65

1858 v neděli dne 11. července byl svěcen sv. kříž u silnice k Jedlovej vedoucí. Byl postaven nákladem Bedřicha a Kláry Češkových, číslo domu 25, kamenická práce stála 70 zlatých, kříž se zlacením 65 zlatých. Též toho roku dne 26. srpna ve čtvrtek o půl třetí hodině přišla od jihozápadu taková bouřka a způsobila takové zvodnění, jakého snad ještě v Bystrým nebylo, o mnoho ještě větší než roce 1854, o té první zarazil o korkovej plot u mosta na silnici k Jedlovej vodu, ale o druhé povodni

³⁸³ Brambory.

ničehož u mostu vodě nepřekáželo a nemohl most i kanál to množství přijaté vody pojmouti, nýbrž nastoupila až na silnici a rozlila se až k nejbližším chalupám a kde co bylo, ode dřeva brala s sebou, od čísla domu 241 vzala mimo všeho hnoje též kůlnu a vůz s sebou a ten se u druhého mostu zarazil a voda vystoupila a do okolních chalup tekla, takže ji ve světnicích přes střevíc vysoko měli, vzala mimo té horní ještě jednu kůlnu a u Židovského rybníka most tak z něj nic nezanechala. Na troubsejch lukách nechala v křoví přes půl sáhu vysoko nános. Mitířskou a sulkovskou cestu tak vybrala, že na sulkovské cestě přes půl sáhu hlubokou jámu způsobila. Dříve skrže máj, červen a červenec takové přílišné sucho bylo, takže již druhý rok jarní obilí žádného zisku neneslo, takže mnohý některého druhu obilí, zvláště hrachu, ani neklidil tolik, co vysel, srpen a září zase byly mokré, takže jablka zčernaly, ale tak rozdilem, že mnohý sklídl po pytlí zase pytel a druhý měl třeba 10 pytlů zdravých. Až do 30. října bylo bez sněhu, toho dne začalo sněžit a mrznout, takže před sv. Martinem ta nejlepší sanice byla a drželo to až do 28. listopadu. Takže někteří teprve po adventním jarmarce mohli zelí a řepu klidit a jablka dokopávat.

Pag. 66

1861 Se začalo již ku konci března orat, to krásné a teplé počasí trvalo až do polovice dubna. 20. dubna bylo již zrána 10 stupňů zimy,³⁸⁴ 4. a 5. máje napadlo tolik sněhu, že mnozí chtěli pro památku jeti na saních, na křížové dni třetí den 8. máje se pro chumelenici ani nevedlo procesí do pole, a ještě na svatodušní svátky v neděli dne 19. máje skoro celé odpoledne padal sníh. Takže druhý den ráno na svatodušní pondělek pole byly celé pokryté sněhem. Hrách, který byl brzo setý, potřeboval v té zimě 5 neděl na zejiti. Každýho již pojímala hrůza při pomyšlení, že již tak daleko roční čas pokročil a ještě, že je taková zima. Však ale Bůh všemohoucí okázal, jak je mocný, ke konci máje se událo teplo a každého dne skoro přišla bouřka (u nás neškodná) a to trvalo až do polovice června. 16. června přišla poslední, která udělala v okolních obcích mnoho škody, obzvláště v Korouhvi

³⁸⁴ °R

potrhala pole, vzala u silnice most a odnesla kolik stodol. To již byl poslední větší déšť, neb již více jak se patří, toho roku nenamoklo, a přece byla taková úroda, až milo se podívat. U lnu byl větší kus vejbytku než obnášelo luhko,³⁸⁵ pro seno, jeteliny a obilí ani neměli lidi placu, vyjma zelí a ovoce všecko krásně se podařilo a dobře sklídilo, podzimek byl skoro beze všech mrazů a sníh přišel teprve 1ho prosince. Též toho roku dne 28. července v neděli, když byli lidi na požehnání, přišla od jihu taková povětrnice, že shodila na radnici kamzíka (před párma lety tam daného), u čísla domovního 45 zlámal u stodoly lípu v objemu 1 ½ sáhu, asi 2 sáhy od země, již hodně nakaženou.

Pag. 67

Rok 1863 byl zase příliš suchý, takže žádného pamětníka nebylo, aby takové sucho pamatoval, takže na celou brázdu nenamoklo, až teprv v druhé polovici září. Otavy se ani nesecky, jenom na těch nejúrodnějších lukách. U čísla 45, kde se sekává na 4 lukách otava, to se seklo jenom půl louky rybníkem pod potokem. U viky³⁸⁶ a hrachu se sotva sklídila setba, jeteliny byly první špatné a druhý se ani nesecky, ovsu bylo polovic proti roku 1862. Kromě žit, ostatní bylo všeho polovic. Dobytek opadl v ceně tak tuze, že bylo hovězí maso okolo svatého Václava za 8 krejcarů, kdežto bylo dříve za 20 krejcarů. Seno bylo za 3 zlatých, sláma cent za 1 zlatých 30 krejcarů až 1 zlatý 60 krejcarů.

1867 Napadlo 24. máje odpoledne a v noci tolik sněhu, že ostal pod mezema do třetího dne ležet, polámal moc ovocného stromoví a žita, co byly dlouhé a husté, také. Podzimek byl mokrá, takže vyky a otavy přes 3 neděle byly na poli. Vyka se nechala dříve sušit, než se dala do mlejna. 1873 dne 31. března vyhořelo domovní číslo 133 Vincence Leinvebera o 4 hodinách odpoledne. To bylo to jediné štěstí, že tu bylo hned dost lidí a vody, takže se to více nerozšířilo. 1873 dne 14. října otevřeli kryptu a našlo se tělo kněze Josefa Machka, administrátora v Svojanově, již

³⁸⁵ Luhy.

³⁸⁶ Vikev.

rozpadlé, pochován tu byl roku 1747. Roku 1873 se počalo vyučovat ve čtvrté třídě v Bystrým, z té světnice dole vpravo, co obýval dříve pan učitel, se ud'ála učební síň II. třídy.

Pag. 68

Roku 1833 vyhořela Šaurova pazderna v noci o 11 hodinách. Podruhé vyhořela roku 1878 27. 1.

1856 Vyhořelo číslo domovní 199 Antona Kukly dne 14. 6. před polednem.

1856 Vyhořelo číslo domovní 124 Jana Kunsta dne 12. září v noci po klekání.

1848 Se spravoval na kostele křížek a roku 1860 22. 8. se zasazoval, poznovu muselo se dát to dřevo nové, co v něm otáčí křížek.

1861 dne 26.–27. února byla v Bystrým od roku 1850 po druhé volba obecního výboru a 9. března se skládala v kostele přísaha.³⁸⁷

1861 též toho roku 18. března volily poličský a litomyšlský okresy dohromady jednoho vyslance v Litomyšli. Byl zvolen pan Josef Slavík z Morašic. Z litomyšlského okresu bylo voličů 88 a z polického 53.

1861 dne 6. dubna byl zahájen v Praze po 240 letech zase sněm.

1864 vyhořelo číslo domovní 217 13. října o 3. hodině odpoledne u Pospíšila.

1865 vyšel oheň na Bílou sobotu dne 15. dubna o půl 11. hodině v noci z čísla domovního 28 a shořelo 5 domů 27, 28, 29 a 30 a pak čísla domovního 272 zahrada, někdy k číslu 29 patřící vejměnek.

1865 26. září o 2 hodinách odpoledne vyhořel pivovar.

1865 18. prosince vyšel oheň u Demely, číslo domovní 127, o půl čtvrtě ráno a shořelo též číslo domovní 126 u Tesařů.

³⁸⁷ Starostou se stal František Kukla, čp. 31. Srov. V. VELEŠÍK - V. VELEŠÍK ml., Bystré, s. 70.

1866 se koupil z Brna stříkač³⁸⁸ za 600 zlatých ze sbírky po domech a z užitku špejchara.³⁸⁹

1867 24. 1. byl zvolen v Litomyšli za poslance Josef Slavík z Morašic ze 140 voličů 90 hlasy. Při druhé volbě 20. 3. byl zvolen ten samý jednohlasně, měl 120 hlasů.

1867 od 8. do 12. dubna napršelo tolik vody, že ostala na mokřinách stát na vrchu, že se již nemohla ani vpít do země. Těž toho roku se d'ála na starej věži nad sloupkama nová bář, dřevu i plech bylo již zejítý. Ďál o tom tesař Krajzl z Bystrýho, rodu ale z Jedlovej. Klempírskou práci d'ál Šubrt, též z Bystrýho.

1867 3 listopadu světili v Hartmanicích školu.

1868 dne 13. září o 7. hodině večer vyhořela stodola číslo 29.

1869 dne 19. března byla prodána obilní sýpka za 670 zlatých, pravím šest set sedmdesát zlatých.

1870 dne 25. března v 11. hodině ráno vyšel oheň v čísle domovním 12, vyhořelo číslo 11, 12 a 13. 29. srpna o čtvrt na jednu v poledne vyšel oheň v domovním čísle 94 a strávil dvě čísla 93 a 94. 18. 10. vyšel zase oheň, již toho roku potřetí, o půl třetí od něj číslo 174 a 173 také shořelo.

Pag. 69

1866. Tento rok jest pamětihodný, který přinesl s sebou tolik strastí a bídy na lidi. Už zima byla neobyčejná, neb nebylo žádného sněhu, ledva že ho drobek naprášilo, již zase druhý den ztál, takže se na saněch ani nejezdilo. 19. ledna bylo odpoledne +4 stupně tepla,³⁹⁰ na hromnice přšelo. Největší zima byla 15. března, -4 stupňů. Za to byl zase máj tak studený, že ještě 18. – 22. a 23. chumelilo, 22. klesl teploměr až na nulu. Na stromech zmrzlo listí a potom opadlo, obilí zmodralo, takže ze vzdáli nebylo ani vidět, že je tam co zaseto, v krajích, kde už žita kvetly, ty pomrzly, též

³⁸⁸ Hasičská stříkačka.

³⁸⁹ Sýpky

³⁹⁰ °R

vína a květ na ovocných stromech. U nás obilí se zase spravilo a bylo dosti pěkné, ale len již ostal krátký a řídký, jablek bylo také sotva polovic proti předešlému roku. Na to vypukla válka s Pruskem a se Sardinem,³⁹¹ s Pruskem skrze postoupení Šlesvik Holštýna³⁹² a vyloučení Rakouska z Německého spolku, a se Sardinem skrze postoupení Benátska. Prus uzavřel spolek se Sardinem na výboj a obranu a žádný z nich nesměl uzavřít mír bez svolení druhého. Tedy vypověděli skoro jednou³⁹³ Rakousku válku, která vypadla³⁹⁴ pro Rakousko tak nešťastně, že jsme musili místo obdržení náhrady za Šlesvik Holštýn ještě Prusku platit válečný útraty 30 milionů ve stříbře, za Benátsko jsme mohli před válkou též obdržeti náhradu, po prohrané bitvě u Králového Hradce se ale postoupilo Francouzsku, aby dělalo prostředníka při vyjednání míru. Francouzsko ho postoupilo zase Sardinovi, který převzal něco na sebe státního dluhu rakouskýho a za to, co se dalo těžko odvézt z pevnosti, dal Rakousku 30 milionu franků. A co milionů stála jenom jedna pevnost, železnice, kasárna, vězení a ostatní státní stavby, to není nyní k sčítání. Naše vojsko přišlo k ubytování již v máji do Hartmanic, Svojanova, ale se stravovalo v Bystrým, o Božím Těle d'álo vojsko parádu, přišli z Hartmanic sem. Do Bystrého přišli první 18. června, 6 kumpanií,³⁹⁵ byly tu dva dny, my jsme jich měli 2 muže, maso si platili sami, odtud

Pag. 70

odešli k Svitavům. 24. právě o pouti, jelo veskrz kolik set vojska k Hradci, dragounů,³⁹⁶ kyrysarů³⁹⁷ a hulánů,³⁹⁸ první dvoje jeli přes městečko s muzikou, lidé jim nosili na vošatkách, na mísách, ven koláče, s útrpností, že jedou do boje, což

³⁹¹ Sardinsko-Piemontské království, od roku 1861 již Italské království v čele s Viktorem Emanueleem II.

³⁹² Šlesvicko a Holštýnsko jsou historické země na jižní polovině Jutského poloostrova. Dnes se dělí mezi Německo a Dánsko.

³⁹³ Najednou.

³⁹⁴ Dopadla.

³⁹⁵ Zastaralé vojenský útvar o síle okolo 100 mužů.

³⁹⁶ Příslušník jízdní pěchoty. Pohyboval se na koni jako kavalerie, ale bojoval jako pěchota.

³⁹⁷ Kyrysník, příslušník těžkého jezdeckva.

³⁹⁸ Příslušník polského jezdeckva. Po trojím dělení Polska se huláni vyskytovali i v habsburské, ale i v pruské armádě.

jim bylo velmi milé, neb se v Poličce, o Bystrým s pochvalou zmiňovali. Odpoledne téhož dne 24. jelo veskrz 400 vozů selských, všecko Moravci s červenýma kalhoty, 25. jelo 16 baterií dělostřelců, 10 baterií jelo na Hartmanice. 26. hnali skrz Hartmanice 800 volů bílého plemena, 27. jelo zase 2386 vozů, měli náklad z Hodonína, bylo vidět chudobu, jak na koněch, na vozech i na šatech, takže ten plátěný oblek nestál za 2 zlaté, košili nosili na vrch na kalhotech, 2000 jich tu ostalo na noc, na panském úhoře, bylo to založený od zahrady až k pazderně, všecko plné, ostatní byli v městečku na place, na hřbitově, ve všech ulicích, takže nemoch ani nikde projít, na silnici stáli až k Zemanovému rybníku. 28. jelo zase 1000 vozů, 29. 500, 30. zas 500, ty ostaly zase v městečku na noc. 3. července prohráli naši hlavní bitvu u Králového Hradce, kdež tisíce statečných vojáků našlo svůj hrob. 4. v noci bylo v Bystrým velké poděšení, neb ty vozkové, co před pár dněma jeli k Hradci, ujížděli nyní nazpět v domnění, že Prus je již za nimi a oni to byli Sasi, ujížděli bez vozů a mnozí i bez chomoutu, musili se ale vrátit zase pro vozy, mnohý druhý až třetí den jel teprve nazpět. Byla to strašná doba, každý se hrozil příštího dne. Předtucha blížících se svízelnů války naplňovala všechny mysle, strach uchvácel každého, neb se čekalo, jen který den k nám nepřítel zavítá, strašné o něm zprávy se předcházely, co všecko ukládá obcím, kam přijde. Do Bystrého přitáhl nepřítel dne 10. července o 10 hodinách ráno. Pár jich ostalo stát na vrchu na drahách, s fangličkama³⁹⁹ barva bílá černá a bílá. Jeden ale si zajel do městečka, s napřaženou karabinou se proháněl po všech ulicích, když se tázal na rakouské vojsko, jeli tu, neb jak dávno odtáhlo, vždy

Pag. 71

na otázanýho namířil karabinu (rakouská jízda byla tu za zámekem na úhoře přes noc, asi o hodinu dříve odjeli, než přijeli Prusi). Z lidu nejdřív málokdo věděl, že jsou to Prusi, každý je měl za Sasi a tím také nikdo neutíkal, jako v jiných obcích činili, což jim bylo také divné, lid se na ně díval, a když žádnému nic neřáli, pomalu

³⁹⁹ Fangle, zpravidla hanlivě vlajka, prapor, korouhev.

si na ně zvykl. Za tou předstráží přijela celá trupa⁴⁰⁰ hulánů a odjeli k Sulkovci, za něma přišla trupa pěších, ty ostali asi hodinu na drahách, odtáhli do Chlumu (já sem musil s něma jít až do Rovečného,⁴⁰¹ tam odtud si vzali zase jiného posla), na zpáteční cestě sem potkal v Niklovském lese ještě dvě takové trupy a několik kanonů, když jsme šli tam, viděli jsme na volešenských polách naši patrolu, bylo jich ale dobře znát po bílejch pláštích. Cestou jsem musil ty hejtmany učit česky, jak se co jmenuje. Obzvlášť se učili: já nic nevemu, já to zaplatím, protože lidé všady před nima utíkali ze strachu, to bylo ale tím horší, neb ničili, nač přišli, co nemohli vzít s sebou. Toho prvního dne jsme jich měli 26 mužů na ubytování, druhý den táhli děla k Vídni. Od tohoto prvního dne tu byli skoro každý den buď pěší, neb jízda, koní jsme mívali až 16 najednou. Po uzavření příměří táhli někteří již nazpět a jiné posud k Vídni. 10. srpna jsme obdrželi hulány na stálé ubytování, byli tu až do 2. září. My jsme jich měli nejdřív 7 mužů s koňmi a poslední týden 9 mužů. Nejdřív se jim musila dát celá strava, ráno kávu chleba a máslo, v poledne pro každého muže libru masa mimo jiného, k svačině zase kávu a vejce natvrdo, mnozí jim musili dát též pivo každý den. Posledních čtrnáct dní se stravovali sami, jen se jim to uvařilo, to již bylo snesitelnější, nemohli si již tak poroučet, ale obsluhy bylo posud dost, oheň v peci neb na ohnisku ani nevyhas. Oves, seno a žito jsme dávali do zásoby na špejchar,⁴⁰² odkud se jiné vydávalo, když přijeli na krmení, dokud neobdrželi tam odtud, tedy jim musil dát každý sám hned, jak přijeli sena, a mimo toho hleděli ještě ukrást. Celá suma d'ála, co se dalo na špejchar i s Nedvězím

Pag. 72

900 liber⁴⁰³ žita, 11 654 liber ovsa, 18 636 liber sena, 4433 liber slámy. Bystrý obdrželo 2779 zlatých 26 krejcarů, Nedvězí 564 zlatých 41 krejcarů za ubytování vojska od 2. 8. do 30. 8. Za to, že měli na ubytování dostatek masa, nebrali nám žádný dobytek jako ve okolních vesnicích, když masa pro tolik vojska u řezníka

⁴⁰⁰ Z německého *Truppen* (=vojsko), zde ve významu vojenský oddíl, skupina.

⁴⁰¹ 16 km cesta z Bystrého.

⁴⁰² Špýchar neboli sýpka.

⁴⁰³ 1 libra = 0,454 kg

není k dostání. Ale strachu poměli lidé s dobyt看 dost, když se dozvěděli, mnoholi dobytka již kde vzali. V Sulkovci 9 kusů hovězího, jednoho koně, 150 mír⁴⁰⁴ ovsa a 60 bochníků chleba. V Trpíně 20 krav, 25 centů⁴⁰⁵ sena, 20 centů ovsa, 100 bochníků chleba a 3 pytle mouky. V Jedlovej 50 kusů dobytka, ze špejcharu vzalo 458 mír žita, 30 mír ovsa. V Hartmanicích 20 kusů, mimo ovsa, sena a mouky a tak dále. V Bystrým vzali jenom jednoho koně Leškom. Fajtom vzali jednoho na přípřeží, když jel již domů. Barvířů pacholek utek z přípřeže a nechal tam vůz i koně. Jak nelidsky zacházeli s lidmi, toho máme v našem okolí příklad ve Vítějevsi a Jedlovej: 18. července přijelo 5 Prusů do Vítějevsi a brali bez přítomnosti a opovědení se u představeného hned z kraje osady všecko šmahem a nakládali to na vůz, lid se vzbouřil a bral jim to zase z vozů zpět, vojáků bylo málo, tedy odjeli a druhý den jich přijelo 50 mužů z Březovej s ostře nabitými puškami a na potkání zastřelili u vesnice člověka, pak ještě 2 a 5 těžce poranili,⁴⁰⁶ pak starosta byl přinucen ty zabité i raněné k panu veliteli do Březovej doprovoditi. Tam prosil o milost, že se ničeho nedopustili, toliko že poslední sousta výživy své hájili, tam zaslechl, že to byl omyl. Neb oni tři vojáci, co přišli zpět z Vítějevsi, udali, že ostatní ní dva byli tam utlučený, oni ale ostali u Bělej v palírně a to způsobilo tolik neštěstí a hrozného strachu, lid byl z dědiny skoro všechen rozutíkaný po lesích a okolních dědinách. V Jedlovej Bobek (ten samý, co koupil v Bystrým Blažkovo místo č. 39) měl dát dva kusy dobytka, on se ale při druhém kusu zpouzel, měl hubu a tak si ho vzali s sebou do Svojanova před vojenský soud, měl býti zastřelen, již na cestě strachy

⁴⁰⁴ Měrice neboli strych.

1 strych = 93,56 l

⁴⁰⁵ 1 cent = 61,7 kg

⁴⁰⁶ Dle matriky zemřelých se ke dni 18. července pojí 4 úmrtí, tudíž ještě jeden z těžce raněných podlehl způsobeným zraněním. Srov. SOA Hradec Králové, FÚ Římskokatolické církve Svojanov, Matrika Z 1846-1897, pag. 28.

Pag. 73

omdlával, v Svojanově na prosbu některých obdržel milost. Co jsou smrtelné ouzkosti, ty opravdu zakusil, neb se vyjádřil, že kdyby mu brali podruhé všechn dobytek, že by jim více nebránil.

Na jižním bojišti přál osud zbraním rakouským více štěstí než na severním. Dne 24. června vyhrálo naše vojsko bitvu u Custozy, od 3 hodin ráno bylo již na nohou císařské vojsko a celý den v tuhém ohni osvědčili vytrvalost a udatnosti, neboť na některých místech bojovalo se ještě o 7 hodinách večer, vojsko italské ještě téhož dne ucouvlo za řeku Mincio, opouštějíc území rakouské. Italského vojska bylo v boji 240 000. Rakouského z počátku jen 60 000. Takové přemoci vstříc hleděti muselo velitelstvo rakouské (princ Albrecht).⁴⁰⁷ Italiáni ztratili 12 000 mrtvých a raněných v této krvavé bitvě, neb rakouští vojíni měli i kolby u pušek roztlučeny. Osmého července překročil nepřítel opět rakouské hranice, a sice řeku Pád. Toho času většina rakouského vojska již odtáhla z Itálie na bojiště severní (ačkoliv do ohně více nepřišli), menšina se nemohla více odvážit na rozhodnou bitvu, tedy ustupovali a mosty za sebou bořili. Že však pevnostní stavby u Roviga také udržet nemohli, uzavřelo se je do povětří vyhodit. Stavby ty stály půl třetího milionu a byly právě před válkou dokončeny, bylo tam 150 děl, 15 000 kusů rozličného dělového střeliva, 2000 centů prachu. Byl to strašný výjev, zdálo se, jako by již svět bral za své. Jako ve věž vyšlehovaly plameny vysoko. Téhož dne počal nepřítel benátskou půdu osazovat. Též na moři slavilo rakouské vojsko vítězství, u ostrova Lisa.⁴⁰⁸ Dne 20. července zastihli naši nepřátelské loďstvo u téhož výše psaného ostrova, náležející z 32 lodí. Italiáni manévrovali s tím úmyslem, aby loďstvo rakouské obklíčili a dřevěné fregaty od pancéřových oddělili, což jim však rakouský velitel (Tagetthoff)⁴⁰⁹ překazil, vrazil na několik fregat pancéřových, z nichž *Re d'Italia*⁴¹⁰ do moře pohrouží, ponořování se mohutné nepřátelské lodi, křik topicích se poskytoval strašlivou podívanou. Vojsko střílelo na lodi,

⁴⁰⁷ Arcivévoda Albrecht Fridrich Rakousko-Těšínský.

⁴⁰⁸ Bitva u ostrova Vis v Jadranském moři.

⁴⁰⁹ Kontradmirál Wilhelm von Tegetthoff.

⁴¹⁰ *Italský král*, pancéřová fregata italského královského námořnictva.

Pag. 74

ještě v posledním okamžiku z pušek a poranili více našich důstojníků a vojáků. Někteří z topících vojinů prosili úpěnlivě o záchránění, tedy vzdor prudkému boji nařídil Tagetthoff, aby se spustili čluny na vodu, aby se nešťastníci mohli zachrániti, než opětý útok nepřátelský nedovoloval nic vykonati toto šlechtné dílo. Zachránilo se ale jen asi 17 mužů. Velká řadová loď Kaiser, jenž pracovala s 900 koňskými silami, kdežto jeho 91 děl pravé krupobití kulí a granátů na loďstvo italské sypalo. Italská loď Palestro (stála 1 450 000 franků) neměla obrnění dosti pevné, následkem toho znala se tato loď. Nalézalo se na lodi 200 mužův a nechtěl žádný z nich loď opustiti. Oheň se ještě více šířil. Tu zasáhl oheň prachárnu, hromová rána otřásla povětřím a za nadšeného volání mužstva vyletělo Palestro do povětří. Z 200 mužů zachránilo se jen 19 lodníků, ostatní našli hrob ve vlnách.

V této válce mělo Rakousko celkem 407 223 bojovníků bojeschopných. Všeho vojska bylo 627 098 mužů, mezi nimiž [.]538⁴¹¹ důstojníků. Po válce vykázáno mrtvých: 10 407 mužů, 587 důstojníků, raněných 27 805 mužů a 1505 důstojníků, postřelených 43 264 mužů a 483 důstojníků, což činí 84 051 mužů.

19. srpna měli Prusi bál v panským domě. 21. srpna měli zase v kostele pobožnost, kázání a při průvodu varhan prozpěvovali žalmy. Na průchodu tu bylo na ubytování do druhého dne 5199 mužů, 2153 koní. Od 10. srpna do 2. září 120 mužů a 133 koní, 16 000 jich šlo veskrz, vozů stálo po řadě plno, před kostelem a vedle na hřbitově. 20. srpna 1866 počali v Bystrým lidi mřít na cholera⁴¹² tu teprve pojímala každého hrůza, neb žádný nevěděl, kdo s kým mluví nebo jen ho vidí naposled. Když otec od dětí ráno do 10 hodin oral na poli a k večeru byl již na slámě, neb matka od kolika dětí ráno ještě zametala světnici a o třech hodinách odpoledne byla již na věčnosti. Když ve dvouch dnech z jednoho stavení a jedné světnice zemřeli otec, matka a dcera, kdy všechny tři přišli k pochování do jednoho hrobu. To trnul

⁴¹¹ Kvůli poškození papíru není možné přečíst celé číslo. Nelze ani poznat, zda se jedná o tisíce nebo desetitisíce.

⁴¹² Epidemie tzv. pruské cholery.

již každý strachem, brzo přijde-li řada také na něho. Na vyprošení, aby Bůh ráčil tuto morovou ránu odvrátiti od nás, konalo se více procesí

Pag. 75

k sochám svatého Šebestiána⁴¹³ a bolestné Panny Marie. K umenšení té hrůzy nezvonili ani umíráčkem, s mrtvolou šli zrovna na hřbitov a pak teprv byla sloužena mše svatá. Pohřbu bylo některý den 4–5. Trvalo to šest neděl a zemřelo i s dětmi přes sto lidu.

Co jsme dali na špejchar pro pruské vojsko obilí, seno a slámu. Mimo toho, co jim musel každý dát doma, nebo co si sami ukradli, žita dalo 28 mír, ovesa 82 mír, 32 centů sena, 21 centů slámu. Žito bylo čítaný míra za 3 zlaté 65 krejcarů, oves za 2 zlaté 21 krejcarů, cent sena za 2 zlaté 59 krejcarů a cent slámy za 1 zlatý 31 krejcarů. Za to, co se jim dalo doma sena a slámy, za to nebylo nic, poněvadž představený nevymoch na to důstojníků žádnou kvitanci, jak to jinde uděli, kde jim přišla i sláma na stelivo dána k zaplacení. Kde obdrželi na muže s koněm denně přes 1 zlatý, u nás jsme obdrželi za ty, co táhli k Vídni, za sprostýho 22 krejcarů a za důstojníka 75 krejcarů. Zpátky od Vídně za muža 50 krejcarů a za důstojníka 2 zlaté denně, kdo měl důstojníci, ten byl na tom dobře, poněvadž se stravovali nejvíce z hostince. Potom se stala u nás ta velká chyba, že se určitě nezapisovalo, který den tu bylo vojska od kterýho pluku a kolik mužů jich které domovní číslo obdrželo a že se na to každý den nevyzdvihla kvitance. Ještě by se to bylo z části napravilo, kdyby byl každý býval na to tázán dříve než se to zadávalo k oučtující komisi, dokud to měl každý ještě v čerstvé paměti, ale za rok už málokdo co pamatoval, kdo neměl schované cedulky, tudy přišel k zkrácení. Také by bývala vypadla o moc vyšší suma válečný náhrady, kdyby byl býval každý před zadáním tázán. Představený udal, že táhlo v celku k Vídní 3750 mužů sprostých a 112 důstojníků. Od Vídně 2783 mužů a 169 důstojníků. Tedy to dělá k Vídni 909 zlatých, od Vídně

⁴¹³ Svatý Šebestián byl římský voják a mučedník. Údajně umlácen kyjem. Patron vojáků, střelců a hrnčírů.

1720 zlatých, za žito 102 zlatých za oves 402 zlatých za seno 186 zlatých a za slámu 27 zlatých. Suma 3356 zlatých. Mimo toho přišli dobře k zaplacení za koně a vůz, ale za polní škody obdrželi jen pakatel. Koní přišlo 5 k placení. Za polní škody přišlo pro Bystrý 466 zlatých 44 ½ krejcarů a pro Nedvězí 26 zlatých 56 krejcarů. Za přípravek pro rakouské vojsko se žádalo 489 zlatých 86 krejcarů, obdrželo se ale jen 159 zlatých 79 krejcarů.

Pag. 76

Rok 1870 byl památný pro množství pandrabů,⁴¹⁴ jenž zničily celé obory, zeli, ječmenu, ovsa, hrachů, lenu, jablek a tak dále. Třeba jak malejček⁴¹⁵ silný košťál přehryzaly, u jablek přehryzaly natě a dole jabka také hryzaly, obilí, které podhryzaly, to před časem ulehlo a sekáč ho nemohl ani usect, za některým oráčem nemohl je ani jeden stačit sbírat. Jaro jsme měli suchý a studený, ve žněch přišlo po tři neděle skoro každý den, takže se obilí moc zkazilo a nebylo možný z něho ani chleba napéct. Obilí se sklídilo všeho málo, jedině jabka se trochu podařila (kde neškodily příliš pandraby) a len tak prostředně. 27. října od půl noci k ránu byl velký vítr, takže zvyvracel moc stromů, v lese a u silnic, ano i celé střechy ze stavení sházal a roztříštil.

Dne 25. října po sedmý hodině večer byla od západu k východu tak rudá zář, že byla celá obloha jak ohnivá. Roku 1871 učinily též pandraby mnoho škody ve lnách na lukách, v hraše a tak dále, již podruhé. 1871 dne 15. září o 1 ½ hodině ráno vyhořel pivovar a u něho stojící panský mlýn. 1872 17. března o tři čtvrtě na 9 v neděli večer vyšel oheň v stodoly Antonína Fohlera domovní číslo 76, téhož roku dne 28. července o půl 9 v neděli večer vyšel oheň v stodole domovní číslo 48 Jana Dittricha a strávil v pár hodinách 10 stavení a 6 stodol, a sice domovní čísla: 48, 47, 46, 45, 44, 43, 49, 91, 92, 93, ve faře shořelo jen chlívy a dvě kůlně.⁴¹⁶ Štít u stodoly

⁴¹⁴ Pandrava neboli housenka.

⁴¹⁵ Malíček.

⁴¹⁶ Kůlny.

zabránil, by se nemohl dále rozšiřovati ten zhoubný živel. Jinače Bůh ví, kolik stavení by bylo ještě za obět'

Pag. 77

padlo, a bylo příliš sucho, takže všecko bránění bylo marné, střechy byly jednoho domu k druhým spojený, neb jen úzkou uličkou odděleny, takže v pár minutách byl oheň o kolik stavení dále. Buď Bohu chvála, že se pozdějc vítr obrátil k západu, neb jinak mohlo vzít zkázu celé městečko. Kdyby se Bůh smiloval a chránil nás budoucně od tak hrozného neštěstí, neb v pár letech bylo již tolik ohňů, ač se neví, jak povstávají, zdá se přece, že lidská neopatrnost jest mnohého ohně příčina.

1872 5. května se světil sv. kříž na hřbitově, hotový byl již na podzim roku 1871.⁴¹⁷ Stavěný byl 26.–27. března, zhotovený byl v Blansku a kámen pod ním jest z Chocně, pracovaný od pana Lanka v Brněnci, až do Brněnce jej sem po železný dráze nechal dovézt. Kříže ulití stálo 660 zlatých, zlacení pána Krista 60 zlatých, kamenická práce 80 zlatých, zednická 10 zlatých, tesařská od dělání lešení a vytahování 7 zlatých, postavení kříže od zámečnicka z Blanska 13 zlatých, barvení kříže 12 zlatých 50 krejcarů, ostatní drobné vydání 26 zlatých, mimo přivozu stál úhrnem 868 zlatých 14 krejcarů. Na to přispěli: První odporučila v poslední vůli Terezie Findeis domovního čísla 100 roku 1867 40 zlatých, pan generál Kunst, rozený v domovním čísle 124 v Bystrém, nyní v Mnichově v Bavořích na penzi, daroval roku 1868 100 zlatých, baronka Sofi, přítelkyně paní baronky von Langert roku 1868 30 zlatých, Průška Klára 7 zlatých, divadelní spolek 20 zlatých, pan Gustav Schneider 23 zlatých, z pozůstalosti Terezie Breutznerové 50 zlatých a k tomu z nich ourok⁴¹⁸ d'álo, když se vyzdvihly ze založení 319 zlatých 51 krejcarů. Sbírkou po domech se vybralo: v Bystrém 171 zlatých 28 krejcarů, v Nedvězím 30 zlatých, v Hartmanicích 20 zlatých, ve Čtyrech Dvořích 23 zlatých 85 krejcarů, v Hamřích 6 zlatých 71 krejcarů, z kostelní kasy dali 100 zlatých a vrchnostenského

⁴¹⁷ Sbírky, popis kříže, stavbu i svěcení zaznamenal také bratranec Ignáce Hejtmánka, páter Jan Hejtmánek, do farní kroniky. Srov. SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 227-234.

⁴¹⁸ Úrok.

důchodu 50 zlatých, úhrnem 681 zlatých 38 krejcarů, scházejících 186 zlatých 76 krejcarů se rozvrhlo dle kontribučenského poplatku na celou kolaturu.

Pag. 78

Při svěcení kříže na hřbitově byla tak velkolepá slavnost, jaká sotva kdy předtím v Bystrým byla. Neb sem přišli s procesím ze Sulkovce, z Nedvězího, z Jedlovej, z Hartmanic, ze Svojanova a z Trpína, bylo přes 70 družek, veteráni se svým praporem a střelba z moždířů, přispěli též k zvětšení této slavnosti. Kázání na hřbitově držel pan páter Jan Hejtmánek. Lidstva bylo takové množství, že když první byli již zpět v kostele, posledních bylo ještě dosti velké množství na hřbitově, ač se lid ubíral do chrámu páně po celé šířce silnice. Do kříže byly uloženy v plechovém pouzdru, a zaletovaný, pamětní listiny, rozličné noviny a stříbrné a kuprové peníze, čtvrt zlatého, starý dvacetník, nový dvacetník, desítník a jiné více, na památní listinu se podepsal pan farář, pan páter, pan představený, páni učitelové, obecní výbor. Ten zámečník, co stavěl kříž, také si vyžádal, aby se moč podepsat. Tak se k velké radosti obyvatelstva skončila ta slavnost, začež buď jméno páně pochváleno až na věky.

1872 Byla v Bystrým ještě jedna slavnost: totiž 8. prosince se světla soška Panny Marie. Je v té kastli na oltáři Panny Marie. Zhotovena byla od zdejšího rodáka, řezbáře pana Antonína Průšky. Družky s liliemi, mládenci v černém oděvu a se svíčkami, veteráni s praporem, to vše přispívalo při procesí k zvětšení té slavnosti.

1872 25. květen byl v západních a severních Čechách dnem hrozného neštěstí způsobeného průtržem mračen. Škoda tím způsobem obnáší přes 6 000 000 zlatých, a sice 4 773 448 zlatých na pozemcích, 704 639 zlatých na stavbách, 539 995 zlatých na movitostech, 1 040 016 zlatých na průmyslových závodech a strojích, 52 007 zlatých na stádech, připočítá-li se škoda na silnicích, cestách, ulicích, tož obnáší pak škoda 8 855 450 zlatých. Mnohé škody nejsou posud odhadnuty,

Pag. 79

obnášely by celkem 9–10 milionů, lidí zahynulo přes 240. Některé podrobnosti z událostí toho dne: U Karlova Týna nahromaděno na 10 000 sáhů dříví. V Hořovicích utopilo se 16 lidí a přes 30 krav a volů. V Otročiňovsi vzala 6 chalup a mlýn. V Nové Huti 16 chalup, v Zahořanech jest skoro půl obce zničeno. Obec Železná jest celá v sutiny obrácená, v nichž nalezlo přes 30 lidí svůj hrob. Ve Veleticích utonulo 12 osob a celá ves jest zničená. V Holeticích padlo přes 50 lidských životů za obět'. V Rakovníku stálo celé město pod vodou. V Berouně bylo vody až po okna prvního poschodí na tři sáhy, všude bylo slyšet bédování a nářek, každý chtěl něco jíst. Voda valila se ulicemi, tu plavala kráva, tu zase domácí nářadí, pobořila asi 35 domů. Malá vesnička Hředle⁴¹⁹ ztratila 29 mrtvých, dvě třetiny osady leží v sutinách, leží v hluboké kotlině, že by z jedné strany na druhou kamenem dohodil. Do kotliny ústí se více žlabin. Všechny tyto proměnily se náhle ve vodopády. V jedné chatce utopena bába s 5 dětmi. V jiné žena s 3 dětmi a dvěma služkami, muž odvažoval dobytek a než se vrátil, bylo pozdě koho zachránit. Uprostřed vsi stojí hruška, na větvích této zachytilo se 9 lidí. V jedné chalupě utekl se muž, žena a 5 dětí na půdu, když vůkol vše zaplavující voda půdy dosáhla, vytáhl otec s rodinou na střechu, avšak spadla střecha a 4 dítky urval již nelítostný proud zoufalému otci a matce, kteří brzy na to následují dítek svých a klesají v chladné oběti smrti. Sedmnáctiletá dívka zůstala posud naživě, viděla ruce matčiny, jak z divokých vln k nebi se zdvihaly.

Pag. 80

S výkřikem srdcelomným vrhla se sama v rozskočený proud, vlny se nad ní zavřely, nikdo nespátřil ji více. V Nebřezinách, v domku mladého kupce, jeho choti a malého dítěte, ještě dělníci od dráhy se nalézali. Když slabé zdě domku nemohly prudkým proudům odolat, počalo se celé stavení viklati – manželka v jedné ruce

⁴¹⁹ Oběti záplav ve vsi Hředle viz, srov. SOA Praha, FÚ Římskokatolické církve Žebrák, Matrika Z 1863-1877, pag. 114-115.

dítě své křečovitě držíc, volala zoufale o pomoc. Po strašném přesvědčení, že je voda již unáší, loučil se kupec s pláčem se svými sousedy, prose je za odpuštění, jestli by byl tomu neb onomu ublížil. Brzy byl domek stržen do proudu, ještě zaznívaly z něho zoufalé výkřiky, pláč a nářek, našlo jich 20 předčasně hrob v lůně burácejících vln. Ze všech jediný jen dělník, dobrý to plavec, zachránil život svůj. Po řece Mže ploula postel a v ní ležela žena nemocná, spínajíc ruce k nebesům, tak dostala se až k jezu, postel se potopila a žena neukázala se více. V Praze strhly proudy i 494 vorů 135 038 stop čítající. V mlýnech pražských zničeno 4000 centů mouky. Nejvyšší stav vody byl v Praze 26. v poledne, 144 palců⁴²⁰ nad normálem. Při povodni 26. 6. roku 1834 – 150 palců. Při povodni roku 1845 – 207 palců. Roku 1784 o plných 9 loktů⁴²¹ výše. U Náchoda byla také toho samého dne strašná bouře, takže příval vody urval nejenom osení, ale i ornou půdu, porouchal a odnesl tu a tam chatrče a mlýny, při vodě rozvodněné řeky Metuje, takže od Nového Města k Náchodu vše bylo pod vodou.

1872 Stonal u nás dobytek na slintavku a kulhavku, přičemž mnoho ošpatněl a po kolik neděl nebyl k žádné práci schopen a také užitek od něho byl velmi skrovný. U Pardubic a u Hradce vypukl na podzim docela mor, takže mnoho dobytka pošlo, a ještě více

Pag. 81

ho přišlo (z nařízení komise) k zabití a k zakopání, též v Moravě v několika okresích zuřil. Též byl ten rok památným, že ještě na začátku prosince kvetlo v zahrádkách kvítí a bez sněhu bylo až do začátku měsíce února.

1873 Toho roku žita špatně odkvetly, nemohly pro zimu a deště květ vyrazit, takže u nás kopa žita sypala pouze 3 míry, v krajích ale místama jen půl míry, takže mnohý hospodář nesklidil ani tolik, co potřeboval na setí, v jinším byla úroda tak průměrná, u zemčat docela dobrá. Též byl ten rok památným pro svůj krach na

⁴²⁰ 1 palec = 26,3 mm.

⁴²¹ 1 loket = 59,3 cm

vídeňské burze, který tolik nešťestí a zastavení všeho průmyslu a obchodu v celém mocnářství a i v jiných říších způsobil.

1874. Bylo studený jaro, takže ještě chumelilo: 28. 4., 29., prvního a druhého máje chumelilo chvílemi po celý den. Na svatého Jana Nepomuckého ráno bylo pokryto vše sněhem a ostal ležet až do poledne, 18. máje chumelilo a shánělo sních jak o vánocích až do odpoledne do třech hodin, takže ud'álo závěje a hoši, když šli odpoledne ze školy, se hrudovali, druhý den celý ostal ještě ležet na poli pod mezama. Tím se také polní práce opozdila, takže 1. června ještě lidé sázeli jabka,⁴²² a teprve žita. Pak bylo celé léto i podzimek sucho a k tomu takové parno, že teploměr R. vystoup v stínu 4. 7. neb 26 stupňů. Tím bylo také všechno brzo zralé, takže jsme měli 28 srpna již všechno obilí sklizený. Žita se ještě tak prostředně podařily, kopa sypala 5 mír, sena na vlhkejch lukách také, ale jařiny a leny byly špatné.

Pag. 82

4. června vyhořelo 1877 číslo 271, Jan Kukla.

1877 Byl svěcen 30. září kříž u domu číslo 68 nákladem pana Jana Hejtmánka,⁴²³ pana faráře v Korouhvi, stál 50 zlatých mimo přivozu, obětoval je z těch peněz, co obdržel co kaplan za vyučování náboženství v nové zřízené čtvrté třídě v Bystrém. Též byl ten rok památným proto, že v první polovici ledna chodili lidi bosí překopávat jabliska na panský, mrznutí přišlo teprve v březnu, 4. března bylo 13 stupňů zimy R, jinak byl mimo jablek ourodný rok. Dne 27. ledna vyšel oheň u

⁴²² Zde myšleno brambory (*jablička zemská*).

⁴²³ Páter Jan Hejtmánek se narodil 23. dubna 1840 v Nedvězím. Vystudoval bohosloví v Hradci Králové, kde byl také 31. července 1864 vysvěcen na kněze. Od roku 1865 působil jako kaplan v Bystrém, poté od roku 1876 jako správce farnosti v Korouhvi. Bysterským farářem se stal roku 1908. Na počátku 20. století nechal na své náklady vystavět Hejtmánkovu opatrovnu pro děti, ve které také finančně zajistil zdravotnický personál. Díky pozvednutí duchovní úrovně ve farnosti i dobročinným aktivitám byl nositelem řady čestných titulů, např. osobní děkan, biskupský vikář či papežský komoří. Jan Hejtmánek působil v Bystrém i přes celou první světovou válku, právě díky němu jsou ve farní kronice zapsána jména všech odvedených z celé farnosti. Na konci roku 1918 onemocněl a 12. prosince 1918 zemřel. Pohřben je na bysterském hřbitově. Srov. P. STAŇA, *Faráři v Bystrém*, s. 51-52; dále srov. FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 226-227.

Antonína Kukly domovního čísla 199 o 8. hodině večer, bylo nejspíš založený, poněvadž nebyli ani doma. Roku 1856 také vyhořel. Též toho roku byl koupen transportér, stál 700 zlatých a 300 metrů hadic a ostatní příslušenosti 665 zlatých, ouhrnem 1363 zlatých.

1879 Dne 21. máje vyšel oheň o 5. hodin ráno u Václava Štiky domovní číslo 53, že bylo bez větru a rychlá pomoc, obmezil se oheň jen na to samé stavení. Ten rok byl památný pro zimu dlouho trvající na jaře a pro přikvapivší záhy na podzim. Dne 11. máje ráno byly střechy pokryty sněhem a 12. také ještě chumelilo, 17. října zase tu byl ten nezvaný host a poležel si dva dny. Jablek bylo zase málo a žito sypalo kopa jen 4 míry. Též toho roku počali stavět pivovar, roku 1871 vyhořelý. Veteráni světili 28. září svůj prapor po hojném oučastenství⁴²⁴ okolních veteránů.

1880 Dne 23. dubna zabil blesk v Kamencích na poli Findejsovi na předměstí dvě krávy a 17. července v Korouhvi dvě dítky. Byly toho roku velké povodně, 2.8. - 12. 8., nejvíce utrpěla Morava na řece Bečvě, také bylo toho roku velké zemětřesení, nejvíce utrpělo město Záhřeb 9. a 16. listopadu, takže komíny a ohnivzdorné zdi jsou všechny zbořeny, domy, kostely a věže jsou roztrhnuté, takže se mnohé musí rozebrat a poznovu vystavět. Pivovar se dostavěl a počalo se vařit pivo. Dne 23. října o půl 7. hodině večer vyšel oheň u Jana Fetersela číslo 253. Domovní číslo vedle to uhájili. Bylo studené jaro, 21. máje byly 2 stupně zimy R. a 22. října již zase chumelilo, bylo málo jablek a obilí málo sypalo.

Pag. 83

Rok 1881. Dne 10. máje měl sňatek korunní princ Rudolf se Stefanií, princeznou krále belgického. Na památku toho dne se sázely (s velkou slávou) u škole dvě lipky. Dne 11. 9. o 10. hodině večer vyhořel František Tesař domovní číslo 6. Dne 27. 4. o 10. hodině večer vyšel oheň u Matěje Pazlara domovní číslo 274, vedle něj v čísle 119 vyhořel také Josef Hejtmánek. Dne 4. 11. o ½ 3. odpoledne vyšel oheň

⁴²⁴ Po hojně účasti.

u Jana Čipery číslo 223, chvála Bohu uhasilo se to tak, že jen kus střechy shořelo. Dne 9. 2. v noci spadlo v chlívě klení u Václava Šidly číslo 44 a zabilo výměnkářku Rosalii Najdert, klení bylo již kolik let rozpuklé tak, že tam mohl ruku strčit. Hospodář byl také za to na 2 měsíce odsouzen do vězení. Dne 13. 3. zabili na ulici ruského císaře orlinskou pumou, vraha to usmrtilo také.⁴²⁵ Dne 12. 8. odpoledne vyhořelo Národní divadlo v Praze, zapálili ho dva klempíři, při práci u hromosvodu neuhasili dobře rozžaté uhlí na střeše, od rozpáleného plechu se chytly pod plechem desky. Byli odsouzený jen na 8 dní do vězení. Škoda se čítá přes 500 000 zlatých. Dne 8. 12. vyhořelo ve Vídni divadlo o 7. hodině večer. Zahynulo tam 449 lidí, mrtvol a trupů bylo nalezeno jen 296. Na 25. 12. velkou nedělu o velkých službách Božích stal se poplach ve Varšavě, v kostele svatého Kříže někdo vykřik, že hoří, lid se zděsil a tlačil se zajednou do dveří, zahynulo při tom 40 lidí a 100 jich bylo raněno. Lid měl v domnění Židy, že vykřikli, proto se lid hrnul na ně, jich bil, okna vytloukal a v krámech drancoval, takže musilo vojsko zakročít a 2000 jich zatknout. Na jaře tady stonali moc na neštovice, 3 z nich zemřeli v nejlepší věku. Toho roku se pokračovala škola břidlicí,⁴²⁶ sáh⁴²⁷ za 4 zlatých 80 krejcarů, vyměřilo se 116 sáhů a 6 komínů. Klempířská práce, vodící žlábký sáh za 1 zlatý 50 krejcarů, trubky za 1 zlatý 80 krejcarů, i s hákama a okýnkama to stálo 190 zlatých klempíř, a 70 zlatých stála ta mřížka, co je kvůli tomu, aby se sníh zarazil (pokrývač i klempíř byli z Radiměře). Jaro bylo moc studený, takže 11. máje ještě chumelilo a 4. října už zase, 25. října zamrzlo a nachumelilo tak, že lidé počali jezdit na saněch, někteří tam ještě měli jabka, řepu a i otavu. Teprv to pustilo 9. listopadu, tak si to mohli lidé sklídit a zvorat. Ale rok byl ourodný, jedině viky⁴²⁸ a hrachy se nepodařily. Obzvlášť ovoce a jablek hodně.

⁴²⁵ Atentát na ruského cara Alexandra II. členy levicové organizace Svoboda lidu.

⁴²⁶ Pokrývání střechy školy břidlicí.

⁴²⁷ 1 sáh = 3 lokte = 177,9 cm

⁴²⁸ Vikev

Pag. 84

1882 Byl rok nepříznivý a neurodný. Zima byla jak do Vánoc, tak také od Vánoc do jara bez sněhu. 17. 2. počalo sice chumelit tak, aby zem zbělala, ale druhý den se zase rozpustil. A tak vícekrát začalo a také se někdo ukázal se saňmi, ale musil jich hned zase uklidit. Jaro bylo raní, na panským počali již orat 13. 3., na silnicích se prášilo, na svatého Josefa byly již žita krásně zelené jak karafiát, 22. 4. bylo již jarní obilí zelené, 3. 5. jsme měli všechno zaděláno, tak se zdálo, že bude dobrý rok. Ale ku konci března přišla zima, která vše zarazila ve vzrůstu i v práci, 22. 3. počalo chumelit při 1 stupni R. zimy, sníh ležel 5 dní, 2. 4. byla již bouřka, což znamenalo dlouhou ještě zimu. 3. 4. chumelilo, 8. 4. a 10. 4. také. Žitám, že byly již větší, tam zima tak neškodila jako obilí jarnímu, lukám a jeteli. Nejšpatněji se podařily jabka,⁴²⁹ vyka a zelí. Sena a jetele bylo také málo. K tomu přišel zlý sklizuňk⁴³⁰ na obilí, od 24. 7. do 1. 10. s vynecháním v některém týdnu 1–2 dni co bylo pěkně, ostatek třeba 8–10 dní ustavičně přšelo, takže obilí mnoho porostlo, v krajích ještě více než u nás to zasáhlo, celý Čechy a Slezsko. Obilí sypalo 3–5 mír, bylo ale nezdravé. Nám k tomu ještě potlouklo, v 40. letech ponejprv. Dne 22. července o 4 ½ hodině odpoledne přišla bouřka od Nedvězíčka a zasáhla nás od milířskej louky po vápennou cestu vzadu a táhla se k Hlásnice. Nám potlouklo zelí, oves, ječmen, žito, len a jabka, jablek bylo sotva po 1 pytli 3 pytle. Též toho roku se staly v Bystrým dvě⁴³¹ samovraždy. Roku 1881 na podzim se oběsil Na chotkách nádeník, ňáký Bidmon. 24. ledna si podřezal břitvou krk Josef Frič, výměnkář na domovním čísle 22, ud'ál to Na čtvrtcích za sklepama na tej stezce pod naším polem. 4. listopadu oběsil se Čipa, poštovní posel, ud'ál to u nás v dolním stavení u dveří na klíce, též toho dne se oběsil sedlák v Hartmanicích, Dufek. Všecky čtyři byli ožralci, jeden větší nežli druhý. Tedy v Bystrým, než minul rok, byli tři samovrazi, kdyžto dříve se to stalo sotva za 20–30 let jednou a u všech byla příčina kořalka, že to tak daleko přivedli.

⁴²⁹ Brambory.

⁴³⁰ Sklizeň.

⁴³¹ Došlo k upsání se. Stali se celkem tři sebevraždy. Autor to navíc hned o několik řádků níže výslovně uvádí.

Též se toho roku opravovala socha Panny Marie Bolestné, postavila se trochu níže na nový podstavec, dokola nové schodky, též se oštařovala⁴³² a okolo ní se to urovnalo, stálo to přes 100 zlatých, asi 60 zlatých se vybralo od dobrodinců, něco od záložny, ostatní od obce se doplatilo. Osvětlení počalo v 15 lampách 3. září, lampy se koupily od záložny, stály 200 zlatých, 14. září dávali na kostel (při dosti velkém větru) hromosvod. Okresní zastupitelstvo stavělo v Hamřích u dolního mlejna želený most, stál 1700 zlatých a má 129 centů. Též toho roku stavěli v Nedvězím novou školu, v rozpočtu bylo na ní s přívozem přes 8000 zlatých, 1400 obdrželi subvence ze zemských peněz. Mimo přívozu a nádenické práce stála Nedvězská škola 5554 zlatých. Za starou školu obdrželi 1150 zlatých.

1883 Byl pro Bystrý velice nešťastný, neb 1. máje tu vyhořelo 9 domů, 9 chlívů a 7 stodol, jenom u čísla 47 a 42 ostaly stodoly, poněvadž táhl vítr na jižní stranu. Oheň vyšel o ¼ odpoledne v domě č. 41 a strávil domovní čísla 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42. U čísla 34 strhaly z chaloupky střechu, byla spojena střecha domovního čísla 33 a mezi něma byla jen lomenice, a tím oheň při velkém namáhání zastavili.

Pag. 101⁴³³

Smlouvy svatební Havla, syna po nebožtíkovi Mikuláši Hejtmánovi, roku 1641

Léta 1641 v sobotu památný den Hromnic⁴³⁴, staly se smlouvy svatební přátelské, celé a dokonalé v domě Vavřince Brtouna ve vsi Hartmanicích mezi týmž Vavřincem a Maruší, dcerou jeho strany jedné, a Havlem, synem zemřelého Mikuláše Hejtmána, někdy souseda městečka Bystrýho a přáteli jeho strany druhé, a to taková: Jakož jest sobě od otce svého grunt a živnost poručenou majíc, též Havel, pozůstávajíc bez hospodyně, oblíbil sobě k stavu svatého manželství Maruši, dceru vlastní téhož Vavřince Brtouna, vyhledávajíc toho všeho řádem křesťanským,

⁴³² Pokovovala.

⁴³³ Číslování stránek plynule přechází z pag. 84 na pag. 101 a nezdá se, že by nějaké listy chyběly.

⁴³⁴ 2. února.

pak při týž poctivé děveče, tak při témž Vavřincovi Brtounovi, jakožto otci vlastním, a mateři, jakožto rodičích, jak sám životně, tak s dobrými lidmi a poznávajíce to již často psaný Vavřinec Brtoun, že vůli slušné a pánem Bohem nařízené při něm vyhledával. Tomu odepříti nemohouc, k tomu své svolení jest dal, však na způsob takovej, aby toho dálejc při vrchnosti, totiž jeho milosti pánu, vyhledával. Čehož jest týž Havel neopomněl a jak při jeho milosti panu, tak při pánu ouředníku vyhledávajíce mnohokráte, až jest toho všeho dosáhl a povolení k tomu od vrchnosti též Maruša, dcera téhož Vavřince Brtouna, za manželku jest dána. I majíce již k tomu takové dovolení od vrchnosti, týž Havel Vavřincovi, otci již často psané Maruše v známost uvéstí jest neopomněl. I majíce týž Vavřinec Brtoun Maruši, dceru svou, ze strany své témuž Havlovi za manželku vydati, chtějíce věděti, do jakého by hospodářství uvedena býti měla, podání jest učinil, na kterémžto podání tato odpověď dána jest.

Poněvadž táž živnost a grunt jemu Havlovi

Pag. 102

od otce vlastně poručená jest, že ji hned ode dne těchto smluv svatebních do toho gruntu a živnosti podle kšaftu otce jeho za plnomocnou hospodyni přijímá a jak nyní, tak kdyby pán Bůh téhož Havla dřívěj nežli Maruši, manželku jeho, z tohoto světa pojíti ráčil, na témž gruntu mocnou hospodyni bez překážky všech jiných, aby zůstávala. A pak vejměnky⁴³⁵ mateři a jiným dětem vejpravy z toho statku vedle kšaftu, tím, aby byla povinna, v jiných pak nápadech, kdyby se koliv co vyhledati mohlo s jinými nápadníky, dílu rovného, aby užila. Slyšíce Vavřinec Brtoun takové podání a upřímné povolení téhož Havla na tom jest jeho za syna přijal a dceru svou za manželku jemu dal. Naproti tomu se jest zamluvil, že podobně týž Havel s Maruší, manželkou svou, jak nyní, tak i budoucně, od statečku svého neodlučujíce.

⁴³⁵ Výměnek. Venkovský zvykový právní útvar, skrze který se nově nastupující hospodář zavazoval bývalému hospodáři daného statku, který již odcházel na odpočinek (na tzv. výměnek, nejčastěji vyhrazená část statku, nebo obydlí v jeho těsné blízkosti), doživotně zaručovat ubytování a určité množství naturálních dávek. Nejčastěji se tento vztah týkal nastupujících dětí a odcházejících rodičů. Srov. *Ottův slovník naučný*, 27. díl, Praha 1908, s. 37.

Aby kdyby pán Bůh téhož Vavřince z tohoto světa pojítí ráčil, jak Maruši, dcera manželka téhož Havla, tak i on Havel, manžel její, dílu rovného s jinými v témž statečku jeho užití majíc. Stalo se u přítomnosti přátel jak ze strany Ondřeje, rychtáře hartmansého, Jiříka, rychtáře trpínského, Ondřeje Rouna, Jana Tocháčka, z městečka Bytrýho Tomáše Stejskala, strany pak Havla Hejtmánkova, jakožto ženicha, Václava Petrova, písaře radního, Tobiáše Tučka, primátora, Jana Hanouska, Marka Kašparova, těch z městečka Bystrýho a jiných přátel obojí strany dožádaných. Léta a dne svrchupsaného.

Opsal Ignác Hejtmánek 8. 3. 1873 z knihy starší, která jest v radním domě uschovaná, zaznamenáno jest to v ní na straně 45.

Smlouvy svatební Jana, syna Hejtmanova, s Alžbětou, dcerou Matěje Zámečníka.

Léta páně 1669 dne 25. Februari⁴³⁶ staly se smlouvy svatební, přátelské, celé a dokonalé mezi Janem, synem Havla Hejtmana, jakožto ženichem

Pag. 103

s otcem jeho, též přáteli dožádanými strany jedné, a mezi Matějem Zámečníkem na místě Alžběty, dcery jeho vlastní, a přáteli jeho dožádanými strany druhé. Jakož jest Jan, syn Havla Hejtmana, oblíbil sobě k stavu svatého manželství Alžbětu, dceru Matěje Zámečníka, i pohledávajice toho řádně jak při též dceři jeho Alžbětě, tak i dále skrze poctivé lidi po rodičích a přátelích jejich, kterémužto řádnému vyhledávání jeho Matěj Zámečník odeprítí nemohouce k tomu jest své dovolení dal, však na způsob takový, když se Havel Hejtman, jakožto otec pana ženicha, prohlásí, jakou pomocí otcovskou Janovi, synu svému, k hospodářství učiniti chce, aneb do jakého hospodářství Alžbětu, dceru jeho, uvéstí chce. Na kteroužto podanou otázku Havel Hejtman před mnoha dobrými lidmi se prohlásil a odpověděti dal. Že ačkoliv

⁴³⁶ 25. února.

před dvouma lety skrze ten nešťastný oheň takměř o všechnu živnůstku svou přišel a mých několika dítek svých nevybytých má, ale však protože synu svému Janovi podle své největší možnosti pomoc učiniti chce. Totiž jednoho koně dáti, půl vozu kovanýho, pluh s železím bránu s řebiky železnými a potom, pokudž se synu jeho a nevěstě libiti bude, aby při něm zůstávati, že je chce do dne do roku na své stravě chovati i dále jak se k živnosti a k hospodářství míti budou grunty a živnost svou postoupiti. Dále, co by se však dotýkalo spravedlnosti, kde by se co vyhledalo jak na živnosti a domě jeho vyplacným též i jinde v tom ve všem Jan, syn jeho, s manželkou svou s jinými dětmi jeho rovný díl, aby měl. Na takovém podání Matěj Zámečnick přestal a Alžbětu, dceru svou, k stavu svatého manželství s výpravou jí slušnou a náležitou a dva kusy dobytka hovězího, též spravedlností dědickou jemu vydati a dodati nepominul, nad tím vším, aby on, Jan, zeť jeho, nyní i budoucně, kdyby jí, Alžbětu, pán Bůh dříve než

Pag. 104

jeho od smrti časné uchovati neráčil, mocným hospodářem a nápadníkem byl. Těž i dům a živnost svou po dni a po roce podle vyšlé a obzvláštní smlouvy a vejměnek postoupiti Matěj Zámečnick zeti svému Janovi se zamluvil.

Stalo se v domě Matěje Zámečnicka u přítomnosti osob, jmenovitě těchto:

Po straně pana ženicha Ze strany paní nevěsty

Pana Havla, otce ženichova Pana Šimona Findeisa

Jiříka Soukupa primátora

v témž čase rychtáře Jana

Václava Tejneckého Petra Krále a jiných

Léta a dne svrchu psaného.

Opsal z té samé knihy, strana 85.

Smlouvy svatební poctivého vdovce Marka Hejtmánka

Léta páně 1719 dne 26. Juli⁴³⁷ staly se smlouvy svatební celé a dokonalé mezi purkmistrem a pány radními na místě poctivej panny Mařeny, nevěsty pozůstalého sirotka po nebožtíkovi Pavlovi Křížovi strany jedné a mezi poctivým vdovcem Markem Hejtmánkem strany druhé, a to takové: Majíce pan purkmistr a páni radní téhož jistého sirotka k stavu svatého manželství propustili, podání na pana ženicha učinil, do jakého opatření by on svou nejmilejší nevěstu přijíti chtěl. Což se takto prohlásil: Cokoliv jemu pan Bůh všemohoucí požehnati ráčil, nad tím vším, že ji plnomocnou paní, k tomu více, kdyby jeho pan Bůh z toho světa povolati ráčil, tedy ona v tom vejměnk v té chaloupce při gruntě ještě pět let smí přichránění míti, též taky jistý kousek roli, kterouž on sám za vejměnek má na Malým poli pod Sulkovskou cestou na pět roků darmo používatí má, kteroužto chaloupku nebo roli hospodář gruntu toho Martin

Pag. 105

Hejtmánek dobrovolně jí přeje a to odstupuje. Naproti tomu panna nevěsta panu ženichu věnuje, co jest po svém nebožtíku otci podělila, to jest 15 zlatých, k tomu její otčím ji také zadává 1 krávu a kopu⁴³⁸ peněz z chalupy, aby předkem dědila, 1 kopu tenkýho plátna, 5 masa svého jemu také zadává. Nad čímž jedna i druhá strana jsou přestali. Nato pan purkmistr a páni radní napomenuli tu poctivou paní nevěstu a k stavu svatého manželství propustili.

Stalo se v domě radním v městys Bystrý u přítomnosti osob níže psaných. Roku a dne svrchu psaného.

Po straně paní nevěsty

Po straně pana ženicha

⁴³⁷ 26. července.

⁴³⁸ Kopa = 60

Pan Johanes

Pan Urban Rykarth

Pavel Michal

Jiřík Hejtmánek

Bartoň Findeis

Opis z druhé knihy, též v radnici uložené na straně 34.

Prodej pole od domovního čísla 45 k domovnímu číslu 168, nyní číslo 19.

Léta páně 1762 dne 25. Februari⁴³⁹ stal se jest dobrovolný kup aneb prodej na roli tak nazvanou Malou mezi Matějem Hejtmánkem jakožto prodávajícím strany jedné, též Benediktem Findeisem jakožto kupujícím strany druhé, následně: Poněvadž tak nynější těžké vojenské pády následují a trvají, skrze které omezený prodavač do dluhův upadl a obávajíce se by budoucně hlouběji do takových nepřišel, nýbrž raději takové předejiti a věřitelé, kteří zaplacený býti usilují, slušně zapraviti, jakož taky jak císařsko-královské daně a pojistky, též jiné roční povinnosti a břemena dávatí mohl. Z těch tehdy příčin tu tak nazvanou Malou roli mezi grunty ležící z jedné Janem Králem domovního čísla 39 a z druhé strany Antonínem Petrem domovního čísla 42 výš řečenému Benediktovi Findeisovi na časy budoucí a věčně odprodává za sumu hotových peněz tři sta šedesáte zlatých rýnských, na kteroužto sumu prodávající ihned v hotovosti poobdržel dvě stě zlatých, ostatní ale jedno sto šedesáte zlatých jemu kupující při dojití tohoto běžícího 1762 roku skutečně složiti se

Pag. 106

zavazuje. Nad to ale sobě prodávající vymíňuje, pokudž by budoucně ta roli od strany kupující odprodána býti měla, by prodávající neb budoucí dědic toho gruntu, od kterého se nyní odprodává zase předním kupcem býti mohl, co se týká obsetí na tej roli, poněvadž větším dílem k užívání lidem pronajata a od nich také zaseta jest,

⁴³⁹ 25. února.

tak se kupující uvoluje jednomu každému do vyjití času aneb obdržení užitekův užívati nechat. Naproti čemuž zase prodávající, co on svý kusy na ní má, by kupující o příštím Janu pro svou stranu k vlastnímu užitku takové zaseti mohl. Co by se týkalo daní aneb jiných jakýchkoliv vyskytnout se mohoucích břemen, takové prodávající až do příštího novýho 1763 roku vykonávati se uvoluje. Budoucně pak jeden i druhý jeho povinnosti tak, jak již od magistrátu zvlášť učiněna a v městských knihách folio 513 ingresírována se vynachází před obmezených vejminek prodávající, aniž kdo jiný na kupujícím, co k pohledávání míti bude, nýbrž on takovou roli celou čistou bez nejmenší jemu činit překážky se vším právem a příslušenstvím na časy budoucí a věčné k užívání míti má.

Stalo se v městys Bystrým v domě radním dne a roku před psaného u přítomnosti pánův níže jmenovaných.

Alexandr Kukla, primátor, Jakub Jíra, radní, Jakob Dittrich, purkmistr, Jan Findeis, radní, a Matěj Dědič, radní.

Mor ve Vídni

Léta 1679 v městě Vídni, též Prešpurku,⁴⁴⁰ rána morová vyskytla se hned od prvního Januáři⁴⁴¹ a celý rok trvala, odtud to lidé roznesli jinam, v Rakousích do Moravy, i do Čech, neb jeho milost císař o svatém Bartoloměji⁴⁴² z Vídne před morem nejprve do Jihlavy a potom do měst pražských se vším dvorem přijeti

Pag. 107

ráčil a tu potom tuhé poručení a patenty vydal, vojáci na českých hranicích postaviti nařídil, by žádnému bud' na koni, neb pěšky, hrabě, pán, řemeslník neb sedlák z Moravy a z Rakous do Čech jeti ani jíti nedali, avšak později táž morová

⁴⁴⁰ Bratislavě.

⁴⁴¹ 1. ledna.

⁴⁴² 24. srpna.

rána do měst pražských přec se vloudila a čím dál i na rok 1680 se rozmáhala, takže jen ve Vídni za ten rok 140 516 lidí zemřelo. Rač náš Bůh všemohoucí od takového hrozného neště uchovati. Opis strany 543.

1713 Vystavěn jest na obecní náklad most a košťuje v sumě i s tím, co se na ty dvě statue⁴⁴³ svatého Petra a svatého Jana přidalo 43 zlatých 23 krejcarů 3 denáry.

Strana 251.

1731 Dne 14. Augustu⁴⁴⁴ z Božího dopuštění uhodil Boží Posel⁴⁴⁵ do domu radního, právě čtvrt na pátou hodinu odpoledne, kdyžto na věži, kudy drát od kladiva hodinového jde ven, to vyšlo a drát všecken spálilo, na památku jest vložen v truhly obecní, škody uděl jenom něco na oknech a na zdi. Opis z obecní knihy strana 544.

1874 Dne 20. září byl svěcen ve Stašově kostel, který 19. října 1856 vyhořel. Též toho roku dne 27. září byl svěcen hasičského sboru prapor.

1874 Dne 16. září o půl jedné v noci vyšel oheň u Heinricha Friče domovního čísla 167 a vyhořelo též vedle domovní číslo 166. 1875 Dne 17. ledna o půl jedné hodině večer vyšel oheň u Jana Novotného domovního čísla 9 a vyhořely mimo něj domovní čísla 10–11 a od čísla 8 chlív a stodůlka. 6. června byla tak velká bouřka, že porouchala u našeho lesa most, takže severní stranu celou zbořila a odnesla na louku, dolů vybrala díru na 8' hlubokou, takže se tam vešlo přes 30 fůr kamení, velkých, z naší louky dobytých a ještě se nemohla voda v díře zastavit, takže tekla přes silnici. 1876 Dne 10. června o půl deváté hodině ráno vyšel oheň u Antonína Marka domovního čísla 57 a vyhořelo též číslo 58 Jan Novotný. Druhý oheň vyšel 6. září po půlnoci u Antonína Riznera domovního čísla 103 a vyhořelo též číslo 102. Třetí oheň vyšel 28. prosince

⁴⁴³ Sochy.

⁴⁴⁴ 14. srpna.

⁴⁴⁵ Blesk.

Pag. 108

1876 o čtvrt na osum ráno v domovním čísle 71 u vdovy Bidmanové a vyhořelo ještě číslo 72 a 73. U čísla 72 ostal výměnek a u čísla 73 chlívy a maštal. Jest to velice smutné, ba strašné, když v půl roce tři ohně zuří. Rač nás Bůh dále chránit a opatrovat. Též toho roku vyhynulo moc žita na jaře od pozdního sněhu a májové zimy, co bylo seto později, to bylo tři neděle v zemi, nemohlo pro zimu zejít, 20. května klesl teploměr na 3 stupně pod nulu R., proto bylo jarní obilí i len řídký, žita mnohý nesklidil ani tolik, co potřeboval na zasetí.

1877 Dne 4. června vyšel oheň v Jana Kukly domovního čísla 271, zahynuly též 4 krávy, 1 prase a tele. 23. října o 9 hodině večer vyšel oheň na stájce u Halvů domovního čísla 86, kam nemohl přijít jedině z Králova dvorka, aby to založil, shořela jenom část střechy. 1. listopadu o 6 hodině večer vyšel oheň v palírně nad kůlnicí a shořela též střecha nad chlívem, vznik ohně ten samý. 10. prosince o půl druhé hodině večer vyšel oheň u Antonína Marka domovního čísla 57 v půl druhém roce dvakrát. Jest v trestním vyšetřování.

Pag. 109 a 110 jsou nepopsány

Pag. 111

U domovního čísla 45⁴⁴⁶

Výkup z povinností naturálních k faře a ke škole:

Za 1 míru⁴⁴⁷ a 7/8 žita 1 zlatých 58 3/4 krejcarů stříbra.⁴⁴⁸

1 míra a 3/8 ovsa 1 zlatých 9 3/4 krejcarů

⁴⁴⁶ Literatura viz František ROUBÍK, *K vyvázání gruntu v Čechách v letech 1848-1853*, in: Sborník archivních prací IX, Praha 1959, s. 160-219.

⁴⁴⁷ Míra neboli strych, 1 strych = 93,56 l.

⁴⁴⁸ Svisle podél tohoto sloupce je zapsáno: „Při výkupu se bral desíti letý průměr obilní ceny a 1/3 se odrazila“.

2/8 mírky⁴⁴⁹ lněného semena 3 ¾ krejcarů.

Dvě vejca 1 2/4 krejcarů.

Přivezení třech fůr obilí 1 zlatý 29 ¼ krejcarů.

Den orání 21 krejcarů.

V celku 5 zlatých 46 krejcarů, 10 krejcarů odrážka.

Po odražení třetího dílu 1 zlatý 52 krejcarů činí roční povinnost 3 zlaté 44 krejcarů neb 74 zlatých 40 x výkupní jistiny.

Panu učiteli povinnost roční:

Za dva snopy⁴⁵⁰ žita 22 krejcarů stříbra

Dva ovsa 18 krejcarů.

Jeden koláč 2 ¼ krejcarů

Čtyři vejce 3 krejcarů

Čtyři [...] lenu 3 ¼ krejcarů

Suma dělá 48 2/4 krejcarů., odrážka 16 ¾ krejcarů, dělá ročně 32 krejcaru ¼, jistina 10 zlatých 45 krejcarů stříbra.

Ta obojí suma byla zaplácena r. 1852 a 8. 6. 1853 vymazána z knih.

Povinnost k vrchnosti byla u domovního čísla 45:⁴⁵¹

Cena od r. 1824 | činí

⁴⁴⁹ Mírka neboli měřička, 1 měřička = 5,849 l.

⁴⁵⁰ Svazek.

⁴⁵¹ Zde nejsou výjimečně rozepisovány zkratky pro zlatý a krejcar, aby mohlo být zachováno grafické rozložení stránky.

Ouročního žita 1 míru 7 ½ mírky, míra za	1 zl. 10 kr.	1 zl 42 kr.
Oves 1 míru	11 ¼	33 kr. 58 1/4 kr.
Lněné semeno	14/32	2 zl. 30 kr. 10 ¼ kr.
Robota s 2 koň[m]i 4 dni	16 1/3 kr.	1 zl. 5 ¼ kr.
Ourok	2 zl. 5 ¾	50 ¼ kr.

Zůstává čisté ceny | třetí díl | dvě třetiny | | jistina
4 zl. 46 ½ kr. | 1 zl. 35½ | 3 zl. 11 kr. | 1/3 dělá 1 zl. 35 ½ kr. | 31 zl. 50

Která byla roku 1851 zaplacená a 8. 6. roku 1853 z knih vymazána.

Při výkupu se braly ceny obilí od roku 1824, pak 1/3 musela vrchnost slevit, 1/3 dal stát a 1/3 hospodář, což se uvedlo na kapitál.

Pag. 112

Posloupnost rodu Hejtmánkova na domě č. 45				
	Rok narození	Rok sňatku	Rok úmrtí	Kolik měli roků, když zemřeli
Ignác Hejtmánek	28. 6. 1822	19. 6. 1849		
manželka Anna	24. 1. 1826		30. 12. 1877	51, rozená Puchar v Sedlištích
otec Bernard	20. 8. 1787	12. 2. 1810	17. 11. 1839	52
matka Rozalie	10. 2. 1791		27. 10. 1865	74, v Staré Boleslavě zemřela, rozená Schafer z Jedlovej

dědeček Bartoloměj	17. 8. 1754	24. 2. 1778	1. 1. 1821	67
babička Johana			30. 10. 1797	rozená Schauer z Karle
pradědeček Matěj	2. 1. 1719	10. 5. 1746	22. 10. 1777	58
prababička Ludmila	1719		10. 12. 1798	79, dcera Jana Hejtmánka, dispense v 3. stupni
prapradědeček Martin		16. 6. 1716		
praprababička Majdalena	16. 1. 1693		18. 4. 1738	45, dcera Findeisova
praprapradědeček Marek	Datum svatebních smluv:	26. 7. 1719		druhé manželství
prapraprababička Mařena				dcera Pavla Kříže
prapraprapradědeček Jan		25. 2. 1669		
praprapraprababička Alžběta				dcera Matěje Zámečnicka, snad z číslo domovní 40
praprapraprapradědeček Havel		25. 2. 1641		
praprapraprababička Mařena				dcera Brtouna z Hartmanic
Prapraprapraprapradědeček Mikuláš				
Johann Hejtman 1582–1585. Burgmeister in Bistrau ⁴⁵²				

⁴⁵² Purkmistr v Bystrém.

Pag. 113

[1787] byl narozen otec Bernard Hejtmánek dne 20. srpna (†17. 11. 1839).

[1791] Byla v Jedlovej narozena matka Rozalie Schaffer 10. února (†27. 10. 1865).

[1810] 10. února měli spolu kopulaci.⁴⁵³

1839 dne 17. listopadu zemřel otec večír Bernard Hejtmánek.

1865 dne 27. října o 4 hodinách ráno zemřela matka v Staré Boleslavi.

179[7] na Vše svatý⁴⁵⁴ umřela babička.

182[1] na Nový rok umřel dědeček Bartoloměj.

1812 26. dubna byl narozen Johan Hejtmánek, roku 1864 30. 2. zemřel, 9. února

1827 byl biřmovanej v Poličce, Bernard. Roku 1850 měl kopulaci na podzim a roku 1864 30. prosince o 4 hodině ráno zemřel v Brně.

1814 2. dubna se narodil František, roku 1838 měl kopulaci.

1816 30. máje se narodila Antonie, 13. července roku 1829 byla biřmována Rozálie, roku 1835 měla kopulaci a roku 1842 zemřela.

[18]20 3. března se narodila Josefka, 13. července roku 1829 byla biřmována, roku 1844 měla kopulaci.

[1822] 28. června se narodil Ignác, 28. máje roku 1837 byl biřmovaný Jan, 19. června roku 1849 měl kopulaci.

[1826] 24. ledna jest narozena jeho manželka Anna. †30. 12. 1877.

[18.5] 3. října se narodil Václav, roku 1862 měl kopulaci.

[18..] 26. dubna se narodil Antonín.

1830 29. listopadu se narodil Klement.

⁴⁵³ Svatbu.

⁴⁵⁴ Slavnost Všech svatých, 1. listopadu.

1833 10. srpna se narodila Klárka.

1850 21. listopadu zemřel dědeček Puchara Josef.

1850 6. července jest narozena Anna Hejtmánek o 9. ráno v sobotu, kopulaci měla 9. 7. 1883.

[...] 21. února jest narozena Markyta o půl 7. ráno v pondělí, roku 1874 vstoupila do kláštera. †13. 11. 1880.

[...] 12. ledna jest narozena Vincencie Hejtmánek o čtvrt na 7 ráno v pátek, 22. 7. 1873 se provdala.

Pag. 114

Roku 1868 dne 18. února jsme uzavřeli s Josefem Glosrem smlouvu na výměnu našich domů a teprve 10. listopadu jsme se přestěhovali a také ponejprv tady spali.⁴⁵⁵

Roku 1870 jsme d'áli Na čtvrtcích parcelní číslo 795 z trubek kanál, trubky byly z Litomyšle (v Bystrým prvně 6/4 1000 za 16 zatých. a dvou coulový 1000 za 18 zlatých mimo přívozu. Kanál má dýlky 87 sáhů a první křídlo do něj 6 sáhů, druhé 4, třetí 3 a 4 střevíce, 4. 3 sáhy, 5. 1 sáh a 4 střevíce, dohromady 105 sáhů, trubek se vešlo 686, což činí 13 zlatých, ruční práce bylo 26½ dní, což činí po 40 krejcarech denně 10 zlatých 60 krejcarů, v sumě 23 zlatých 60 krejcarů. Sáh kanála by tedy přišel na 22½ krejcaru.

1871 Jsme d'áli z trubek kanále, na parcelním čísle 790–791 se jich vešlo 712. Práce při 32 dní, na parcelní číslo 785 se jich vešlo 636, na sáh 6¾ troubyky.

1873 Jsme d'áli kanál na tom kousku louky, co se připojilo k parcelnímu číslu 789, dlouhý je 27 sáhů.

⁴⁵⁵ Ignác Hejtmánek se se svoji rodinou vystěhoval z domovního čísla 45 a nastěhoval do čísla 68.

1874 Dne 16. června o 1. hodin odpoledne roztrřířtil hrom u našeho rybníka na poledni straně pod mezou olřu⁴⁵⁶ tak, ře i pařez rozřtípl. Téř tu samou chvílu uhodilo téř do čísla 187, ale neudřál řádnou řkodu, jediné urazil několik řindelů a do sběračky udřál pěkně kulaté dvě dírky.

⁴⁵⁶ Pod mezí olři.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zpřístupnit text kroniky Ignáce Hejtmánka veřejnosti, představit ho, pokusit se o jeho komplexní rozbor a poukázat na nejdůležitější události v dějinách Bystrého zaznamenané v tomto díle.

I přes Hejtmánkovu nepříznivou výchozí pozici jak finanční, tak studijní, se mu podařilo postupně se vypracovat na váženého a hlavně vzdělaného bysterského občana. Díky tomu mohlo vzniknout dílo, které na amatérský počín poměrně validně shrnuje dějiny jeho rodného kraje po dobu několika staletí. Zároveň přináší velmi věrohodné zápisy z událostí proběhnuvších za jeho života.

Zápisy v kronice pojednávají o dějinách panství a města. Hejtmánek zde popsal dějiny panství již od 2. poloviny 15. století až do roku 1848. Tématiku politické správy pak ukončuje prvními obecními volbami 8. srpna 1850. Retrospektivně také pojednává o událostech na panství z dob třicetileté války, slezských válek, i těch napoleonských. Značnou pozornost věnuje zvláštěm v počasí a pohromám, převážně četným požárům. Velká pozornost je věnována revolučním událostem roku 1848 napříč Evropou, dále pak prusko-rakouské válce roku 1866. Najdeme zde i přehled všech bysterských katolických farářů či události každodenního rázu. Konec díla směřuje pozornost k rodu Hejtmánků.

V díle Ignáce Hejtmánka můžeme nalézt některé prvky moderního kronikářství. Těmi jsou hlavně zájem o politické dějiny, volba četných historických pramenů a následné čerpání z nich, také využívání dobových periodik a snaha o objektivitu a co největší přesnost zápisů. V některých ohledech ale zůstává text velmi tradičním. Jedná se hlavně o chaotičnost zápisů a také o četné zápisy týkající se počasí. Ty jsou zapisovány vždy ve spojitosti s úrodou, jelikož zemědělství bylo Hejtmánkovou hlavní obživou.

Samostudium v podobě četby pestré škály knih i periodik s největší pravděpodobností probudilo v Hejtmánkovi touhu o vlastní zachycení dějin regionu, svého rodu i politického vývoje obecně. Zformoval se tak liberální měšťan

s pevnými křesťanskými zásadami, který se jako Čech aktivně zajímal o dění v monarchii. Toto dílo tak vzniklo z pera nadšeného zemědělece, a ne učitele či úředníka, jak bylo často běžné.

Hejtmánkovu kroniku lze jen těžko srovnávat s ostatními díly 19. století, jelikož Hejtmánek vytvořil svým způsobem unikát, který nedodrží chronologické ani tematické řazení - jednotlivé informace jsou tak často zapisovány za sebou bez jakéhokoliv řádu, ale zároveň do díla vnáší některé moderní postupy. Edice a popis této kroniky tak může dalším badatelům významně usnadnit orientaci v tomto svérázném prameni a bez větších komplikací v něm čerpat potřebné informace.

SUMMARY

The goal of this thesis was to make Ignác Hejtmánek's chronicle available to the public, to introduce the text and attempt to make a comprehensive analysis in order to point out the most important events in the history of Bystré, as covered in Hejtmánek's work.

Despite his unfavourable financial and educational background, Hejtmánek managed to work his way up to become a valued and educated citizen of Bystré. This allowed for the creation of his chronicle, which, despite being the work of an amateur, is a valid summary of the history of his native region over several centuries. It also provides credible recollections of events that have taken place during his life.

The chronicle entries deal with the history of the dominion and the city. Hejtmánek describes the history of the dominion between the 2nd half of the 15th century and the year 1848. He wraps up the topic of political administration with the first municipal elections taking place on the 8th of August 1850. He also retrospectively discusses events in the dominion during the Thirty Years' War, the Silesian Wars, and the Napoleonic Wars. He pays ample attention to the oddities of weather and disasters, especially the many fires that occurred. He covers the Revolutions of 1848 in Europe and the Austro-Prussian War of 1866. The chronicle also features a list of all the catholic priests in Bystré, as well recollections of day-to-day events. The ending of the chronicle concerns the Hejtmánek family.

Ignác Hejtmánek's work contains certain elements of modern chronicle writing, such as the interest in political history, drawing from numerous historical sources, as well as using historical periodicals and trying to ensure his entries are as objective and accurate as possible. In some ways, however, his work remains very traditional. This is mainly due to the chaotic nature of the entries and his focus on the weather. The weather-related entries always include information about the crops, seeing as agriculture was Hejtmánek's main livelihood.

It was probably through self-study of a wide range of books and periodicals that Hejtmánek discovered his desire to capture the history of his region, his family and the political developments in general. He became a liberal townsman of firm christian principles, a Czech citizen with a strong interest in the monarchy. His work is that of an enthusiastic farmer, not a teacher or a clerk, which is quite extraordinary.

It is hard to compare Hejtmánek's chronicle to other works from the 19th century; Hejtmánek created a unique piece of work that does not adhere to chronological or topical arrangement – individual information is often presented unsystematically. However, he also approached his work with modern methods. This edition and description of the chronicle may benefit future researchers by helping them to orientate themselves in the idiosyncratic source and draw information from it without much difficulty.

JMENNÝ REJSTŘÍK K EDICI

B

Barvíř Tomáš pag. 61.
Barvíř Urban pag. 13.
Bavorská Alžběta Amálie Evženie
pag. 48, 83.
Beck František pag. 6.
Bednář Jakub pag. 13.
Bek Balabán pag. 13.
Bezuchovský Jan Cyprián pag. 1, 24.
Bidmanová vdova pag. 108.
Bidmoň nádeník pag. 84
z Boskovic Ješek Svojanovský pag.
25.
Boskovský Jaroslav pag. 25.
Breutznerová Terezie pag. 77.
Brtoun Vavřinec pag. 101.
Brtounová Maruše pag. 101.
Bureš Josef pag. 50.
z Byžovce Jindřich pag. 26.

Č

z Čechorodu Tomáš Pešina pag. 52.
Češka Bedřich pag. 65.
Češka Jan pag. 3.
Češka Jiří pag. 15.
Češka Václav pag. 15.
Češková Klára pag. 65.
Čipa poštovní posel pag. 84.
Čipera Jan pag. 83.

D

Dědič Matěj pag. 106.
Dittrich Jakub pag. 106.
Dittrich Jan pag. 76.
z Ditrichštejna František pag. 51.
Dubovský Matěj pag. 1.
sedlák Dufek pag. 84.
Dvořák Johan pag. 64.

E

Elčkner Jan pag. 60.

F

Ferdinand I. Dobrotivý pag. 36, 39, 46.

Ferdinand II. pag. 23, 31, 51.

Ferdinand III. pag. 52.

Fetersel Jan pag. 82.

Findeis Bartoň pag. 105.

Findeis Benedikt pag. 105.

Findeis Jan pag. 106.

Findeis Šimon pag. 104.

Findeisová Terezie pag. 77.

Fohler Antonín pag. 76.

František Josef I. pag. 46, 47, 48, 83.

Freisleben František pag. 15.

Frič Heinrich, pag. 107.

Frič Josef pag. 84.

G

Gallas Matyáš pag. 55.

Garibaldi Guiseppa pag. 46.

Gebinger Jan pag. 1.

Glosr Josef pag. 114.

H

Habsbursko-Lotrinský Jan pag. 43.

Habsburský Matyáš pag. 10, 55.

Habsburský Rudolf pag. 26.

Hanousek Jan pag. 102.

Heft Jan Jindřich pag. 2.

Heinrich Bartoloměj pag. 53.

Heinrich Jan pag. 53.

Hejtmánek Antonín pag. 113.

Hejtmánek Bartoloměj pag. 112, 113.

Hejtmánek Bernard pag. 112, 113.

Hejtmánek František. pag. 113.

Hejtmánek Havel pag. 101, 103, 104.

Hejtmánek Havel pag. 112.

Hejtmánek Havel pag. 13.

Hejtmánek Ignác pag. 102, 112, 113.

Hejtmánek Jan pag. 102, 103 104.

Hejtmánek Jan pag. 112, 113.

Hejtmánek Jan pag. 78, 82.

Hejtmánek Jiří pag. 105.
 Hejtmánek Johan pag. 112.
 Hejtmánek Josef pag. 83.
 Hejtmánek Klement pag. 113.
 Hejtmánek Marek pag. 104.
 Hejtmánek Marek pag. 112.
 Hejtmánek Martin pag. 104.
 Hejtmánek Martin pag. 112.
 Hejtmánek Matěj pag. 105.
 Hejtmánek Matěj pag. 112.
 Hejtmánek Mikuláš pag. 101.
 Hejtmánek Mikuláš pag. 112.
 Hejtmánek Václav pag. 113.
 Hejtmánková Alžběta, pag. 112.
 Hejtmánková Anna, pag. 112, 113.
 Hejtmánková Anna pag. 113.
 Hejtmánková Antonie pag. 113.
 Hejtmánková Johana pag. 112.
 Hejtmánková Josefina pag. 113.
 Hejtmánková Ludmila pag. 112.
 Hejtmánková Magdalena pag. 112.
 Hejtmánková Marie pag. 112.
 Hejtmánková Markéta pag. 113.
 Hejtmánková Rozálie pag. 112, 113.
 Hejtmánková Vincencie pag. 113.
 Herbst Antonín Gottfried pag. 1.
 z Hohenemsu František Vilém pag.
 6, 24, 33.
 z Hohenemsu Jakub Hannibal pag. 6,
 23, 35.
 z Hohenemsu Rudolf Hannibal pag.
 2, 6, 23, 35.
 Horský Jiří pag. 55.
J
 z Jenštejna Pavel Skalský pag. 25.
 Jiřík rychtář pag. 102.
 Jíra Jakub pag. 106.
 Johannes pag. 105.
 Josef I. pag. 23.
 Josef II. pag. 57, 59.
 Josefína Zámečnicková pag. 50.
K
 Kafka Václav pag. 63.
 kancelista Hoza pag. 15.

Kašparov Marek pag. 102.
Kernkrieglová Kateřina pag. 53.
Klozerová Viktorie pag. 50.
kníže Oldřich pag. 17.
Kolbaba František pag. 50.
Kolbaba Jan pag. 13.
z Kolovrat Jan Bezdužický pag. 5,
23, 26.
z Kolovrat Oldřich František
Libštejnský pag. 1, 23, 32.
z Kolovrat Vilém Jindřich
Bezdužický pag. 23, 26, 27, 28.
Král Jan pag. 105.
Král Petr pag. 104.
Kříž Josef pag. 12.
Kříž Matěj pag. 13.
Kříž Pavel pag. 104.
Kříž Tomáš pag. 13.
Křížová Marie pag. 104.
Kukla Alexandr pag. 106.
Kukla Antonín pag. 68, 82.
Kukla Ignác pag. 60.
Kukla Jan pag. 108.
Kukla Jan pag. 82.
Kukla Jiří pag. 50.
Kunhuta královna pag. 54.
Kunst Jan Nepomuk pag. 6, 77.
Kunst Jan pag. 68.
Kunst Josef pag. 6.
Kysilka Václav pag. 4.

L

z Langetu Erstina pag. 7.
de Latour Theodor Baillet pag. 44.
Lazinovský Josef pag. 3.
Leinveber Vincenc pag. 67.
Lerbalová Františka pag. 50.
Lerbalová Rozálie pag. 50.
Lerbel Jiří pag. 13.
Leška Ondřej pag. 50.
Lešková Kateřina pag. 50.
Libényi János pag. 48.
Ludvík Filip pag. 37.
Lupalová Alžběta pag. 50.

M

Machka Josef pag. 53, 67.

Marek Antonín pag. 107, 108.

z Martinic Anna Kateřina pag. 1, 23, 33, 55.

z Martinic Jiří Adam pag. 23, 32.

z Martinic Johana pag. 23.

z Martinic Lucie Otýlie pag. 23, 32.

z Martinic Maximilián Valenta pag. 23, 33.

Matzke Antonín pag. 6.

Maušperk Andres pag. 61.

von Metternich Klemens Wenzel pag. 37, 38, 39.

Michal Pavel pag. 105.

Michl Antonín pag. 62.

Michlová Anna pag. 50.

Michlová Marie pag. 50.

Mlynář Matěj pag. 27.

Myslivec Matěj pag. 10.

N

Nejdertová Rosalie pag. 83

z Nestajova Bohunka Žehušická pag. 23.

z Nestajova Hertvík Žehušický pag. 23, 54.

z Nestajova Jan Žehušický pag. 23.

z Nestajova Václav Žehušický pag. 23, 26.

Novotný Jan, pag. 107.

O

Ondřej rychtář pag. 102.

P

Pazlara Matěj pag. 83.

Pekař Marek pag. 13.

Petr Antonín pag. 105.

Faster Petr pag. 38.

Petrov Václav pag. 102.

Petrová Veronika pag. 50.

Pius IX. pag. 37, 45.

Pleischl Adolf Martin pag. 23.

Porteš Josef pag. 3.

Procházková Anežka pag. 50.

Procházková Veronika pag. 50.

Průška Antonín pag. 78.

Průšková Jenovéfa pag. 50.

Průšková Klára pag. 77.

Puchar Josef pag. 113.

Pucharová Anna pag. 50.

R

Radecký Josef Václav pag. 43.

Rakousko-Těšínský Albrecht
Fridrich pag. 39, 73.

Randa Jan pag. 13.

Rebeka Marie pag. 6, 7, 24.

Rizner Antonín pag. 107.

Rossi Pellegrino Luigi Odeardo pag. 45.

Rotter Josef pag. 53.

Roun Ondřej pag. 102.

z Rozenberka Rozvaldus pag. 28.

Rudolf II. pag. 54.

Rykarth Urban pag. 105.

S

Saver Josef pag. 50.

Sebastiani František pag. 3.

Schanfenberger Karel pag. 4.

Schneider Gustav pag. 77.

Slavík Josef pag. 68.

Sodomová Anna pag. 50.

Soukup Jiří pag. 104.

Stejskal Tobiáš pag. 102.

Š

Šafránek Josef pag. 4, 18.

Šidla Václav pag. 83.

Štika Václav pag. 82.

Švihovská Johanna pag. 28.

T

von Tegetthoff Wilhelm pag. 74.

Tejnecký Václav pag. 104.

Terezie Marie pag. 11.

Tesař František pag. 83.

Tocháček Jan pag. 102.

Torstenson Lennart pag. 10.

z Truchsess-Zeilu Marie Walburga
pag. 7.

Truhlář Michal pag. 13.

Tuček Tobiáš pag. 102.

Turek Josef pag. 3.

Týdrle Antonín pag. 34.

Týdrle Jiří pag. 3.

V

Valdštejn Albrecht pag. 55.

Vebersík Václav pag. 4.

Vladislav II. pag. 25.

Vlach Zikmund, pag. 2.

Vrzák Leopold, pag. 4.

Windischgrätz Alfred pag. 41.

Windischgrätz Eleanor pag. 42.

W

z Walderode Jan Pavel pag. 23, 34.

Z

Zámečník František pag. 50.

Zámečník Matěj pag. 102, 103, 104.

Zámečnicková Alžběta pag. 102, 103.

Zeman Jiří pag. 11.

MÍSTNÍ REJSTŘÍK K EDICI

A

Anglie pag. 9, 38, 40.

Asie pag. 9.

65, 67, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 77, 78,
82, 84, 101, 102, 105, 106, 112, 114.

Bystřice pod Pernštejnem pag. 10.

B

Balda pag. 17, 23.

Banín pag. 24, 54.

Bavorsko pag. 6, 9.

Bečva pag. 82.

Bělá pag. 54.

Benátky pag. 40, 69.

Berlín pag. 40.

Beroun pag. 79.

Blansko pag. 77.

Borová pag. 4, 54.

Brněnec pag. 54, 77.

Brno pag. 7, 11, 52, 68, 113.

Březová pag. 72.

Bystré pag. 1, 2, 3, 5, 6, 8, 10, 11,
12, 13, 14, 15, 17, 18, 23, 27, 29, 35,
50, 51, 52, 54, 55, 60, 61, 62, 63, 64,

C

Cařihrad (Istanbul) pag. 9.

Celetná ulice pag. 42.

Custoza pag. 73.

Č

Čechy pag. 8, 9, 11, 14, 15, 16, 17,
55, 57, 78, 83, 107.

Česká Bělá pag. 24, 72.

Čtyři Dvory pag. 5, 54, 77.

D

Dánsko pag. 40.

Dašice pag. 4.

Dlouhá pag. 54.

Dolní Lhota pag. 54.

E

Evropa pag. 37, 38.

F

Francie pag. 46, 69.

Frankfurt nad Mohanem pag. 43.

H

Halič pag. 36.

Hamry pag. 14, 24, 61, 77, 84.

Hartmanice pag. 2, 5, 6, 17, 24, 54,
68, 69, 70, 72, 77, 78, 84, 101, 112.

Hlásnice pag. 17, 24, 54, 55, 84.

Hodonín pag. 70.

Hofburg pag. 39, 40.

Holetice pag. 79.

Holštýnsko pag. 40, 69.

Hořovice pag. 79.

Hradec Králové pag. 10, 69, 70, 80.

Hředle pag. 79.

Hutě pag. 54.

CH

Chlum pag. 71.

Chlumeck nad Cidlinou pag. 58.

Choceň pag. 77.

Chrastavec pag. 54.

Chrudim pag. 11, 14, 27, 52.

I

Innsbruck pag. 41.

Itálie pag. 37, 73.

J

Jaroměř pag. 4.

Jedlová pag. 10, 24, 30, 54, 56, 65,
68, 72, 78, 113.

Jesenný pag. 58.

Jimramov pag. 51.

Jobova Lhota pag. 54.

K

Kamence pag. 17, 82.

Karle pag. 112.

Karlovy Vary pag. 8.

Kateřinky pag. 24.

Kladsko pag. 14.

Kolovratská třída pag. 41.

Korouhev pag. 10, 15, 24, 54, 66, 82.

Krakov pag. 40.

Kroměříž pag. 46.

Kunín pag. 7.

Kunštát pag. 17.

Kutná Hora pag. 58.

L

Lačnov pag. 54.

Ledeč nad Sázavou pag. 8.

Limberk (Pomezí), pag. 4, 10, 24, 54.

Lisabon pag. 9.

Litoměřice pag. 12.

Litomyšl pag. 1, 4, 10, 51, 52, 68,
114.

Lombardsko-benátské království
pag. 37.

Londýn pag. 39.

M

Manova Lhota pag. 54.

Maxičky pag. 24.

Metuje pag. 80.

Milán pag. 37, 40, 43.

Mincio pag. 73.

Modřec pag. 24, 31.

Morašice pag. 68.

Morava pag. 8, 9, 10, 11, 17, 52, 81,
82, 106, 107.

Moravská Třebová pag. 51, 56.

Mže pag. 80.

N

Na čtvrtcích pag. 84, 114.

Náchod pag. 80.

Neapol pag. 37, 45, 46.

Nebřeziny pag. 80.

Nedvězí pag. 5, 15, 24, 54, 60, 61,
71, 72, 77, 78, 84.

Nedvězíčko pag. 83.

Německý Brod (Havlíčkův Brod)
pag. 8, 11.

Německý spolek pag. 69.

Niklovice pag. 60.

Nová Bělá pag. 54.

Nová Huť pag. 79.

Nové Město na Moravě pag. 8.

Nyklovice pag. 12.

O

Oldřiš pag. 54.

Olomouc pag. 51, 52.

Otročiněves pag. 79.

P

Pád pag. 73.

Pardubice pag 10, 14, 80.

Paříž pag. 37, 43.

Pešť pag. 43, 48.

Petřín pag. 41.

Polička pag. 12, 15, 52, 61, 64, 70,
113.

Polná pag. 8.

Poloupená pag. 54.

Polsko pag. 9, 11, 52, 55.

Portugalsko pag. 9.

Praha pag. 1, 2, 8, 10, 12, 14, 33, 34,
38, 41, 42, 57, 58, 60, 68, 80, 83.

Prašná brána pag. 41.

Prusko pag. 69.

Přední Lhota pag. 54.

R

Radiměř pag. 83.

Rakousko pag. 11, 37, 40, 43, 46, 69,
74, 106, 107.

Rakovník pag. 79.

Rohozná pag 4, 54.

Rovečné pag. 71.

Rovigo pag. 73.

Řím pag. 9, 40, 45, 46.

S

Sardinsko-Piemontské království
pag. 69.

Sasko pag. 52.

Sedliště pag. 13.

Sedliště pag. 54, 102.

Sedmíhradsko pag. 9.

Slezsko pag. 8, 9, 11, 14, 55, 84.

Stará Boleslav pag. 112, 113.

Stašov pag. 4, 10, 13, 24, 54, 107.

Strakonice pag. 8.

Studeneč pag. 54.

Sulkovec pag. 71, 72, 78.

Svatováclavské náměstí pag. 41.

Svitavy pag. 51, 70.

Svojanov pag. 15, 52, 54, 55, 69, 72,
73, 78.

Š

Široký důl pag. 54.

Šlesvicko pag. 40, 69.

T

Telecí pag. 27, 54.

Teplice nad Metují pag. 58.

Terst pag. 9.

Trpín pag. 5, 17, 24, 54, 72, 78.

Turecko pag. 9.

U

Uhry pag. 44, 47.

Uničov pag. 10.

V

Varšava pag. 83.

Veletice pag. 79.

Velký Barchov pag. 58.

Vídeň pag. 10, 17, 36, 37, 38, 39, 41,
43, 44, 46, 71, 75, 83, 106.

Vis pag. 73.

Vítějeves pag. 54, 72.

Voslavice pag. 4.

Vratislav pag. 9.

Vysoké nad Jizerou pag. 58.

Vyšehrad pag. 41.

Vyškov pag. 9.

Z

Zadní Lhota pag. 54.

Záhřeb pag. 82.

Zařenice pag. 54.

Zruč nad Sázavou pag. 8.

Ž

Žďár nad Sázavou pag. 8.

Železná pag. 79.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

ARCHIVNÍ PRAMENY

NA Praha, Archiv pražského arcibiskupství, *Bullarium 1724-1731*, inv. č. 1423, sign. B16/10.

NA Praha, Archiv pražského arcibiskupství, *Farářské relace Bystré 1700*, inv. č. 1356, sign. B13/16.

NA Praha, České gubernium - Komise pro likvidaci náboženských bratrstev, *Škapulířové a literátské bratrstvo Bystré*, inv. č. 2196, sign. VII/1-2.

SOA Praha, Farní úřad Římskokatolické církve Žebrák, Matrika Z 1863-1877.

SOA Hradec Králové, Farní úřad Římskokatolické církve Bystré, Matrika N 1816-1839, sign. 1601.

SOA Hradec Králové, Farní úřad Římskokatolické církve Bystré, Matrika Z 1856-1884, sign, 5422, fol. 152v-153r.

SOA Hradec Králové, Farní úřad Římskokatolické církve Svojanov, Matrika Z 1846-1897.

SOkA Svitavy, Archiv města Bystrého, *Stížnost uživatelů kameneckých pozemků 1786*, inv. č. 2, sign 207.

SOkA Svitavy, Farní úřad Bystré, *Inventář veleslavného bratrstva svatého škapulíře 1784*, kart. 24.

SOkA Svitavy, Farní úřad Bystré, *Konfirmace škapulířového bratrstva 1683*, kart. 25.

SOkA Svitavy, Farní úřad Bystré, *Liber memorabilium I.*, sign. KR 159.

SOkA Svitavy, Farní úřad Bystré, *Liber memorabilium II.*, sign. KR 34.

SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik, *Hejtmánkova kronika*.

Archiv města Ústí nad Labem, *Nové vybírání všeobecné daně z majetku 1704*, inv. č. 992, sign. 3145.

Římskokatolický farní úřad Bystré, *Smlouva na hlavní oltář 1749*.

Římskokatolický farní úřad Bystré, *Smlouva na kostelní lavice 1741*.

DOBOVÁ PERIODIKA

Dopis z Bystrého, Jitřenka 3, 1884, č. 16.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BALCÁREK Pavel, *Kardinál František Ditrichštejn: 1570-1636: gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007.

BATÍK Václav, *Dějiny města Bystrého*, Bystré 1908.

BĚLINA Pavel – FUČÍK Josef, *Válka 1866*, Litomyšl 2005

BREMM Klaus-Jürgen, *1866: Bismarcks Krieg gegen die Habsburger*. Darmstad 2016.

BŘEZINA Vladimír, *Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*, České Budějovice 2008.

ELČKNER František, *Kronika města Bystrého*, Bystré 1948.

ELČKNER František, *Náboženské a kulturní snahy našich předků*, Nevydáno.

GLOSER Jaroslav, *Hohenemsové v Bystrém. Česká epizoda v životě hraběcího rodu z Voralberska*, Bystré 2000.

GLOSER Jaroslav, *Rod Hohenemsů v zemích koruny české. Genealogické a heraldické informace*, Brno, 2002.

GROOTE Wolfgang von – GERSDOR Ursula von, *Entscheidung 1866. Der Krieg zwischen Österreich und Preußen*, Stuttgart 1966

HAUBELT Josef, *Zrušení nevolnictví. Významná událost v dějinách našeho lidu*, Praha 1981.

HERRE Franz, *Císař František Josef I.*, Praha 1998.

- HERRE Franz, *Radecký: nejoblíbenější polní maršálek rakouské armády a jeho pohnutá doba*, Brno 1997.
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka – JANÁK Jan – DOBEŠ Jan, *Dějiny správy v českých zemích*, Praha 2005.
- HOBSBAWM Eric, *The age of revolution*, New York 1996.
- CHARVÁT Petr, *Zrod českého státu*, Praha 2007.
- KADLEC Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin 1*, Praha 1991, s. 231.
- KAHUDA Jan, *Kancléř Metternich a Plasy*, Plasy 2009.
- KALOUSEK Josef, *Řády selské a instrukce hospodářské 1698-1780*, Praha 1908.
- KOHN George C., *Dictionary of Wars*, New York 2006.
- KREMLÍČKA Karel, *Sborník pověstí Lidmilova svojanovského úseku*, Hartmanice 1950.
- KUDRNA Jaroslav, *Dějiny Francie*, Praha 1988.
- MATUŠÍKOVÁ Lenka – PAZDEROVÁ Alena, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Chrudimsko 1*, Praha 2001.
- MIKULEC Jiří, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000, s. 23-134.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*. Band 8, Wein 1983,
- Ottův slovník naučný*, 27. díl, Praha 1908.
- PETRÁŇ Josef, *Rebelie: příběh jednoho týdne a dvou dní v březnu roku 1775*, Praha 1975.
- POCHE Emanuel, *Umělecké památky Čech I/IV*, Praha 1977/1982.
- POLIŠENSKÝ Josef, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*, Praha 1970.
- PROACCI Guiliano, *Dějiny Itálie*, Praha 1997.
- RAPPORT Michael, *1848: Year of Revolution*, London 2009.
- ROUBÍK František, *K vyvázání gruntu v Čechách v letech 1848-1853*, in: *Sborník archivních prací IX*, Praha 1959.
- SAHULA Martin, *Dějiny farnosti Bystré od 80. let 17. století do josefínských reforem*, bakalářská práce obhájena na FF Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2020.

SAHULA Martin, *Výstavba kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích ve světle zápisů v bysterské farní kronice*, in: *Východočeský sborník historický*, 39, Pardubice 2021, s. 129-135.

SCHOEPS Hans-Joachim, *Dějiny Pruska*, Praha 2004.

SKŘIVAN Aleš, *Války o dědictví rakouské 1740-1748*, in *Historický obzor* 12, Praha 2001.

SOMMER Petr – TŘEŠTÍK Dušan – ŽEMLIČKA Josef, *Přemyslovci. Budování českého státu*. Praha 2009.

STAŇA Petr, *Faráři v Bystrém. Krátké pojednání o farářích, kteří sloužili na bysterské farnosti od roku 1535*, Bystré 2020.

ŠEBEK Jaroslav, *Papežové moderního věku*, Praha 2014.

ŠPIRITOVÁ Alexandra, *Válečné odškodnění obyvatelstva v Čechách po roce 1866*. In: *Paginae historiae*, Sborník Státního ústředního archivu v Praze, č. 4, Praha 1996.

ŠTAIF Jiří, *Revoluční léta 1848-1849 a české země*, Praha 1990.

TAPIÉ Victor Lucien, *Marie Terezie a Evropa: od baroka k osvícenství*, Praha 1997.

UHLÍŘ Dušan, *Bitva tří císařů. Slavkov / Austerlitz 1805*, Brno 1995.

VANĚČEK Václav, *Dějiny státu a práva v Československu*, Praha 1962.

VEBER Václav, *Dějiny Rakouska*, Praha 2002.

VELEŠÍK Vladimír – VELEŠÍK Vladimír ml., *Bystré, město dobrých rodáků*, Bystré 2019.

VONDRUŠKA Isidor, *Životopisy svatých*, Praha 1931.

WIRTH Zdeněk, *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století 22, Politický okres Poličský*, Praha 1906.

ŽUPANIČ Jan, *Haličská šlechta a její začlenění mezi nobilitu Rakouského císařství*, in: *Slovanský přehled* 93, Praha 2007.

MAPY

Město Bystré, *Císařský otisk stabilního katastru*, 1839, dostupné z:

https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_715-1_4.

Město Bystré, *Indikační skici*, 1839, dostupné z:

<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=CHR030018390>.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Nejhorší záplavy na území Čech, Infomet – Informační stránky Českého hydrometeorologického ústavu,

<http://www.infomet.cz/index.php?id=read&idd=1337942608> (26. 8. 2022).

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH:

Č. 1: Přední desky kroniky

SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik, *Hejtmánkova kronika*, sign. KR 570.

Č. 2: Ukázky zápisů v kronice

SOkA Svitavy, Mezifondový soubor kronik, *Hejtmánkova kronika*, sign. KR 570.

Č. 3: Matriční zápis o narození Ignáce Hejtmánka

SOA Hradec Králové, FÚ Římskokatolické církve Bystré, Matrika N 1816-1839, sign. 1601.

Č. 4: Dům rodiny Hejtmánků číslo 45 na indikační skice z roku 1839

Město Bystré, *Indikační skici*, 1839.

Č. 5: Dům číslo 68, který zakoupil Ignác Hejtmánek roku 1868 na indikační skice z roku 1839

Město Bystré, *Indikační skici*, 1839.

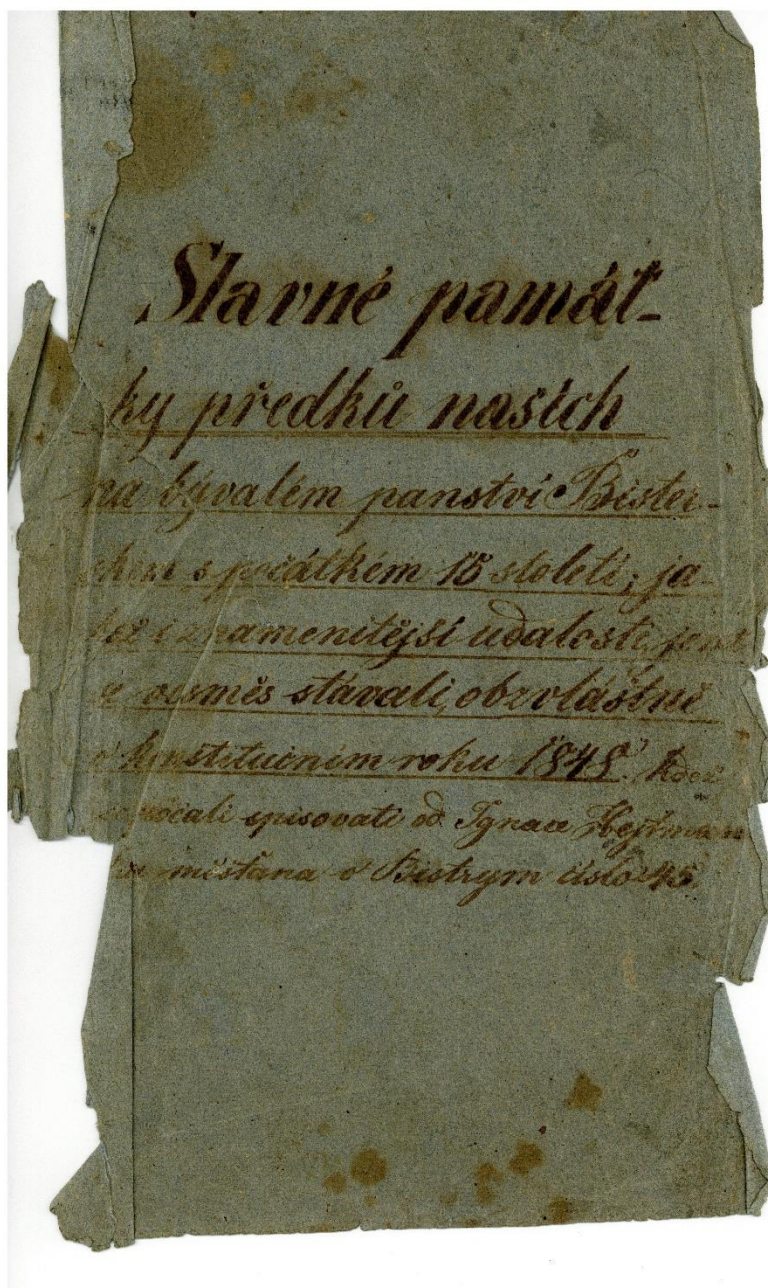
Č. 6: Město Bystré na císařském otisku stabilního katastru Čech z roku 1839

Město Bystré, *Císařský otisk stabilního katastru*, 1839.

Č. 7: Poloha kamenckých pozemků na indikační skice z roku 1839, nacházejí se na jižním konci katastru města pod označením G

Město Bystré, *Indikační skici*, 1839.

Příloha č. 1: Přední desky kroniky



Příloha č. 3: Matriční zázpis o narození Ignáce Hejtmánka

Pag. 63

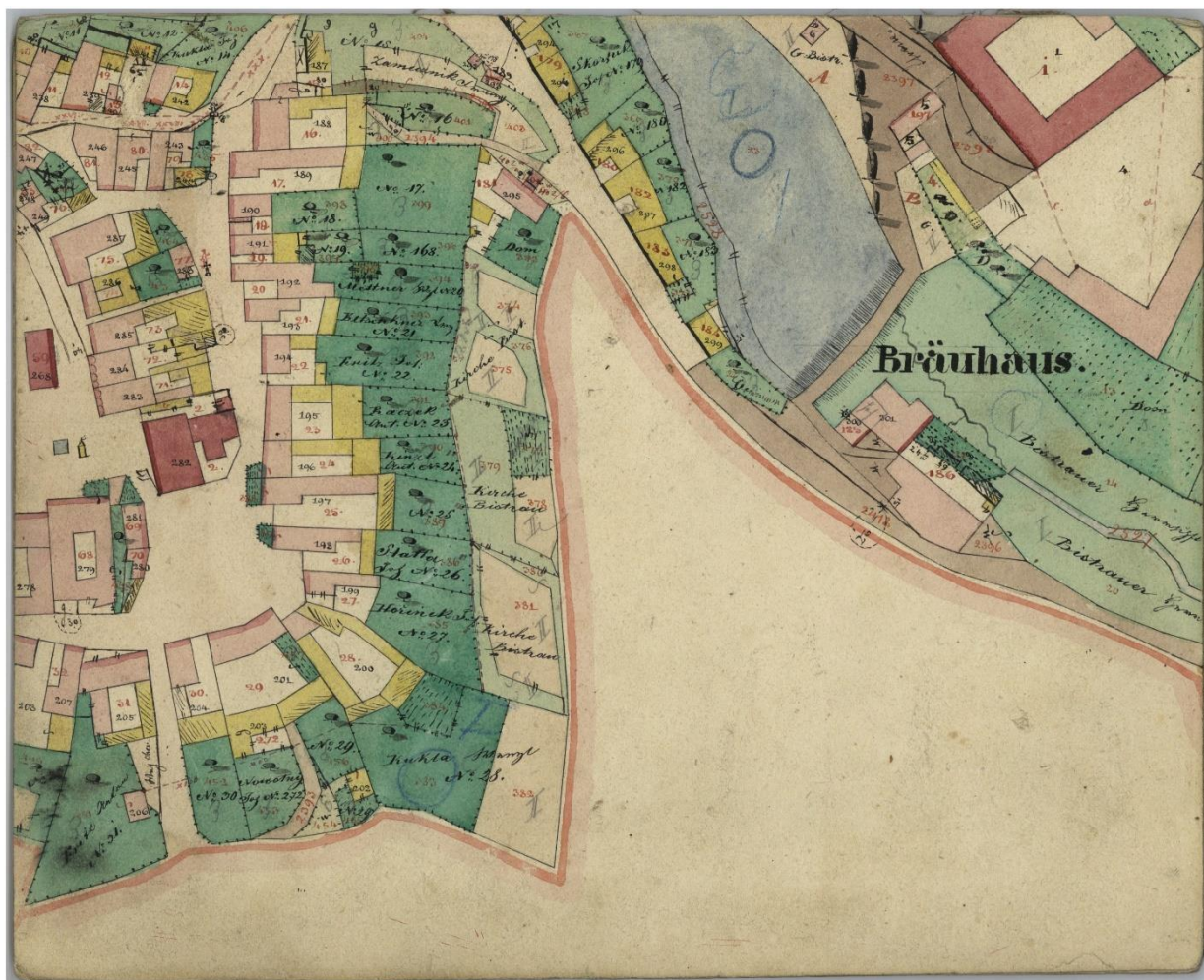
Noč 1822. Měsíc a Den	Křtící kněz	Nro. Doma	Jméno dítěte	Náboženst.			Pohlaví	Dělost.	Mimo leg. manželsk. Právo	Rodičové		Kmotři		Jméno baby
				Matka	Otec	Otec				Matka	Jméno	Stav		
27. 1822.	Jan B. Jan. Hejtmánek	205.	Johann Hejtmánek	/	/	/	/	/	Jan Hejtmánek Hejtmánek	Anna Hejtmánek Hejtmánek	Jan Hejtmánek Hejtmánek	Anna Hejtmánek Hejtmánek	Anna Hejtmánek Hejtmánek	
28. 1822.	Jan B. Jan. Hejtmánek	42.	Ignatz Hejtmánek	/	/	/	/	/	Jan Hejtmánek Hejtmánek	Anna Hejtmánek Hejtmánek	Jan Hejtmánek Hejtmánek	Anna Hejtmánek Hejtmánek	Anna Hejtmánek Hejtmánek	

*Člověk vob. lca. narozen die 28. Dec. 1822
 Ignatz Hejtmánek
 Otec: Jan Hejtmánek
 Matka: Anna Hejtmánek
 Otec: Jan Hejtmánek
 Matka: Anna Hejtmánek*

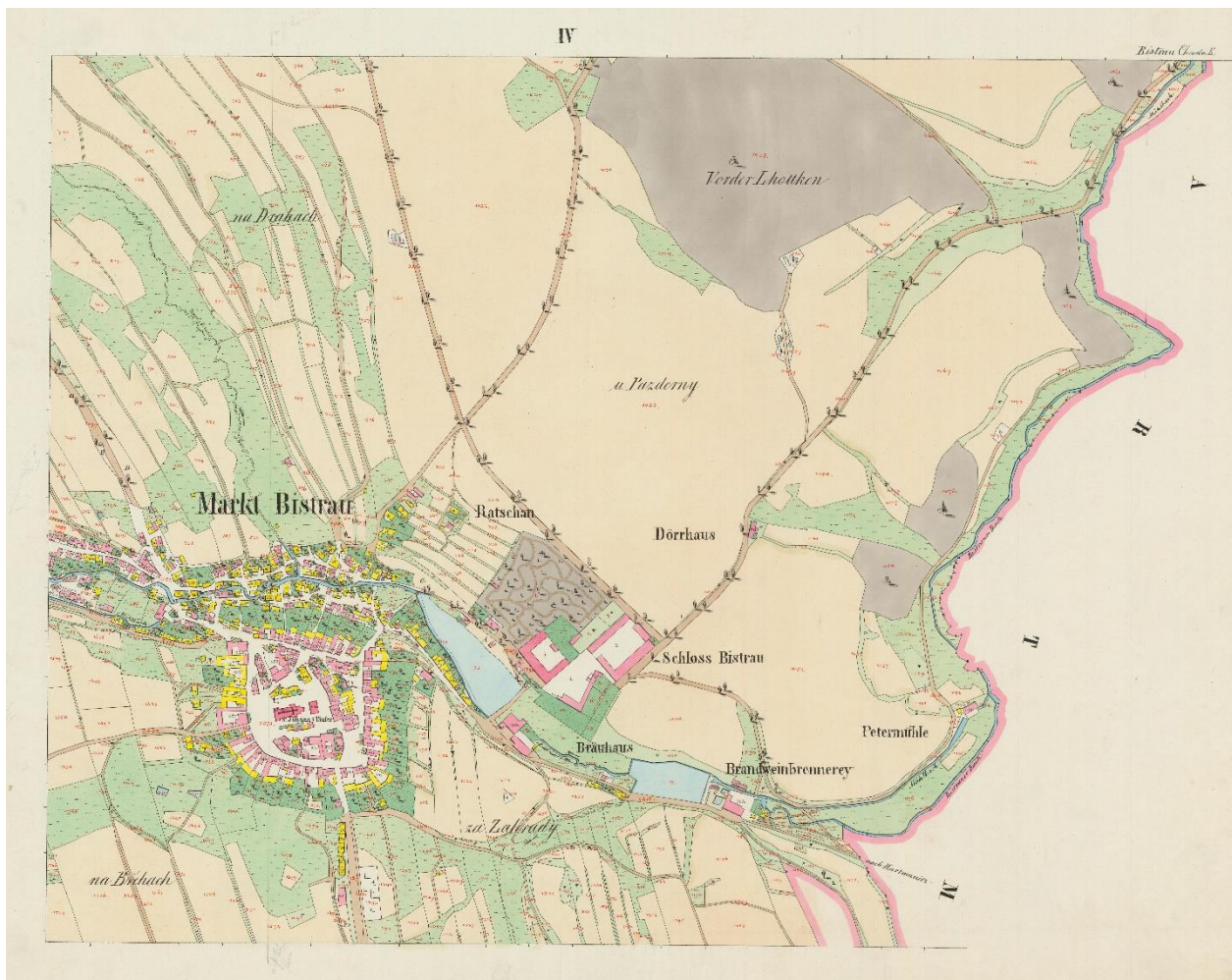
Příloha č. 4: Dům rodiny Hejtmánků číslo 45 na indikační skice z roku 1839



Příloha č. 5: Dům číslo 68, který zakoupil Ignác Hejtmánek roku 1868 na indikační skice z roku 1839



Příloha č. 6: Město Bystré na císařském otisku stabilního katastru Čech z roku 1839



Příloha č. 7: Poloha kamenckých pozemků na indikační skice z roku 1839, nacházejí se na jižním konci katastru města pod označením G.

